

Kilpailukyky ja Sitra

Kilpailukyvyn käsite Sitran perustamisvaiheessa 1966–1967

Topi Tapio Houni

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2017

Tiedekunta/Osasto–Fakultet/Sektion– Faculty		Laitos/Institution–Department
Valtiotieteellinen tiedekunta		Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä/Författare – Author Houni, Topi Tapio		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Kilpailukyky ja Sitra. Kilpailukyvyn käsite Sitran perustamisvaiheessa 1966–1967		
Oppiaine /Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika/Datum – Month and year Elokuu 2017	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 89
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan kilpailukyvyn käsitteen historiaa Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston (Sitra) perustamisvaiheessa 1966–1967. Sitran alkuperäinen tavoite oli markan arvon vakauttaminen, taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen. Tutkielma tuo 1960-luvun ja Sitran esimerkkitaapauksen muodossa historiallista perspektiiviä ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, jossa Suomen taloudellisia ongelmia ja mahdollisia ratkaisuja rakennetaan kilpailukyky-käsitteen ympärille.</p> <p>Keskustelua kilpailukyvystä Sitran perustamisvaiheessa lähestytään käsitehistoriallisen tutkimusotteen avulla. Erityisesti Quentin Skinnerin menetelmällisiä painotuksia hyödyntäen tarkastellaan, millaista kamppailua käytiin kilpailukyky-käsitteen määrittämisestä ja arvottamisesta. Tavoitteena on selvittää, minkälaiseksi käsitteeksi Sitran perustamisessa mukana olleet henkilöt mielsivät kilpailukyvyn, ja erosiko rahaston perustamiseen liittyvä keskustelu kilpailukyvyn luonteesta aikakauden laajemmasta talouspoliittisesta keskustelusta.</p> <p>Sitran perustamisprosessin keskeisiä henkilöitä olivat Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris, Suomen Pankin ylin virkamiehistö sekä rahaston lainsäädännölliseen valmisteluun osallistuneet poliitikot. Sitran perustamisprosessiin liittyvät asiakirjat, muistiot ja puheet muodostavat tärkeimmän lähdeaineiston. Aikakauden laajempaa talouspoliittista keskustelua tarkastellaan sanoma- ja aikakauslehtiaineiston ja hallitusohjelmien avulla. Sekundaarilähteenä hyödynnetään käsitehistoriaa ja aikakauden talous-, kauppa- ja integraatiopolitiikkaa käsittelevää aikalais- ja tutkimuskirjallisuutta.</p> <p>Keskeisinä tutkimustuloksina esitetään, että kilpailukykyä määriteltiin ja arvotettiin Sitran perustamisvaiheessa sen mukaan, miten käsitteen katsottiin palvelevan erilaisten intressiryhmien poliittisia tavoitteita. Käsitteen määrittämistavoissa esiintyi kaksi yleistettävissä olevaa merkityskerrostumaa. Kilpailukyvyn pitkäaikainen ja voimakas pohjakerrostuma oli kustannuksia ja hintoja korostanut ajattelutapa, jonka rinnalle nousi 1960-luvun mittaan ja Euroopan talousintegraation seurauksena innovaatioita ja teknologiaa korostanut kasvukilpailukykyajattelu. Sitran perustamisen ja laajemman keskustelun yhteydessä esiintyivät kummatkin merkityskerrostumat. Sitra ei siis ollut uudenlaisen kasvukilpailukykyajattelun ensimmäinen ilmentymä, mutta symbolisesti merkittävä ja konkreettinen instituutio, jolle aikalaiset antoivat suuren merkityksen.</p> <p>Tutkimustuloksena esitetään myös, että kilpailukyky oli kansallisen tai kansantaloudellisen yhteishyvän tärkein legitimaatiokäsite 1960-luvulla. Kilpailukyky käsitettiin myönteisenä tavoitetilana ja välttämättömänä keinona turvata yhteiskunnan hyvinvointi. Kilpailukyvyn keskeisestä asemasta kertoo se, että ainoastaan kommunistien muodostama vähemmistö suhtautui kilpailukyvyn välttämättömyyteen ja käsitteen läntiseen talousintegraatioon liittyneeseen odotushorisonttiin nuivasti. Tutkielman perusteella esitetään, että kilpailukyvyn keskeisen aseman haastaminen oli Suomessa 1960-luvulla – kuten nykyään – vaikeaa, ellei jopa mahdotonta.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Kilpailukyky – Sitra – Käsitehistoria – Klaus Waris – Suomen Pankki – 1960-luku		

Sisällys

1 Johdanto.....	3
1.1 Notkea kilpailukyky	3
1.2 Aikaisempi tutkimus.....	4
1.2.1 Sitra	4
1.2.2 Kilpailukyky ja käsitteen kritiikki	6
1.2.3 Kansainvälinen vai kansallinen kilpailukyky?	11
1.2.4 Suomen teknologia- ja innovaatiopolitiikka 1960-luvulla	12
1.3 Tutkimuskysymykset.....	14
1.4 Käsitehistoriallinen lähestymistapa	15
1.5 Aineistot ja tutkielman rakenne	20
2 Sotienjälkeinen Suomi ja kilpailukyky	23
2.1 Protektionismista vapaakauppaintegraation kauteen	23
2.2 Korporatistinen Suomi ja kansainvälinen talous	25
2.3 Kilpailukyky hallitusohjelmissa 1953–1967	27
3 Kilpailukyky sanoma- ja aikakauslehdissä	31
3.1 Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston yleisesittely	31
3.2 Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston keruu ja käsittely	33
3.3 Kilpailukykyyn suppeat käyttöyhteydet ja käytön kriteerit	35
3.3.1 Lehtiaineistojen koodimerkinnot	35
3.3.2 Kilpailukykyyn käytön kriteerit ja käsitteiden	37
3.4 Kilpailukykyyn tarkemmin eriteltyt käyttöyhteydet.....	38
3.4.1 lehtiaineiston koodimerkinnot	38
3.4.2 Kustannuskilpailukyky kiristyvässä maailmantaloudessa	41
3.4.3 Kilpailukyky tulevaisuudessa – tutkimus ja henkinen pääoma	45
3.5 Kilpailukykyyn arvovärietykset	49
3.5.1 Lehtiaineiston koodimerkinnot.....	49
3.5.2 Kansainvälistä kilpailukykyä parantamassa	52
3.5.3 Kattokäsite ja kansallinen ”järki”	55
3.6 Yhteenveto – kilpailukyky lehtiaineiston valossa	58
4 Kilpailukyky Sitran perustamisvaiheessa	60
4.1 Sitran suoraviivainen perustamisprosessi	60
4.2 Rahastoidean isä – Klaus Wariksen kehityspolitiikka	65
4.3 Devalvaatio, Sitra ja Suomen talouden suunnanmuutos.....	69
4.4 Kattokäsite vai sittenkin vain välineellinen tavoite?	72
Yhteenveto	76
Lähteet	82

1 Johdanto

1.1 Notkea kilpailukyky

Politiikalla on toisinaan huono kaiku poliittisessa julkisuudessa. Elämme aikaa, jolloin poliittisia kysymyksiä yritetään hallinnoida, neutralisoida ja tieteellistää. Etenkin taloustieteellisellä puhetavalla on pyritty neutralisoimaan poliittiset aiheet, minkä seurauksena on syntynyt näkemys, jonka mukaan asiantuntijat pystyvät ratkaisemaan yhteiskunnalliset kysymykset kaikkein tehokkaimmin ja samalla maksimoimaan yhteisen hyvän yhteiskunnassamme. Näennäisen vaihtoehdottomilta vaikuttavat ratkaisuehdotukset peittävät alleen sen, että ihmiset pitävät erilaisia asioita järkevinä ja tavoittelemisen arvoisina.¹

Kiinnostukseni tehdä gradutyöni nimenomaan kilpailukyvyn käsitteestä on syntynyt ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta keskustelusta, jossa Suomen taloudellisia ongelmia ja mahdollisia ratkaisuja rakennetaan kilpailukyky-käsitteen ympärille. Suomen kilpailukykyä käytetään perusteena, kun hallitus päättää toteuttaa vaikeita päätöksiä, kilpailukyky on peruste kun panostetaan cleantech-teknologiateollisuuteen ja kuvaavimpana esimerkkinä työmarkkinakeskusjärjestöjen välisestä yhteiskuntasopimuksesta alettiin virallisesti käyttää nimitystä kilpailukyky sopimus.² Kilpailukyvyn vahvuus julkisessa keskustelussa on sen notkeus: kaikki halukkaat voivat määritellä kilpailukyvyn omien tavoitteidensa mukaan. Verkkosanakirja Wikipedian suppean määritelmän mukaan ”kilpailukyky merkitsee toimijan, yleensä yrityksen, toimialan tai kansantalouden, kykyä selviytyä taloudellisen kilpailun olosuhteissa. Kilpailukykyä voidaan arvioida esimerkiksi hinnan, markkinoinnin tai tietotaidon perusteella.”³

Kilpailukyky-käsitteen määritelmä on kuitenkin avoin myös laveammille tulkinnoille. Toisten mielestä kollektiivinen sopimusjärjestelmä ja hyvinvointivaltiorakenteet heikentävät Suomen kilpailukykyä, ja toiset taas pitävät

---

¹ Koikkalainen, Petri – Korvela, Paul-Erik (2012): *Politiikka ja sen teoria*. Teoksessa Koikkalainen, Petri – Korvela, Paul-Erik (toim.): *Klassiset poliittiset ajattelijat*. Vastapaino, Tampere, 7–10.

² Ks. esim. Stubb, Alexander (2014): Ilmastomuutosta pitää hillitä teollisuutta ja työpaikkoja tarpeettomasti vaarantamatta (HS-vieraskynäkirjoitus). *Helsingin Sanomat* 22.10.2014; Reunanen, Esa (2017): Kiristystä vai kilpailukykyä? Auktoriteettipermanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa ”yhteiskuntasopimuksesta”. *Politiikka* 59:2, 96–113.

³ Wikipedia-verkkosanakirjan määritelmä kilpailukykyä.
<<https://fi.wikipedia.org/wiki/Kilpailukyky>> (haettu 18.3.2016).

näiden samojen instituutioiden olemassaoloa ratkaisevana tekijänä kilpailukyvyyn kannalta.⁴ Yhtä kaikki, kilpailukyvyyn käsitteestä on mielestäni muodostunut suomalaisen poliittisen kielen keskeinen solmukohta, jonka näennäisen neutraalin ulkokuoren alle on kasautunut suuri määrä poliittisesti latautuneita merkityksiä.

Kiinnostus nykyistä graduaiheittani kohtaan heräsi myös toiselta suunnalta. Huomasin syksyllä 2015, että Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitra) keskeinen tehtävä on nykyään ”edistää Suomen talouden määrällistä ja laadullista kasvua, vakaata ja tasapainoista kehitystä sekä kansainvälistä kilpailukykyä ja yhteistyötä”.⁵ Tutkittuani asiaa lisää huomasin, että alkuperäiseltä nimeltään Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston keskeinen tehtävä määriteltiin perustamisvuonna 1967 hyvin samansuuntaisesti: markan arvon vakauttaminen, taloudellisen kasvun nopeuttaminen sekä Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen.⁶

Sitra-kiinnostukseeni liittyy rahaston keskeisten tehtävien lisäksi myös ajallinen ulottuvuus. Vuonna 1967 itsenäinen Suomi täytti 50 vuotta, ja Sitran tehtäväksi määriteltiin Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn parantaminen. Tällä hetkellä Suomi juhlii satavuotisjuhlallisuuksiaan, ja Sitra painii samanhenkisten tehtävien parissa. Pro gradu -tutkielmani punainen lanka kietoutuu kilpailukyvyyn käsitteen ja Sitran perustamisvaiheen ympärille. Tarkoitukseni on tutkia käsitehistoriallisella tutkimusotteella sitä, miten kilpailukyky käsitettiin Sitran perustamisvaiheessa vuosina 1966–1967. Minkälaisena käsitteenä kilpailukyky käsitettiin, minkälaisissa käyttöyhteyksissä käsitettä käytettiin sekä minkälaisia merkityksiä ja arvoväriytyksiä siihen liitettiin? Mitä ajallisesti ja kontekstin perusteella eroavan käsitteen tutkiminen voi kertoa menneistä ja nykyisistä toiminta- ja ajattelutavoista? Tällaiset kysymyksenasettelut ovat toimineet gradutyöni virikkeinä ja suuntaviivoina syksystä 2015 lähtien.

1.2 Aikaisempi tutkimus

1.2.1 Sitra

Sitran perustamisesta on kirjoitettu runsaasti aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Rahaston 10-vuotishistoriateos julkaistiin vuonna 1977 ja rahaston 25-

---

⁴ Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere, 228.

⁵ Sitran verkkosivuilla esitelty ytimekäs kuvaus rahaston toiminnasta ja tehtävistä. <<http://www.sitra.fi/sitra/sitran-toiminta>> (haettu 18.3.2016).

⁶ Särkikoski, Tuomo (2007): *Sitra. Tulevaisuus tehtävänä*. Edita, Helsinki, 22.

vuotishistoriateos vuonna 1992. Kummassakin teoksessa Suomen Pankin pääjohtajana (1957–1967) ja Sitran ensimmäinen yliasiamiehenä (1968–1972) toiminut Klaus Waris selventää oman näkemyksensä rahaston perustamisvaiheista.⁷ Kattavimman kokonaiskuvan Sitran perustamisvaiheesta tarjoaa kuitenkin Tuomo Särkikosken kirjoittama teos *Sitra. Tulevaisuus tehtävänä*. Särkikosken kirja on virallinen 40-vuotishistoriateos, joka on toteutettu rahaston omasta aloitteesta ja rahastoon keskeisesti liittyvien henkilöiden avustuksella. Särkikoskella on ollut käytettävissään kaikki Sitraan liittyvät aineistot – jopa aikaisemmin julkaisematonta kirjeenvaihtoa – ja hän on haastatellut kaikkia keskeisiä, vielä elossa olleita henkilöitä, jotka ovat vaikuttaneet Sitran syntyyn ja kehitykseen.⁸

Vaikka Särkikosken teosta voi kuvailla kattavaksi perustutkimukseksi, se ei tarjoa tyhjentäviä vastauksia graduni kannalta kiinnostaviin kysymyksiin. Selittävä syy on näkökulmaero töidemme välillä: Särkikosken teos on tyyliältään historiateos, joka pyrkii kuvaamaan ja selittämään rahaston synnyn ja kehityksen, kun taas minua ei kiinnosta rahasto itsessään, vaan rahaston perustamiseen liittyvä keskustelu kilpailukyvyn luonteesta.

Graduprosessini kannalta 40-vuotishistoriateoksen suurin hyöty on se, että Särkikoski on hyvin tarkasti dokumentoinut Sitran perustamisen ”pääöksentekoluurangon” eli sen, mitkä päätöksenteko-organisaatiot ja ketkä päättäjät olivat prosessissa osallisina sekä päivämäärät, jolloin keskeiset päätökset toteutettiin. Tiivistetty kuvaus Särkikosken tulkinnasta on se, että ajatus Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahastosta syntyi Suomen Pankissa 1960-luvun puolessavälissä. Särkikoski korostaa huomattavasti silloisen Suomen Pankin pääjohtajan Klaus Wariksen merkitystä rahaston henkisenä isänä. Särkikosken mukaan Waris omaksui idean itsenäisestä rahastosta Ruotsista, jossa maan keskuspankki Sveriges Riksbank oli täyttämässä vuonna 1968 kolmesataa vuotta, ja

---

⁷ Waris, Klaus (1977): *SITRAn syntyvaiheet. Kertomus Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston, SITRAn toiminnasta vuonna 1977*. Sitra, Helsinki; Waris, Klaus (1992): *SITRAn syntyvaiheet*. Teoksessa Routti, Jorma – Eskelinen, Vilma – Ahtinen, Tuula (toim.): *SITRA 25 vuotta. Tutkimuksen ja talouden sillanrakentaja – Suomen itsenäisyyden juhlarahasto 1967–1992*. Sitra, Helsinki.

⁸ Särkikoski.

sen kunniaksi oli jo vuonna 1965 – eli kolme vuotta etukäteen – perustettu Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond, tiedettä ja tutkimusta tukeva rahasto.⁹

Särkikosken tulkintaa Wariksen keskeisestä asemasta tukee Suomen Pankin 200-vuotishistoriateoksessa esitetty kuvaus, jossa eri lähteisiin tukeutuen esitetään Waris keskeisenä henkilönä Sitran perustamisprosessissa.¹⁰ Suomen Pankin 150-vuotisjuhlavuotta oli juhlittu jo vuonna 1961, joten Waris päätti ehdottaa tulevan rahaston perustamisideaksi Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlavuotta. Särkikoski kuvaa, kuinka Wariksen ajatusta kehiteltiin pienessä piirissä Suomen Pankin johtokunnassa, myöhemmin Suomen Pankin suppeassa ja laajassa pankkivaltuustossa sekä eduskunnan pankkivaliokunnassa. Rahaston säännöt hyväksyttiin virallisesti eduskunnan juhlaistunnossa 5.12.1967 – vain päivä ennen Suomen itsenäisyyden 50-vuotispäivää.¹¹ Wariksen Ruotsista omaksuttu ajatus jalostui siis vain reilussa vuodessa toimintaansa aloittelevaksi rahastoksi.

1.2.2 Kilpailukyky ja käsitteen kritiikki

Käsitteenä kilpailukyky on ollut ja on edelleen tiiviisti sidoksissa talouteen ja taloustieteelliseen viitekehykseen. Mikrotaloudellisella tasolla kilpailukyvyllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tuotteen tai yrityksen kykyä kilpailla markkinoilla. Makrotaloudellisella – eli kokonaisten kansantalouksien – tasolla kilpailukyvyllä on vaikeampi antaa yhtä tyhjentävää määritelmää. Ekonomisti Jaakko Kianderin mukaan tavanomaisin tapa tarkastella kansantalouksien kilpailukykyä on vertailla eri maiden suhteellisia työvoimakustannuksia, työn tuottavuutta ja näiden kahden muutoksia.¹²

Suomen Pankin johtokunnan nykyinen neuvonantaja Lauri Kajanoja on esittänyt määrittelyn astetta analyyttisemmin jakamalla käsitteen käyttötavat kahdelle eri aikatasolle. Hänen mukaansa voidaan puhua ”reaalisesta kilpailukyvyystä” tai ”kasvukilpailukyvyystä”, kun puhutaan pitkän aikavälin kasvumahdollisuuksista. Lyhemmän aikavälin tarkasteluun sopivampi termi on hänen käyttämänsä ”kustannuskilpailukyky”, jolla hän tarkoittaa ”talouden ulkoisen tasapainon

---

⁹ Särkikoski, 22–23; ks. myös Härnqvist, Kjell – Svensson, Nils-Erik (1990): *Forskning i ett föränderligt samhälle: Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond 1965–1990*. Gidlund, Hedemora, 12–16.

¹⁰ Kuusterä, Antti – Tarkka, Juha (2012): *Suomen Pankki 200 vuotta. II, Parlamentin pankki*. Otava, Helsinki, 336–340.

¹¹ Särkikoski, 22–23.

¹² Kiander, Jaakko (2013): *Talous, työllisyys ja kilpailukyky*. Teoksessa Raunio, Tapio & Saari, Juho (toim.): *Euroopan paras maa? Suomen muuttuva asema Euroopan unionissa*. Gaudeamus, Helsinki, 52–53.

edellytyksiä kustannusten näkökulmasta”. Jaottelu pitkän ja lyhyen aikavälin kilpailukyvyyn välillä on siinä mielessä keinotekoinen, että kustannustasolla voi olla vaikutuksia myös pitkän aikavälin kilpailukykyyn ja pitkän aikavälin kilpailukykyyn luettavilla tekijöillä – kuten innovaatioilla ja tuottavuuden kasvulla – taas talouden ulkoiseen tasapainoon, eli Kajanojan termein kustannuskilpailukykyyn.¹³

Käsitteen määrittelyn vaikeutta ovat kuitenkin lisänneet erilaiset kilpailukykykymittarit ja -vertailut, jotka pyrkivät arvioimaan kansantalouksien taloudellisen menestymisen edellytyksiä erilaisten indikaattorien avulla.¹⁴ Esimerkiksi World Economic Forumin julkaisemissa globaaleissa kilpailukykyvertailuissa tarkastelu jaetaan 12 pääpilariin, joiden alle on koottu yhteensä 114 eri indikaattoria. Pääpilarit ovat infrastruktuuri, instituutiot, terveys- ja peruskoulutus, makroekonominen ympäristö, korkeakoulutus ja harjoittelu, tavaramarkkinoiden tehokkuus, työmarkkinoiden tehokkuus, rahoitusmarkkinoiden kehitys, teknologinen valmius, markkinoiden koko, liiketoiminnan kehittyneisyys sekä innovatiivisuus.¹⁵ Mittareita ja seurantoja tuottavista tahoista siis riippuu paljon se, mitkä kaikki tekijät lasketaan vaikuttavan kilpailukykyyn ja miten erilaisten indikaattorien painoarvot määräytyvät suhteessa toisiinsa.¹⁶

Kilpailukyvyyn monitulkintaisesta määrittelystä johtuen monet ovat esittäneet käsitteen olevan liian laaja ja epämääräinen näkökulma lähestyä kansantalouden kysymyksiä. Esimerkiksi taloustieteen emeritusprofessori Paul Krugman on kritisoinut kilpailukyvyyn korostamisen ”pakkomielleltä” näistä syistä. Hänen mukaansa kansantaloudet eivät kilpaile toistensa kanssa markkinoilla yksityisten yritysten tavoin. Kansainvälinen kauppa ei ole hänen mukaansa nollasummapeleä, vaan maat toimivat toistensa vienti- ja tuontimaina samalla, kun ne kilpailevat keskenään. Tästä johtuen Krugman pitää kilpailukykyä liian epämääräisenä

---

¹³ Kajanoja, Lauri (2017): Kustannuskilpailukyvyyn mittaaminen Suomessa. *Euro & Talous* 16.3.2017. <<http://www.eurojatalous.fi/fi/2017/artikkelit/kustannuskilpailukyvyyn-mittaaminen-suomessa/>> (haettu 6.4.2017); ks. myös Kajanoja, Lauri (2012): Suomen kilpailukyky ja sen mittaaminen. *Euro & Talous* 13.12.2012. <<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/13158/172194.pdf?sequence=1>> (haettu 6.4.2017).

¹⁴ Kiander, 52–53.

¹⁵ World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2015–2016. <<http://www.globalstrat.org/wef-global-competitiveness-rep/>> (haettu 21.7.2017).

¹⁶ Kilpailukykykymittareista ja niitä julkaisevista instituutioista ks. esim. Kantola, Anu – Seeck, Hannele (2010): Dissemination of Management into Politics: Michael Porter and the Political Uses of Management Consulting. *Management Learning* 42:1, 29–31.

käsitteenä mallintaa taloutta kansantalouksien osalta ja korkeintaan ”runollisena tapana puhua tuottavuudesta”.¹⁷

Kansainvälisessä ja suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuskentässä on kritisoitu kilpailukyvyn nykyistä hegemonista asemaa yhteiskunnallisessa keskustelussa samantlaisilla argumenteilla kuin joita Krugman on esitellyt omissa kirjoituksissaan. Tutkijoiden mukaan kilpailukykyä on alettu korostaa kaikilla elämänalueilla, mikä on johtanut taloudelliseen menestykseen, mutta samalla esimerkiksi yhteiskunnallisten ryhmien ja eri alueiden eriarvoistumiseen. Tutkimuskirjallisuudessa nousi yleiseksi metakertomukseksi tarina Suomesta, joka 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten aikana muuttui suunnittelutaloudesta kilpailutaloudeksi tai kilpailukyky-yhteiskunnaksi.¹⁸ Seuraava katkelma sisältää kyseisen metakertomuksen yleisimmät argumentit tiiviissä muodossa:

*Suomi muuttui vuosina 1980–2005 perusteellisesti. Aiemmin kansallisessa mittakaavassa toiminut pääoma menetti globalisoitumisen myötä syynsä isänmaallisuuteen. Julkishallinnosta otettiin löysät pois ja sitä alettiin johtaa uuden julkishallinnon oppien mukaan kuin liikelaitosta. (...) Kulttuurisesti muutos johti siihen, että sääntelyn ja suunnittelun nimiin vannonut ja holhousta suosinut ajattelu- ja puhetapa vaihtui kaikilla elämänalueilla kilpailua korostavaksi. Ideologisesti ja kulttuurisesti tulkittuna meistä kaikista tuli yrittäjiä.*¹⁹

Kilpailutalouden tai kilpailukyky-yhteiskunnan kertomukseen liittyy olennaisesti ajatus siitä, että yritys- ja talouselämän käyttämät käsitteet ”vaelsivat” 1980-luvun mittaan myös suomen poliittiseen kieleen. Viestinnällistä vallankäyttöä tutkinut professori Anu Kantola on tutkinut tällaisiin kilpailukyky-yhteiskuntiin tai kilpailuvaltioihin liittyvää sanastoa. Kantolan mukaan jokaiselle hallintatavalle eli regiimille muodostuu oma sanastonsa, jolla pyritään perustelemaan ja oikeuttamaan valittu politiikka. Kilpailuvaltion käsiteperheen muodostavat käsitteet muutos, jousto, osaaminen, innovaatio, kannustaminen – ja kilpailukyky.²⁰

---

¹⁷ Krugman, Paul (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs* 73:2, 28–44.

¹⁸ Ks. esim. Alasuutari, Pertti (2006): Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen. Teoksessa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki; Alasuutari, Pertti (1996): *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino, Tampere.

¹⁹ Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006): *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki, 7.

²⁰ Kantola, Anu (2006): Suomea trimmaamassa: Suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki; Kantola, Anu (2010): Kilpailukyky politiikan valtastrategiana. Teoksessa Kaisto, Jani – Pyykkönen, Miikka (toim.): *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus, Helsinki.

Kantolan tutkimukset ovat graduni kannalta mielenkiintoisia monesta eri syystä. Selvin syy on se, että hänen lähestymistapansa muistuttaa käsitehistoriaa ja hän käsittelee kilpailukyvyn tematiikkaa sekä kansainvälisessä että suomalaisessa kontekstissa. Mielenkiintoisin piirre Kantolan tutkimuksissa on kuitenkin hänen tapansa jäsentää Suomen 1900-luvun jälkipuolisko nimenomaan kilpailukyvyn ja kilpailuvaltion näkökulmasta. Hänen jaksotuksensa mukaan Suomi oli toisesta maailmansodasta 1970-luvun loppuun asti sääntelytalous, jonka keskeinen projekti oli hyvinvointivaltion luominen. 1980-luvun alussa tapahtuneen murroksen jälkeen Suomi alkoi hänen mukaansa muuttua entistä enemmän markkinaehtoiseksi kilpailuvaltioksi.²¹

Kantolan varhaisimmissa kilpailukykyä käsittelevissä töissään esiintyy myös edellä esiteltyyn kilpailukyky-yhteiskunnan kertomukseen liittyvä ajatus, että hyvinvointivaltio ja kilpailuvaltio ovat toistensa vastakohtia, kuten myös hyvinvointi ja kilpailukyky. Tämän näkemyksen mukaan kilpailukyky oli ennen 1980-lukua lähinnä yritysten ja talouselämän käyttämä käsite, joka ”vaelsi” viimeistään 1990-luvun laman myötä suomen poliittiseen kieleen. Aikaisemmin lähinnä yritysten heikkouksia ja vahvuuksia kuvannut käsite sai 1980-luvun aikana ”kansallisen” merkityksen.²² Myöhemmissä töissään Kantola on kuitenkin luopunut näin kaksijakoisesta mallista ja tarkentanut näkemyksiään. Seuraavaksi esittelen hänen keskeiset ajatuksensa uusimpaan tutkimukseen perustuen.

Ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n tutkimuksiin perustuen Kantola esittää, että ajatus kilpailukyvyistä esiintyi jo 1500- ja 1600-luvuilla, jolloin ensimmäisten modernien valtioiden kilpailukykyisyys suhteessa toisiinsa alkoi saada jalansijaa Euroopassa. Ajatus kilpailukyvyistä täsmentyi kuitenkin taloudelliseksi malliksi vasta 1800-luvun mittaan, jolloin brittiläinen taloustieteilijä David Ricardo kehitti suhteellisen edun teorian, jonka mukaan kansantalouden kannattaa erikoistua sellaisiin tuotteisiin, joissa sillä on suhteellinen etu verrattuna muihin kansantalouksiin. 1900-luvun mittaan kansantalouksien kansainvälistä kilpailukykyä mitattiin kansainvälisesti vaihdettujen tuotteiden hintatasoja vertailemalla.²³

---

²¹ Kantola 2006, 156–157.

²² Sama, 165–166, 173.

²³ Kantola, Anu (2013): *Unholy Alliances. Competitiveness as a Domestic Power Strategy*. Teoksessa Alasuutari, Pertti – Qadir, Ali (toim.): *National Policy-Making: Domestication of Global Trends*. Routledge, London, 46.

Tästä pitkäaikaisesta talouden paradigmasta Kantola käyttää käsitettä hintakilpailukyky. Hänen mukaansa hintakilpailukyky muodostui keskeiseksi poliittiseksi imperatiiviksi myös Suomessa toisesta maailmansodasta lähtien aina 1970-luvulle asti. Vahvasti säännellyn kansallisen talouspolitiikan tehtävänä oli pitää kustannukset, palkat, valuuttakurssit ja raaka-aineiden hinnat sellaisilla tasoilla, että vientiteollisuuden kansainvälinen kilpailukyky pysyi hyvänä suhteessa muiden maiden teollisuustuotantoon. Kun kilpailukyky heikkeni, tilannetta korjattiin kansallisilla devalvaatioilla ja 1960-luvun lopusta lähtien myös tulopoliittisilla kokonaisratkaisulla.²⁴

Hintakilpailukyvyn hallitseva paradigma alkoi Kantolan mukaan menettää merkitystään vaiheittain 1970-luvulta lähtien. Pääoman, hyödykkeiden ja palvelujen sääntelyn purku ja suurempi liikkuvuus muuttivat talouden olosuhteita varsinkin teollistuneissa länsimaissa, mikä vaikutti siihen, että uudenlainen, teknologia- ja innovaatiovetoinen kilpailukykyajattelu valtasi jalansijaa länsimaissa. Itävaltalaisen taloustieteilijä Josef Schumpeterin jo 1900-luvun alkupuolella esittämät ajatukset innovaatioista, teknologiasta ja kilpailusta talouden dynamiikan moottoreina toimivat uuden kilpailukykyparadigman perustana. Kantolan mukaan uusi – schumpeterilainen – kilpailukykypuhe ja -politiikka valtasi alaa suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa pitkin 1980-lukua ja löi itsensä läpi viimeistään 1990-luvun laman ja taloudellisen sääntelyn purkamisen jälkimainingeissa.²⁵

Kantolan mukaan kilpailukykyvystä on muodostunut 1900-luvun loppupuolen aikana suomalaisen politiikan ”kattokäsite” tai ”kansallinen järki”, johon nojautuen voidaan perustella erilaisten poliittisten toimenpidesuosituksen tarpeellisuus. Hänen mielestään perinteisen luokkaperusteisen äänestyskäyttäytymisen hiipuminen on tehnyt kilpailukykyvystä houkuttelevan argumentin tavoitella keskiluokan ääniä. Samalla puolueet ovat muodostaneet ”epäpyhiä alliansseja”, eli perinteisen vasemmisto-oikeisto-jaon ylittäviä liittoja, joiden yhdistävänä tekijänä on toiminut pyrkimys kansallisen kilpailukyvyn parantamiseen. Kilpailukykyvystä on tullut käsite, johon nojautuen politiikan eri sektorit määrittelevät oman toimintansa kansallisesti merkittäväksi. Kilpailukyvyn laajentunut käyttö on tarkoittanut määrittelykamppailua käsitteen sisällöstä: minkä asioiden edistäminen voidaan lukea

---

²⁴ Sama, 46–48.

²⁵ Kantola, Anu – Kananen, Johannes (2013): Seize the Moment. Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy* 18:6, 813–814; Kantola 2013, 47–49.

yhteisen hyvän kannalta tärkeiksi. Tiivistetysti: hintakilpailukyvyllä tarkoitettiin nimenomaan vientiteollisuuden kansainvälistä kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla, mutta schumpeterilainen kilpailukykyajattelu lävisti Kantolan mukaan koko suomalaisen yhteiskunnan rakenteen 1990-luvun aikana.²⁶

1.2.3 Kansainvälinen vai kansallinen kilpailukyky?

Poliittisen historian professori Pauli Kettunen on hahmottanut kilpailukyvyn merkityskerrostumat samanhenkisesti kuin Anu Kantola. Kettusen ajatusrakennelman keskeinen idea on se, että globalisaatio käsitetään yleisimmin kansallisena haasteena. Hänen mukaansa vanhemmassa ajattelutavassa kilpailukyvyllä tarkoitettiin sitä, että ”meidän” yrityksemme edustavat kansantalouttamme maailmanmarkkinoilla”.²⁷ Tällainen ”kansainvälinen kilpailukyky” on pitkälti rinnastettavissa samansisältöiseksi kuin Kantolan käyttämä käsite hintakilpailukyky. Yritysten kansainvälistyessä ja moni- ja ylikansallistuessa sekä ylikansallisten rahamarkkinoiden kasvaessa kilpailukyky on Kettusen mukaan saanut uusia merkityksiä ja sitä koskevat vaatimukset ovat muuttuneet. Uusi ajattelutapa – jonka voi rinnastaa schumpeterilaisen kilpailukyvyn kanssa – valtavirtaistui 1990-luvun alussa. Sen mukaan

*meidän oli osoitettava luotettavuutemme ja houkuttelevuutemme niiden ylikansallisten toimijoiden edessä, joiden päätökset ohjasivat rahavirtoja sekä tuotannon ja työpaikkojen sijaintia. Suomen oli oltava kilpailukykyinen sijaintipaikka kilpailukykyiselle yritystoiminnalle.*²⁸

Toimintaympäristöön liittyvässä kilpailukykypuheessa kilpailukyky-käsitteen eteen lisättiin ja lisätään usein sana ”kansallinen”. Ylikansalliset toimijat asettavat ne taloudelliset reunaehdot, joihin kansallisen politiikan tulee vastata. Globaalista talouskilpailusta tulee yhä hallitsevampi poliittisen agendan määrittäjä. Vaikka vanhan ja uuden – kansainvälisen ja kansallisen – kilpailukykyajattelun välillä on huomattavia merkityseroja, niiden keskeinen ydin on silti sama: globalisaatio tulkitaan kansallisen katseen näkökulmasta. Kettusen mukaan tästä seuraa se, että ”kansallinen katse ja globaalin talouskilpailun pakot muodostavat itseään vahvistavan, politiikan ja demokratian alaa kaventavan kehän”.²⁹ Kiista tulee oikeuttaneeksi sosiaalidarwinistisen maailmankuvan: mikäli toiminta tai toimenpide-

---

²⁶ Kantola 2013, 49–56.

²⁷ Kettunen 2008, 121–122, 216–217.

²⁸ Sama, 121–122, 216–219.

²⁹ Sama, 11–12, 227–228.

ehdotukset eivät taivu kilpailukyvyn kysymyksenasettelun mukaisiksi, ne jäävät kansallisen katseen ulkopuolelle.³⁰

1.2.4 Suomen teknologia- ja innovaatiopolitiikka 1960-luvulla

Anu Kantolan ja Pauli Kettusen kriittiset kilpailukykytulkinnot ja tulkinnot käsitteen merkityskerrostumista saavat tukea myös nykyisestä innovaatiotaloustieteen tutkimuskirjallisuudesta. Innovaatiotaloustieteen professori Mariana Mazzucato on kritisoinut taloustieteellistä nykykeskustelua siitä, miten yksityiset yritykset ja markkinoiden ”näkömätön käsi” nähdään taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin tehokkaimpana luoja. Hänen mukaansa julkinen sektori – eli yleisimmin valtiot – eivät ainoastaan vastaa markkinaepäonnistumisiin, vaan myös luovat omilla toimillaan uusia markkinoita ja teknologioita. Mazzucaton lainatuimman esimerkin mukaan markkinaehtoisesta talouden lippulaivana pidetyn yhdysvaltalaisyrittäjä Applen ei olisi ollut mahdollista valmistaa iPhone-älypuhelinta ilman valtion panostuksella kehitettyjä innovaatioita, joita kehiteltiin Yhdysvalloissa vuosikymmenten mittaan toisesta maailmansodasta lähtien.³¹

Kalevi Sorsa -säätiön tutkija Antti Alaja on hyödyntänyt Mazzucaton teesiä Suomen kontekstissa. Hän käyttää argumenttinsa pohjana usein esitettyä kasvumallijaottelua, jonka taitekohta ajoittuu Suomen 1990-luvun lamavuosiin. Hän tarkoittaa vanhalla kasvumallilla (1950–1990) tiiviisti ilmaistuna valtiotoimintamallia, jossa julkinen valta pyrki luottosäännöstelyä ja valtionyhtiöpolitiikan avulla ”korkeaan investointiasteeseen, alueiden elintasoerojen tasoittamiseen, teollistamiseen ja yleisesti ottaen Suomen talouden modernisoimiseen”.³² 1990-luvun laman jälkeen yleistyneen uuden kasvumallin aikana painopiste siirrettiin Alajan mukaan kansainvälistymiseen, teknologian leviämiseen, tutkimus- ja kehitystyöhön ja yksilöiden osaamiseen. Suomen ongelma ei ollut enää pääomaköyhyys vaan ideaköyhyys. Kasvumallin keinot tuli siis päivittää uusien ongelmien myötä.³³ Alajan kasvumallijaottelu ja Anu Kantolan tapa jäsentää kilpailukyvyn paradigmakerrostumat ovat mielestäni pitkälti rinnastettavissa toisiinsa.

---

³⁰ Sama, 227–228.

³¹ Mazzucato, Mariana (2012): *The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths*. Anthem Press, London & New York, 1–11.

³² Alaja, Antti (2014): *Valtionyhtiöistä yrittäjähenkiseen valtioon*. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki, 34, 67; ks. myös Alaja, Antti (2016): *Yrittäjähentinen valtio. Uusi avaus innovaatiopolitiikkaan*. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki.

³³ Alaja 2014, 77.

Alajan mukaan kaavamainen erottelu Suomen vanhan ja uuden kasvumallin välillä ei kuitenkaan kestä lähempää tarkastelua. Hänen mukaansa Suomessa ”murros kohti vahvemmin omaa tutkimusta ja kehittämistyötä korostavaa mallia voidaan jäljittää jo 1960-luvulle”.³⁴ Myös tutkija Tarmo Lemolan mukaan kilpailukyvyn parantaminen nousi 1960-luvulla talous- ja yhteiskuntapolitiikan peruskysymykseksi Suomessa:

*Tuolloin elettiin Euroopan taloudellisen integraation ja laajemminkin kansainvälisen kaupan vapautumisen varhaisvuosia. Taloudellisen ja poliittisen päätöksenteon avainhenkilöt katsoivat, että pärjätäkseen kiristyneessä kansainvälisessä kilpailussa Suomen tuotantorakennetta on monipuolistettava ja sen reaalista kilpailukykyä parannettava. Välineeksi nostettiin tutkimus- ja kehittämistyö.*³⁵

Mazzucaton teesin hengessä Antti Alaja esittää, että Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra voidaan nähdä varhaisena yrittäjähenkisen valtion instituutiona, jonka kansallisena tehtävänä oli rahoittaa kohteita, jotka tulisivat tuottamaan hyötyä sekä yrityksille että koko maalle. Sitran tuli nimenomaan keskittyä epävarmoihin projekteihin, joihin teollisuus ei uskaltanut lähteä omin päin.³⁶

On erityisen mielenkiintoista, että myös Anu Kantola nostaa varhaisen schumpeterilaisen kilpailukykyajattelun esimerkiksi nimenomaan Sitran. Kantolan mukaan teknologian ja innovaatioiden merkitystä korostanut ajattelutapa löi itsensä läpi 1990-luvulla, mutta samankaltaisia ideoita liikkui Ruotsin sekä Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) kautta Suomeen jo 1960-luvulla. Kantola mainitsee, että Sitran lisäksi myös kauppa- ja teollisuusministeriön piirissä tukeuduttiin Schumpeterin ajatuksiin 1960-luvulla.³⁷ Hän ei kuitenkaan avaa tarkemmin sitä, miten uudenlainen kilpailukykyajattelu vaikutti päätöksiin käytännön tasolla tai vaikuttiko uudenlainen ajattelu kilpailukyvyn käsitteen merkityssisältöön jo 1960-luvulla. Terävä huomio jää odottamaan tarkentavaa vastausta.

Kuten edellä kuvattu tutkimuskenttä osoittaa, kilpailukyky-käsite ei ole merkityksiltään ja käyttötavoiltaan yksiselitteinen ja muuttumaton. Kilpailukykyä voidaan ekonomistien tapaan mitata erilaisten indikaattorien ja mittarien avulla.

---

³⁴ Sama, 67.

³⁵ Lemola, Tarmo (2004): Tiede- ja teknologiapolitiikan muutostarpeet. Teoksessa Lemola, Tarmo – Honkanen, Petri (toim.): *Innovaatiopolitiikka – Kenen hyväksi, keiden ehdoilla*. Gaudeamus, Helsinki, 292; ks. myös Lemola, Tarmo (2001): *Tiedettä, teknologiaa ja innovaatioita kansakunnan parhaaksi. Katsaus Suomen tiede- ja teknologiapolitiikan lähihistoriaan*. Työpapereita 57, Teknologian tutkimuksen ryhmä, VTT, Espoo.

³⁶ Alaja 2014, 68.

³⁷ Kantola 2013, 48–49.

Indikaattorien ja mittarien valinta on kuitenkin samalla käsitteen määrittelyä, joka taas on luonteeltaan poliittista vallankäyttöä. Aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta selviää, että kilpailukyvyyn merkityssisältöön ja käyttötapoihin ovat vaikuttaneet huomattavasti myös taloudellisten ja yhteiskunnallisten olosuhteiden muutokset, jotka tutkijasta riippuen ovat alkaneet vaikuttaa jo 1960-luvulla tai valtavirtaistuneet viimeistään 1990-luvulla.

Jotta tutkielmani kieli olisi kilpailukyvyyn osalta jatkossa mahdollisimman yksiselitteistä ja ymmärrettävää, käytän analyysin apukehikkona Lauri Kajanojan jaottelua, jonka mukaan pitkän aikavälin kasvukilpailukyky ja lyhyemmän aikavälin kustannuskilpailukyky ovat eroteltavissa toisistaan. Kasvukilpailukyky on mielestäni rinnastettavissa Anu Kantolan käyttämän schumpeterilaisen kilpailukykyajattelun ja Pauli Kettusen kansallisen kilpailukyvyyn kanssa. Kustannuskilpailukyky taas rinnastuu Kantolan hintakilpailukyvyyn ja Kettusen kansainvälisen kilpailukyvyyn kanssa.

1.3 Tutkimuskysymykset

Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa kilpailukyky-käsitteen merkityskerrostumia on jäljitetty erityisesti 1980–2010-luvuille sijoittuvalla ajanjaksolla. Perusteellista, alkuperäislähteisiin pohjautuvaa tutkimusta kilpailukyvyyn varhaisemmista merkityskerrostumista ei ole ainakaan Suomessa tehty, ja esimerkiksi Anu Kantolan ja Pauli Kettusen huomiot 1980-lukua varhaisemmasta kilpailukykyajattelusta jäävät yleisluontoisiksi ja yksittäisiksi huomioiksi. Tavoitteenani on täydentää tätä puutetta 1960-luvun osalta.

Tutkielmassa selvitän, miten kilpailukyky käsitettiin 1960-luvulla Suomessa. Olen valinnut käsitteellisen tutkimuksen kontekstiksi Sitran perustamisen, joka on aikaisemmissa tutkimuksissa mainittu uudenlaisen kasvukilpailukykyajattelun varhaiseksi ilmentymäksi. Tavoitteenani on selvittää, miten kilpailukyky käsitettiin Sitran perustamisen yhteydessä ja erosiko rahaston perustamiskonteksti jotenkin laajemmasta kontekstista, jossa kilpailukykyä käytettiin. Tämän vuoksi graduni keskeinen tutkimuskysymys on tiivistetysti seuraava: miten Sitran perustamisessa mukana olleet henkilöt käsittivät kilpailukyvyyn vuosina 1966–1967?

Painopiste on siis aikalaisten puheenvuoroissa ja niissä käyttötavoissa, joissa kilpailukyky esiintyi. Keskeiset aikalaiset, joiden puheenvuoroja tutkin ovat Suomen

Pankin silloinen pääjohtaja Klaus Waris, Suomen Pankin ylin virkamiehistö sekä yhteiskunnan keskeiset päättäjät, jotka ottivat osaa keskusteluun Suomen talouspolitiikasta Sitran perustamisvaiheessa. Päättökysymykseni apukehikkona hyödynnän politiikan tutkija Quentin Skinnerin jaottelua käsitteisiin liittyvien kamppailujen osa-alueista, joita ovat käsitteiden *käytön kriteerit*, *käyttöyhteys* ja *arvoväritys*. Apukysymykseni ovat skinnerläisittäin ilmaistuna seuraavat: käytiinkö kilpailukyyn käsitteen käytön yhteydessä sen kriteereihin ja käyttöyhteyteen liittyvää *määrittelykamppailua* tai sen arvoväritykseen liittyvää *arvotuskamppailua*? Esittelen käsitehistoriallisen lähestymistavan ja Skinnerin jaottelumallin tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Edellä mainittujen apukysymysten avulla on mahdollista tarjota vastaus siihen, miten kilpailukyky käsitettiin Sitran perustamisen yhteydessä. Samalla vastaus on yhdistettävissä laajempiin kysymyksiin, joita olen eritellyt aikaisemman tutkimuksen yhteydessä: Esiintyikö Sitran perustamisvaiheessa erilaisia kilpailukykyparadigmoja, kuten Anu Kantola on esittänyt? Entä minkälainen on Sitran merkitys laajemmassa kontekstissa: voiko rahastoa pitää uudenlaisen kasvukilpailukykyajattelutavan ilmentymänä tai yrittäjähenkisen valtion instituutiona?

1.4 Käsitehistoriallinen lähestymistapa

Käsitehistoria on jo pitkään ollut vakiintunut suuntaus historian tutkimuksessa. Käsitehistoriaa ja käsitehistoriallista tutkimusperspektiiviä tarkastellaan yleensä saksalaisten sosiaal historian uudistajien – tunnetuimpana Reinhart Koselleckin – ja brittiläisten Cambridgen aatehistorioitsijoiden – kuten Quentin Skinnerin – tutkimusten avulla. Kapeasti tulkittuna käsitehistoriallinen tutkimus keskittyy käsitteiden ja niitä ilmaisevien sanojen merkityksiin, käytäntöihin ja niiden muutoksiin. Saksalaisen historian peruskäsitteitä selvittänyt teosarja *Geschichtliche Grundbegriffe*, jonka toimituskuntaan Koselleck kuului, on hyvä esimerkki käsitteisiin itsessään keskittyvästä tutkimuksesta. Käsitehistorialle voidaan kuitenkin antaa laajempi merkitys, eli käsitteitä voidaan Quentin Skinnerin tavoin tutkia suhteessa muihin käsitteisiin ja uskomuksiin, milloin tutkimuksen aatehistoriallisuus

tulee ilmeiseksi. Kiinnostavaa on, minkälaiset kysymykset ja ongelmat ovat olleet ajankohtaisia ja minkälaisia merkityksiä käsitteisiin liitetään eri aikoina.³⁸

Poliittisen historian tutkija Ilkka Kärskylä on tiivistänyt käsitehistorian laajemman mielen sekä käsitteiden poliittisen ja sosiaalisen merkityksen kiitettävästi omassa gradutyössään:

*Käsitteiden käyttötavat, määritelmät ja niitä koskevat erimielisyydet toimivat ikkunana poliittisiin ja sosiaalisiin kamppailuihin, joissa on usein kyse vallasta. On mahdoton kuvitella poliittista toimintaa ilman kieltä, jolla väitellään, neuvotellaan ja artikuloidaan intressejä. Sillä pyritään oikeuttamaan toimintaa ja tavoitteita, määrittelemään oikeaa ja väärää sekä avaamaan ja rajaamaan mahdollisuuksien aluetta – politisoimaan ja epäpolitisoimaan.*³⁹

Tulen gradutyössäni hyödyntämään sekä Reinhart Koselleckin että Quentin Skinnerin kehittämiä käsitehistorian lähestymistapoja. Koselleckin anti työni kannalta perustuu hänen niin sanottuun satula-aikateesiin (*Sattelzeit*). Hänen teesinsä mukaan saksalaisella kielialueella käsitteet temporalisoituivat eli ajallistuivat noin 1750–1850, niin sanottuna satula-aikana. Satula-aikaa ei tule mieltää ajallisesti tiukkarajaiseksi kaudeksi, vaan pikemminkin kahden aikakauden välillä olleeksi vedenjakaja-ajaksi, jolloin seuraavan kauden peruspiirteet muotoutuvat. Koselleckin teesi perustuu siihen, että modernin poliittisen kielen synnyn yhteydessä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välinen suhde muuttui suhteessa aikaisempaan. Hänen mukaansa odotushorisontti korvasi kokemustilan nykyisyyttä määrittelevänä perustana. Poliittinen kieli ja käsitteet olivat hänen mukaansa aikaisemmin perustuneet menneisyyden ja nykyisyyden pohjalta muodostuneista kokemuksista, mutta satula-aikana tulevaisuuden odotukset alkoivat määrittää enemmän nykyisyyttä. Poliittinen kieli sai tulevaisuuteen suuntautuneen ominaisuuden – käsitteistä muodostui tulevaisuuteen suuntautuneita liikekäsitteitä.⁴⁰

Graduni kannalta on olennaista ottaa huomioon, että käsitteet ajallistuivat myös suomen kielessä 1800-luvun aikana. Tulevaisuuden korostumisen ja korostamisen johdosta käsitteisiin alettiin sisällyttää odotusmomentti, joka monien käsitteiden kohdalla tarkoitti katkosta tai muutosta suhteessa nykyisyyteen. Samalla käsitteiden

---

³⁸ Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.) (2003): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 11–13.

³⁹ Kärskylä, Ilkka (2012): *Yritysdemokratia vai yhteistoiminta? Kamppailu työelämän demokratisoinnin käsitteistä 1960- ja 1970-lukujen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki, 18–19.

⁴⁰ Koselleck, Reinhart (1985)[1979]: *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. MIT Press, Cambridge & Massachusetts, 263–275.

sisältö muuttui kiistanalaisemmaksi. Ihmisillä oli erilaisia odotuksia tulevaisuuden suhteen, mikä vaikutti siihen, että käytettyihin käsitteisiin projisoitiin eriäviä odotuksia. Esimerkiksi kansakunnan tai isänmaan yhteinen etu saatettiin käsittää erittäin moninaisilla tavoilla.⁴¹ Kilpailukyky-käsite voidaan myös mieltää liikekäsitteeksi, johon projisoidaan merkityssisältöjä erilaisista odotushorisonteista. Minkälaisina Suomen tulevaisuuden haasteet ja mahdollisuudet käsitetään, vaikuttaa myös siihen, minkälaisia merkityksiä kilpailukyky-käsitteeseen liitetään nykyisyydessä – eli gradutyössäni 1960-luvun Suomessa.

Quentin Skinnerin kehittelemän lähestymistavan keskeinen anti graduni kannalta on hänen tapansa ymmärtää käsitteet osana historiallista retorista tilannetta. Hänen mukaansa käsitteitä on mahdollista tutkia vain osana oman aikansa kontekstia. Minkälainen oli ajankohdan ajattelumaailma, poliittinen ja sosiaalinen tilanne ja minkälaiset kielelliset konventiot rajasivat sitä, mitä on mahdollisista sanoa? Skinnerin mukaan kirjoitukset ja yksittäiset käsitteet ovat aina tekoja omassa ajassaan.⁴² Hän on kiinnostunut puheteoista⁴³, toisin sanoen retorisista siirroista, joilla puhuja tai kirjoittaja pyrkii hyödyntämään oman pelivaransa aikalaistensa parissa. Sisällyttämällä käytettyihin käsitteisiin haluamiaan merkityksiä kirjoittaja tai puhuja pyrkii retorisesti oikeuttamaan oman näkemyksensä aikalaisskeskustelussa. Kielelliset konventiot ja aikalaisskeskustelun kysymyksenasettelu määrittävät sitä, minkälainen pelivara puhujalla tai kirjoittajalla on tehdä retorisia siirtojaan. Toisaalta Skinnerin mukaan innovatiivinen kielenkäyttäjä voi rikkoa totuttuja kielellisiä konventioita ja näin laventaa omaa pelivaraansa.⁴⁴

Skinnerin mukaan käsitteitä koskevat kiistat ja erimielisyydet voivat saada erilaisia muotoja. Hän on kehittänyt jaottelumallin, jonka mukaan kiistat ja erimielisyydet koskevat joko käsitteen *käytön kriteerejä*, *käyttöyhteyttä* tai *arvoväritystä* – tai kenties samanaikaisesti näitä kaikkia. Käytön kriteereillä Skinner tarkoittaa julkilausumattomia taustaoletuksia ja -ehtoja, joita käsitteeseen liitetään; mitkä kriteerit tulee täyttyä, jotta voidaan todeta, että puhutaan juuri tietystä käsitteestä.

---

⁴¹ Kurunmäki, Jussi (2001): Käsitehistoria. Näkökulmia historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen. *Politiikka* 43:2, 148–149.

⁴² Skinner, Quentin (2002): *Visions of Politics I: Regarding Method*. Cambridge University Press, Cambridge, 103–127.

⁴³ Skinnerin käyttämä lähestymistapa ja käsitteet perustuvat kielifilosofi J.L. Austinin puhetekoteoriaan. Puhetekoteoriasta ks. esim. Austin, John L. (2016)[1962]: *Näin tehdään sanoilla. Harvardissa 1955 pidetyt William James -luennot*. Niin & näin, Tampere, 151–164.

⁴⁴ Skinner 2002, 103–127.

Käyttöyhteydellä hän tarkoittaa niitä käytännön tilanteita, joissa käsitteen käytön kriteerit täyttyvät, siis sitä, missä kontekstissa käsitettä käytetään. Arvoväritys taas kertoo siitä, minkälaisia asenteita käsitteeseen liitetään eli yksinkertaistetusti: mielletäänkö käsite positiiviseksi, negatiiviseksi tai kenties neutraaliksi.⁴⁵

On tärkeää huomata, että sekä kapea että laajempi tulkinta käsittehistoriasta eivät ole toisiaan poissulkevia näkemyksiä. Useat käsitteiden parissa toimivat tutkijat pyrkivät päinvastoin hyötymään sekä Skinnerin että Koselleckin kehittelemistä lähestymistavoista. Syynä tähän on se, että kummatkin tulkinnat jakavat ajatuksen, että on mahdotonta kuvitella poliittista toimintaa ilman kieltä. Suomalaisten historian-, kielen- ja politiikantutkijoiden yhteisvoimin kirjoittama *Käsitteet liikkeessä* -kokoomateoksen johdannossa esitetäänkin ajatus, että ”käsittehistoria on yksi keskeinen tapa ymmärtää lingvistinen käänne yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alalla”.⁴⁶ Lingvistinen eli kielellinen käänne ymmärretään tutkimuskirjallisuudessa yleisesti osaksi 1900-luvun loppupuolella voimistunutta postmodernia kritiikkiä, jonka esittäjien mielestä moderni käsitys ”yhdestä historiasta”, joka on selvitettävissä menneisyydestä täysin totuudenmukaisesti, ei kestä lähempää tarkastelua.⁴⁷

Kielellisen käänteen keskeinen anti tutkijoille on havainto, ettei kieli ole koskaan tiedon välittämisen neutraali väline. Tieto ei toisin sanoen ole koskaan riippumaton sen esittämisen muodoista. Modernin historiakäsityksen ajatusta ”objektiivisesta todellisuudesta” on vaikea pitää mielekkäänä, jos jakaa näkemyksen, että todellisuuskäsityksiä ehdollistaa aina se kieli, jolla ne ilmaistaan. Kun ajatus neutraalista kielestä on menettänyt painoarvoaan, myös ajatus historiantutkijan omasta positiosta eli asemasta tutkimustyön ulkopuolisena toimijana on tullut kyseenalaistetuksi.⁴⁸

Kielellinen käänne synnytti siis keskeisen havainnon, että maailmassa ei ole olemassa universaalisti merkittäviä käsitteitä, jotka voitaisiin ottaa annettuna ja joita voitaisiin käyttää yleispätevien sääntöjen mukaisesti. Tämän huomion ei tarvitse

---

⁴⁵ Skinner, Quentin (1989): *Language and Political Change*. Teoksessa Ball, Terence – Farr, James – Hanson, Russell L. (toim.): *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge University Press, Cambridge, 8–11.

⁴⁶ Hyvärinen – Kurunmäki – Palonen – Pulkkinen – Stenius, 10.

⁴⁷ Ks. esim. Kalela, Jorma (2012): *Making History: The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 5–7; Kalela, Jorma (2002): *Historiantutkimus ja historia* (toinen painos). Gaudeamus, Helsinki, 50–52.

⁴⁸ Kalela 2012, 5–8.

johtaa päätelmään, että todellisuus on vain kieltä, diskursseja tai vain tutkijan kielellinen rakennelma. Toimivampi huomio on, että kieli vaikuttaa aina siihen, miten tietoa välitetään.⁴⁹ Edellä mainituista syistä postmodernin kritiikin ja kielellisen käänteen herättämä keskustelu kielen ja tutkijan oman aseman subjektiivisuudesta mutta toisaalta riippuvuus ympäröivästä kulttuurista on huomioitava myös käsitteiden ja käsitehistorian kannalta.⁵⁰

Sana ja käsite eivät siis ole synonyymejä. Sanalla tarkoitan kielellistä konstruktia, ja käsitteellä taas ei-kielellistä yksikköä, johon voidaan liittää erilaisia merkityksiä eri aikoina. Tutkimukseni lähtökohta on päätös valita nimenomaan kilpailukyky käsitteellisen tutkimuksen kohteeksi. Mitä tarkemmin sanottuna tarkoitan kun puhun käsitteestä? Historiantutkija Markku Hyrkkäsen tavoin käsitän, että ”käsitteillä on aina kaksi puolta. Toisaalta ne viittaavat johonkin itsensä ulkopuoliseen asiaan (todellisuuteen) eli ’kontekstiin, jossa niitä käytetään’ ja toisaalta tämä todellisuus käsitetään tai ymmärretään kielen tarjoamilla kategorioilla. Käsitteet ovat kieltä ja kielen ulkopuolista maailmaa yhteen liittäviä ’saranoita’.”⁵¹

Käsitehistoriallisessa tutkimuskirjallisuudessa käsite mielletään ”saranan” tai ”solmukohdan” tavoin yksiköksi, jossa kieli, toiminta, aatteet ja rakenteet kohtaavat.⁵² Käräylää ja Hyrkkästä lainaten miellän käsitteet ikkunoiksi, joiden avulla voidaan hahmottaa menneisyyden toiminta, rakenteet ja aatteet sekä samalla luoda tulkinta menneistä sosiaalisista ja poliittisista kamppailuista ja menneisyyden toiminta- ja ajattelutavoista. Tutkimukseni lähtökohta on, että menneisyyden toiminta- ja ajattelutavat voivat tarjota uusia näkökulmia nykytapaan ymmärtää kilpailukyky. Pauli Kettusen tapaan miellän käsitehistorian olevan ”etäisyyden ottamista sellaiseen, mikä nykyisyydessä on annettua ja itsestään selvää”.⁵³ 1960-luvun toiminta- ja ajattelutapoja erittelemällä haluan osoittaa vaihtoehtoja nykyiselle kilpailukykyyn käsittämistavalle, jonka puitteissa kilpailukyky usein käsitetään itsestään selväksi lähtöoletukseksi tarkastella yhteiskunnan tai kansantalouden menestystä.

---

⁴⁹ Kettunen, Pauli (2003): Poliittisen historia poliittisessa historiassa. *Ennen ja nyt. Historian Tietosanomat*, 3/2003.

⁵⁰ Kalela 2012, 5–8.

⁵¹ Hyrkkänen, Markku (2002): *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere, 121.

⁵² Hyvärinen – Kurunmäki – Palonen – Pulkkinen – Stenius, 10–12.

⁵³ Kettunen 2008, 133.

Koska tutkimukseni kohteena on suomalainen käsite ja suomalainen poliittinen kulttuuri, on hyödyllistä luoda yleiskuva maamme poliittisesta käsitteistöstä ennen varsinaisia analyysilukuja. *Käsitteet liikkeessä* -teos ja erityisesti sen avaava ja päättävä luku tarjoavat punnitun kokonaiskuvan siitä, minkälainen suomalainen poliittinen käsitteistö on suhteessa eurooppalaiseen yleiskuvaan. Tiivistetysti voi sanoa, että suomen kielen myöhäinen kehittyminen poliittiseksi kieleksi 1800-luvulla, Suomen perifeerinen sijainti Euroopan laidalla sekä se, että Suomi peri Ruotsin kaudelta hyvin vähän sellaista poliittista käsitteistöä, johon liittyi ajatus erimielisyyksien tai ristiriitojen olemassaolosta on vaikuttanut siihen, että Suomen poliittinen käsitteistö pitkän aikaa oikeutti homogeenisen ja yksimielisen yhteiskunnan olemassaolon. Kun vielä huomioidaan autonomisen Suomen epävarma asema osana Venäjän keisarikuntaa – etenkin vuodesta 1890 lähtien –, ei ole yllättävää, että Suomessa on ollut muuhun Eurooppaan verrattuna vaikea omaksua erimielisyyksiä ja ristiriitojen olemassaolon tunnustava poliittinen käsitteistö.⁵⁴

Hyvänä esimerkkinä tästä ilmiöstä voidaan esittää Tuija Pulkkinen huomio, että suomen valtio-käsite mielletään paljon positiivisemmin kuin muualla Euroopassa. Suomenkielinen poliittinen kulttuuri kehittyi Venäjään liittyvien valtiollisten kysymysten hallitessa päiväjärjestystä, ja ”valtiollinen” tarkoittikin suomen kielessä pitkään samaa kuin ”poliittinen” nykyään. Tämän pitkän kehityskulun seurauksena Suomessa on ollut vaikeaa kiistää valtion eli Suomen yhteisen edun olemassaolo ja nostaa esiin poliittisia ristiriitoja.⁵⁵ Tämä hallitseva piirre suomalaisessa käsitteistössä minun on huomioitava, kun tutkin Suomen kilpailukykyä eli sitä, miten kansallinen kyky kilpailla on käsitetty.

1.5 Aineistot ja tutkielman rakenne

Käsitehistoriallisen lähestymistavan eräs merkittävä kiistakysymys liittyy aineistojen valintaan ja kattavuuteen. Yhden näkemyksen mukaan käsitteitä tulisi tutkia mahdollisimman laajan ja monipuolisen aineiston pohjalta. Tällöin käsitteen käytöstä

---

⁵⁴ Saastamoinen, Kari (2003): Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 19–61; Palonen, Kari (2003): Eurooppalaiset poliittiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 569–587.

⁵⁵ Pulkkinen, Tuija (2003): Valtio. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 251–252.

saadaan perusteellinen kuva, joka ei ole yksipuolisesti korostunut valikoituneen aineiston perusteella. Toisen näkemyksen mukaan valikoitunut aineisto ei ole ongelma, mikäli aineistosta saadaan selville keskeiset puheteot, joiden seurauksena käsitteen käyttötavat ovat muuttuneet.⁵⁶

Oma näkemykseni sijoittuu edellä mainittujen välimaastoon. Sitran perustamisvaiheeseen liittyvä aineisto on valikoitunut tutkimustehtäväni perusteella. Läpikotaisin kattavaa kuvaa siitä, miten kilpailukyky käsitettiin Suomessa 1960-luvulla, ei ole täysin mahdollista selvittää valitsemistani lähtökohdista. Olen kuitenkin valinnut käyttämäni aineiston niin, että Sitran perustamisessa mukana olleiden henkilöiden näkemykset asettuisivat osaksi laajempaa kontekstia, jossa kilpailukykyä käytettiin. Seuraavaksi esittelen käyttämäni aineistot ja tutkielmani rakenteen rinnakkain.

Toisessa luvussa tarkastelen, miten Suomen kansainvälinen asema ja maan sisäiset olosuhteet kehittyivät toisen maailmansodan päättymisestä 1960-luvulle. Luvun tarkoituksena on tarjota historiallinen konteksti, joka selventää minkälaiset rakenteet, toimijat ja kielelliset konventiot ehdollistivat toimintaa maailmansotien jälkeisessä maailmassa ja erityisesti Suomessa. Kontekstin luomisessa hyödynnetään aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta, joka käsittelee Suomen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikan historiaa, talouspolitiikan historiaa sekä maan sisäisten olosuhteiden kehittymistä kyseisenä aikana. Kilpailukyky-käsitteen varhaisia käyttötapoja tutkitaan 1950- ja 1960-lukujen hallitusohjelmia tarkastelemalla. Tarkoituksena on tarjota kuva siitä, miten kilpailukyvyyn käsitettä käytettiin Suomessa ennen tutkimukseni varsinaista aikarajausta eli vuosia 1966–1967.

Kolmannessa luvussa painopiste on sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa. Sitran perustamisvaiheessa julkaistujen lehtikirjoitusten tarkoituksena on tarjota laajempi konteksti siitä, miten kilpailukyky käsitettiin nimenomaan loppuvuodesta 1967. Jos toisen luvun käsittää horisontaaliseksi perspektiiviksi, niin kolmas luku tarjoaa kilpailukyvyyn käsitteelle vertikaalisen perspektiivin. *Helsingin Sanomien*, *Kauppalehden*, *Suomen Sosialidemokraatin*, *Kansan Uutisten*, *Suomenmaan*, *Uuden Suomen* ja *Suomen Kuvalehden* kolmen kuukauden (1.10.–31.12.1967) aikana julkaistut jutut muodostavat kokonaisuuden, joka on käyty systemaattisesti läpi Atlas.ti-ohjelmalla. Lehtiaineisto tarjoaa kuvan siitä, mitä käytön kriteereihin,

---

⁵⁶ Hyvärinen – Kurunmäki – Palonen – Pulkkinen – Stenius, 13; Skinner 1989, 8–11.

käyttöyhteyteen tai arvovärytykseen liittyviä piirteitä liitettiin kilpailukykyyn loppuvuodesta 1967. Lisäksi selviää, käytiinkö käsitteen käytön yhteydessä määrittely- tai arvotuskamppailuja – ja ketkä olivat osapuolina. Lehtiaineistojen analyysia täydennetään aikalais- ja tutkimuskirjallisuuden avulla.

Neljännessä luvussa painopiste on Sitran perustamisessa. Keskeiset alkuperäislähteet koostuvat Sitran perustamisvuosien 1966–1967 aineistomateriaaleista. Tällaista materiaalia ovat esimerkiksi Suomen Pankin arkistosta löytyvät eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja liitteet, Suomen Pankin pääjohtajan Klaus Wariksen puheet, lausunnot ja kirjoitukset sekä Suomen Pankin johtokunnan jäsenen Heikki Valvanteen arkistosta löytyvä aineisto kyseisiltä vuosilta.⁵⁷ Eduskunnan arkistosta hyödynnän valtiopäiväasiakirjoja, asetuskokoelmaa sekä suuren ja pankkivaliokunnan pöytäkirjoja.⁵⁸ Analyysia täydennetään aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Neljännessä luvussa on tarkoitus eritellä ja analysoida Sitran perustamiseen liittyvät keskeiset puheenvuorot, joissa määriteltiin ja arvotettiin kilpailukyky-käsitettä. Tällaisen käsittelytavan tavoitteena on selventää, miten Sitran perustaminen ja siihen liittyvä kilpailukykypuhe asettuu osaksi laajempaa kontekstia.

Yhteenvetoluvussa tarjoan tiivistetyssä muodossa vastaukset tutkimuskysymyksiini. Miten Sitran perustamisessa mukana olleet henkilöt käsittivät kilpailukykyyn vuosina 1966–1967? Mitä käsitteellisen tason tulokset kertovat kilpailukykyvystä – entä Sitrasta? Entä mitä yhteen käsitteeseen liittyvä tutkimus voi kertoa laajemmista ajattelu- ja toimintatavoista 1960-luvun Suomessa? Tarjoavatko 1960-luvun tavat uusia vaihtoehtoja ymmärtää ja kyseenalaistaa tavat, joilla kilpailukyky käsitetään 2010-luvun Suomessa?

---

⁵⁷ Eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja kirjeet 1966–1967, Klaus Wariksen arkisto, Heikki Valvanteen arkisto, Suomen Pankin arkisto (SPA).

⁵⁸ Valtiopäiväasiakirjat 1967, asetuskokoelma 1967, pankkivaliokunnan pöytäkirjat 1967, suuren valiokunnan pöytäkirjat 1967, Eduskunnan arkisto (EA).

2 Sotienjälkeinen Suomi ja kilpailukyky

2.1 Protektionismista vapaakauppaintegraation kauteen

Gradutyöni laaja historiallinen konteksti liittyy Suomen kansainvälisen aseman ja maan sisäisten olosuhteiden jatkuvuuksiin ja muutoksiin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Tiivistetysti voidaan sanoa, että Suomen kansainväliseen asemaan vaikutti keskeisesti se, että toisen maailmansodan voittajavaltioiden keskinäiset erimielisyydet olivat kärjistymässä uudeksi konfliktiksi – kylmäksi sodaksi. Vaikka Suomea ei miehitetty, ei pieni maa ollut kovista pyrkimyksistään huolimatta puolueeton, vaan sen kansainväliseen asemaan vaikutti vuodesta 1944 lähtien erityissuhde sodan voittaneeseen Neuvostoliittoon. Erityissuhde sinetöityi viralliseksi Suomen solmittua Pariisin rauhansopimuksen vuonna 1947 ja vuotta myöhemmin ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen (YYA) Neuvostoliiton kanssa.⁵⁹

Kylmän sodan asetelma on työni kannalta merkittävä konteksti. Suomen kansainvälinen asema Neuvostoliiton etupiirissä vaikutti siihen, että Suomi jäi suhteellisen eristettyyn asemaan suhteessa läntiseen maailmantalouteen. Suomen osallistuminen monenvälisiin taloudellisiin instituutioihin läntisten maiden kanssa osoittautui Neuvostoliiton vaikutuksen takia ulkopoliittisesti ongelmalliseksi. Suomi pystyi liittymään vuonna 1948 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) alaisten, luonteeltaan universaalien instituutioiden, kuten Kansainväliseen valuuttarahaston (IMF) ja Maailmanpankin jäseneksi, mutta ulkopoliittisesti ongelmallisemmaksi osoittautui niin sanottu alueellinen taloudellinen integraatio Länsi-Euroopan maiden kanssa. Esimerkiksi Yhdysvaltain antaman Marshall-avun koordinointiin perustettu Euroopan taloudellinen yhteistyöjärjestö (OEEC (vuodesta 1961 lähtien OECD)) on esimerkki instituutiosta, johon Suomen oli ulkopoliittisista syistä mahdoton liittyä jäseneksi 1940-luvun lopussa.⁶⁰

Historiantutkija Tapani Paavonen on esittänyt, että Suomen kylmän sodan aikaisen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikan kehityslinjan voi karkeasti jakaa kahteen osaan: protektionismin ja disintegraation kauteen (1945–1961) sekä

---

⁵⁹ Aunesluoma, Juhana (2011): *Vapaakaupan tiellä: Suomen kauppa- ja integraatiopolitiikka maailmansodasta EU-aikaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki, 80–84.

⁶⁰ Paavonen, Tapani (1998): *Suomalaisen protektionismin viimeinen vaihe. Suomen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikka 1945–1961*. Suomen Historiallinen Seura (SHS), Helsinki, 295–296; Aunesluoma, 106.

vapaakauppaintegraation kauteen (1961–1995). Paavosen mukaan protektionismin kauden yleispiirteitä olivat suojatullit ja tuontisäännöstely, joilla pyrittiin turvaamaan kotimarkkinateollisuuden toimintaedellytykset suhteessa ulkomaisiin toimijoihin. Suomalaisen teollisuuden protektionistisen katsantokannan ja Neuvostoliiton asettaman rajoitetun ulkopoliittisen liikkumatilan johdosta Suomi ei osallistunut 1940- ja 1950-lukujen varhaiseen länsieurooppalaiseen talousintegraatioon, vaan tuloksena oli pikemminkin disintegraatio suhteessa läntisiin talousinstituutioihin.⁶¹

Ulkoapäin tulleet integraatiopaineet pakottivat Suomen kuitenkin uudelle kehitysuralle 1950-luvun lopusta lähtien. Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustaminen (1951) kehitti läntisessä manner-Euroopassa taloudellista integraatiokehitystä, ja vuonna 1957 samat kuusi perustajamaata⁶² syvensivät yhteistyötä Euroopan talousyhteisön (EEC) muodossa. Talousyhteisön ulkopuolelle jääneet valtiot – niin sanottu ulkoseitsikko⁶³ – tekivät vastavedoksi aloitteen Euroopan vapaakauppajärjestön (EFTA) perustamiseksi. Kyseisten instituutioiden muodossa tapahtuneen läntisen integraatiokehityksen kanssa alettiin myös tuontisäännöstelyä purkaa Länsi-Euroopassa 1950-luvun lopussa.⁶⁴

Paavosen mukaan etenkin Suomen vientiteollisuuden intresseissä oli päästä mukaan länsieurooppalaiseen vapaakauppa-alueeseen. Kun toiveet EEC-yhteistyöhön kariutuivat ulkopoliittiseen mahdottomuuteen, kääntyivät vientiteollisuuden katseet suunnitteilla olevan EFTA:n suuntaan. Protektionistista linjaa kannattaneet kotimarkkinateollisuus sekä maa- ja metsätaloustuottajat joutuivat taipumaan vientiteollisuuden intresseille viimeistään vuonna 1961, kun Suomi liittyi EFTA:n liitännäisjäseneksi. Paavosen mukaan protektionismin ja disintegraation ja vapaakauppaintegraation välinen taitepiste voidaan ajoittaa nimenomaan FINN-EFTA-sopimuksen syntyprosessiin (1959–1961), jolloin Suomi otti uudenlaisen taloudellisen suunnan kohti Länsi-Euroopan maita.⁶⁵

EFTA-liitännäisjäsenyys on mielenkiintoinen kilpailukyvyn käsitteen kannalta. Toisesta maailmansodasta lähtien Suomen ulkomaankauppa perustui

---

⁶¹ Paavonen 1998; ks. myös Paavonen, Tapani (2008): *Vapaakauppaintegraation kausi. Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon FINN-EFTasta EC-vapaakauppaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.

⁶² EEC:n perustajavaltiot: Ranska, Saksa, Italia, Alankomaat, Belgia ja Luxemburg.

⁶³ EFTA:n perustajavaltiot: Britannia, Tanska, Ruotsi, Norja, Portugali, Itävalta ja Sveitsi.

⁶⁴ Aunesluoma, 189–191.

⁶⁵ Paavonen 1998, 303.

bilateraalisopimuksiin sekä Länsi-Euroopan maiden että Neuvostoliiton ja muiden itäblokin maiden kanssa. Suomen ja Neuvostoliiton välinen bilateraali kauppa perustui malliin, jolla Suomi maksoi 1940–1950-luvuilla sotakorvauksia Neuvostoliitolle. Vuosina 1950–1990 sovellettu bilateraali kauppa koostui Suomen ja Neuvostoliiton välillä viisivuotisista runkosopimuksista ja vuosittaisista tavaravaihtopöytäkirjoista. Kaupasta sovittiin valtioiden välisin sopimuksin, ja tavoitteena oli, ettei kummallekaan maalle jäänyt kauppataseen yli- tai alijäämää. Vuosina 1955–1957 Suomen ja Länsi-Euroopan maiden välinen kauppa siirrettiin multilateraaliselle eli monenväliselle pohjalle, mutta vasta EFTA-liitännäisjäsenyyden myötä voidaan sanoa, että Suomi alkoi käydä kauppaa markkinaehtoisesti läntisten kauppakumppaniensa kanssa.⁶⁶

EFTA-liitännäisjäsenyydestä alkoi uusi vaihe, jolloin suomalaiset yritykset joutuivat kilpailemaan markkinaehtoisesti ulkomaisten yritysten kanssa. EFTA-sopimuksessa oli tosin runsaasti tuotteita ns. hidastustullilistoilla, joiden tarkoituksena oli turvata suomalaisten tuotteiden valmistus ja kysyntä kotimarkkinoilla monivuotisen siirtymäajan verran. Näitä hidastustullilistoja purettiin pikkuhiljaa 1960-luvun mittaan, ja viimeiset hidastustullit purettiin loppuvuodesta 1967.⁶⁷ Voidaan kuitenkin sanoa, että kilpailu ja tavoitteena kyky kilpailla maailmanmarkkinoilla tuli uudessa laajuudessaan suomalaisten tietoisuuteen EFTA-liitännäisjäsenyyden myötä. Tällaista markkinaehtoisesta kilpailun ideaa ei sisältynyt Neuvostoliiton kanssa käytyyn kahdenväliseen kauppaan.

2.2 Korporatistinen Suomi ja kansainvälinen talous

Suomen tilanteeseen vaikutti toisen maailmansodan jälkeen voimakkaasti talouden rakennemuutos. Jälleenrakentamisen ja osittain Neuvostoliitolle suoritettujen sotakorvausten johdosta talous kehittyi myönteisesti, ja teollisuustuotannon osuus kansantuotteesta kasvoi nopeasti samaan aikaan kun maataloustuotannon osuus laski. Talouden kasvu ei kuitenkaan ollut tasaista. Kun työn tuottavuus kasvoi, kasvoivat myös työntekijöiden palkkavaatimukset, mikä nosti maan kustannustason kansainvälisesti vertailtuna liian korkeaksi. Suomen hallitukset ja Suomen Pankki pyrkivät korjaamaan kustannustason nousua markan arvon heikentämisellä suhteessa ulkomaisiin valuuttoihin eli devalvaatioilla. Devalvaatioilla oli kuitenkin myös

---

⁶⁶ Paavonen 1998, 296–297.

⁶⁷ Paavonen 2008, 49.

kielteisiä seurauksia. Kotimainen ostovoima heikentyi, inflaatio kiihtyi ja ulkomaiset kulutushyödykkeet kallistuivat suhteissa palkkoihin, mikä osaltaan heikensi talouskasvua sekä nosti työttömyyttä ja kansalaisten tyytymättömyyttä. Devalvaatioita seurasivat ammattiyhdistysliikkeen uudet palkankorotusvaatimukset, jotka kiihdyttivät inflaatiota entisestään. Devalvoinnin hyödyt syötiin näin ollen nopeasti, ja kohonnut kustannustaso korjattiin uudella devalvaatiolla.⁶⁸

Devalvaatiota alettiin Suomessa pitää puutteellisena keinona hallita maan talouskehitystä. 1950-luvun mittaan Suomen hallitusten ja Suomen Pankin piirissä kehittyi ajattelutapa, jonka mukaan kattavilla työmarkkinasopimuksilla voitaisiin devalvaation haitallisia vaikutuksia lieventää ja myönteisiä vaikutuksia pidentää. Ekonomistit Juhana Vartiainen ja Jukka Pekkarinen ovat kutsuneet vuosien 1951–1955 ajanjaksoa tulopolitiikan ensimmäiseksi kaudeksi, jolloin valtio ja työmarkkinajärjestöt yrittivät laajoilla työehtosopimuksilla vakauttaa Suomen taloudellista kehitystä. Yritys epäonnistui, mutta pohjusti tietä myöhemmille tulopoliittisille sopimuksille.⁶⁹

Edellä mainituista syistä Suomessa vahvistui 1950- ja 1960-lukujen mittaan korporatistinen päätöksentekojärjestelmä, jossa päätöksiä muotoilivat valtiollisten elinten lisäksi työmarkkinajärjestöt. Työmarkkinajärjestöillä tarkoitetaan työnantajien ja työntekijöiden organisaatioita, jotka edustivat ja puolustivat omien tahojensa etuja päätöksenteossa. Korporatistinen järjestelmä vahvistui 1960-luvun mittaan erityisesti kolmesta syystä. Ensimmäinen syy oli – jo edellä mainittu – EFTA-liitännäisjäsenyys, jonka seurauksena Suomi integroitui tiiviimmin osaksi kansainvälistä kauppaa. Tiivistyvä kansainvälinen kauppa asetti suomalaiset päättäjät selkään vasten miettimään keinoja palkka- ja hintatason hillitsemiseksi, jotta Suomen vientiteollisuuden kansainvälinen kilpailukyky ei heikkenisi suhteessa kilpailijamaihin ja kansantalouden kasvu kärsisi.⁷⁰

Toinen syy oli sosiaalidemokraattisen puolueen yhdistyminen 1960-luvun alussa ja sitä seurannut vaalivoitto vuoden 1966 eduskuntavaaleissa. SDP hajosi vuonna 1958 sisäisiin linjaerimielisyyksiin, ja samalla ammattiyhdistysliike jakaantui kahdeksi

---

⁶⁸ Kyntäjä, Timo (1993): *Tulopolitiikka Suomessa. Tulopolitiikan diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle*. Gaudeamus, Helsinki, 92–95; Kosonen, Pekka (1998): *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Vastapaino, Tampere, 87–92.

⁶⁹ Pekkarinen, Jukka – Vartiainen, Juhana (1995): *Suomen talouspolitiikan pitkä linja* (toinen painos). WSOY, Helsinki, 302–303.

⁷⁰ Paavonen, 2008, 47–48.

kattojärjestöksi, jotka olivat Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliitto (SAK) ja Suomen Ammattijärjestö (SAJ). Puolueen yhdistymisen ja vuoden 1966 vaalivoiton seurauksena myös ammattiyhdistysliikkeessä voimistui halu sopia laajemmista tulopoliittisista ratkaisuista. Ammattiyhdistysliikkeen sisäinen eripura päättyi lopulta vuonna 1969 kahden kattojärjestön yhdistyttyä uudeksi SAK:ksi.⁷¹

Kolmas syy oli 1960-luvulla hallitsevaan asemaan noussut talouspoliittinen näkemys, jonka mukaan valtiovallan tuli hallita kansantaloutta määrätietoisemmin, suunnitelmallisemmin ja pitkäjänteisemmin kuin aikaisemmin. Keskeinen ajatus tämän näkemyksen mukaan oli OECD:n raportista vuodelta 1962 lainattu idea, jonka mukaan valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen väliset keskitetyt tulosopimukset olisivat tehokkain hillitä palkka- ja hintatason nousu ja samalla avain vakaaseen talouskasvuun. Suomen ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu – niin sanottu Liinamaa I – sovittiin keväällä 1968. Sopimuksen tavoitteena oli vakauttaa palkka- ja hintataso, joka oli korjattu edellisen vuoden lokakuussa mittavan devalvaation voimin.⁷²

2.3 Kilpailukyky hallitusohjelmissa 1953–1967

Edellä esitellyn kansainvälisen ja maan sisäisen taustoituksen jälkeen tarkastelen sitä, minkälaisena käsitteenä kilpailukyky esiintyi 1950- ja 1960-lukujen Suomessa. Alaluvun tarkoituksena on hallitusohjelmien analyysin avulla tarjota kuva siitä, miten kilpailukyky käsitettiin ennen Sitran perustamista. Tutkielman myöhemmissä luvuissa voin arvioida, erosiko Sitran perustamiseen liittyvä kilpailukykypuhe käsitteen aikaisemmista käyttötavoista.

Kilpailukyky esiintyi ensimmäisen kerran Suomen virallisissa hallitusohjelmissa Urho Kekkosen neljännen hallituksen yhteydessä vuonna 1953. Kekkosen neljännen hallituksen ohjelmassa kilpailukyky mainittiin kerran.

Poikkeuksellisen edullisten vientisuhdanteiden päättyminen on saattamassa maamme talouselämän suuriin vaikeuksiin, koska kustannustasomme on noussut niin korkeaksi, että tuotanto muodostuu kannattamattomaksi. Tuotantotoiminta uhkaa sen vuoksi pysähtyä, ellei viipymättä ryhdytä tehokkaisiin toimenpiteisiin. Jos tuotantotoimintaa ei kyetä jatkamaan, on seurauksena suuri työttömyys ensi talvikautena. Tämän torjumiseksi ja

---

⁷¹ Bergholm, Tapio (2007): *Sopimusyhteiskunnan synty: 2, Hajaannuksesta tulopoliittikkaan. SAK 1956–1969*. Otava, Helsinki, 12–20.

⁷² Mansner, Markku (1990): *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956–1982*. Teollisuuden Kustannus Oy, Helsinki, 276–288.

*laajojen kansalaispiirien toimeentulon turvaamiseksi hallitus ryhtyy viipymättä toimenpiteisiin tuotantomme kilpailukyvyn palauttamiseksi.*⁷³

Kilpailukyky esiintyi ennen Sitran perustamista eli vuosina 1953–1967 myös V. J. Sukselaisen (2.9.1957), K.-A. Fagerholmin III:n (29.8.1958), Ahti Karjalaisen (13.4.1962), Reino Lehdon (19.12.1963), Johannes Virolaisen (12.9.1964) ja Rafael Paasion I:n (31.5.1966) hallitusten ohjelmissa. V. J. Sukselaisen ja Reino Lehdon johtamien hallitusten ohjelmissa kilpailukyvyllä viitattiin nimenomaan vientiteollisuuden ja tuotantoelämän kilpailukykyyn, kuten jo Kekkosen IV hallituksen ohjelmassa vuonna 1953.⁷⁴ K.-A. Fagerholmin ja Ahti Karjalaisen hallitusten ohjelmissa kilpailukyky esiintyi tulopoliittisten päätösten yhteydessä. Fagerholmin III hallituksen ohjelmassa esitettiin, että palkansaajille kuuluu oikeudenmukainen osa tuotannon tuloksista – ”yritysten kilpailukyvyn sallimissa rajoissa”.⁷⁵ Karjalaisen hallituksen ohjelmassa taas esitettiin, että asiantuntijatoimikunnan tuli selvittää, ”millä tavoin työaikaa voidaan maan kilpailukykyä, tuotantoa, työllisyyttä ja rahanarvoa vaarantamatta ryhtyä lyhentämään”. Karjalaisen hallituksen tavoitteena oli 40-tuntinen työviikko.⁷⁶

Ei siis olekaan erityisen yllättävää, että Johannes Virolaisen hallituksen ohjelmassa kilpailukyky esiintyi hyvin samanlaisissa yhteyksissä:

Hallitus tukee ja edistää kaikin käytettävissä olevin keinoin taloudellista kasvupolitiikkaa ja pyrkii parantamaan eri elinkeinojen toimintaedellytyksiä, toimii vientimme raaka-ainepohjan laajentamiseksi ja kansainvälisen kilpailukykyämme parantamiseksi. Tavoitteena on täystyöllisyyden ylläpitäminen ja elintason jatkuva kohottaminen sekä pyrkimys rahan arvon vakauttamiseen. Tässä tarkoituksessa hallitus kiinnittää yleistä talouspolitiikkaa koskevissa toimenpiteissään erityistä huomiota hinta- ja

---

⁷³ Pääministeri Urho Kekkosen IV hallituksen ohjelma 10.7.1953. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/36-paaministeri-urho-kekkosen-iv-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

⁷⁴ Pääministeri V. J. Sukselaisen hallituksen ohjelma 2.9.1957. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/41-paaministeri-v-j-sukselaisen-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017); Pääministeri Reino Lehdon hallituksen ohjelma 19.12.1963. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/47-paaministeri-reino-lehdon-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

⁷⁵ Pääministeri K.-A. Fagerholmin III hallituksen ohjelma 29.8.1958. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/44-paaministeri-karl-august-fagerholmin-iii-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

⁷⁶ Pääministeri Ahti Karjalaisen hallituksen ohjelma 13.4.1962. Valtioneuvosto. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/53-paaministeri-ahti-karjalaisen-ii-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

*palkkatason vakaannuttamiseen sekä elinkustannusten nousun hallitsemiseen.*⁷⁷

Rafael Paasion johtaman hallituksen ohjelmassa kilpailukykyä käsittelevä kohta on muotoiltu samansuuntaisesti:

*Talouspolitiikassaan hallitus pyrkii valtiontalouden keventämiseen, valvomaan menoja ja supistamaan niitä sekä lisäämään valtion tuloja. Hallitus pyrkii lisäämään taloudellisen kasvun edellytyksiä suuntaamalla pääomavaroja nykyistä tehokkaammin kilpailu- ja kasvukykyisen tuotannon kehittämiseen. Hallitus pyrkii työttömyyden poistamiseen suunnitelmallisen talouspolitiikan avulla. Uusia työpaikkoja luotaessa hallitus ottaa huomioon pienten ja keskikokoisten yritysten tarpeet mm. helpottamalla niiden luotonsaantia. Maan eri osissa olevien raaka-ainevarojen tehokkaaseen käyttöön ottamista hallitus pitää erityisen tärkeänä tehtävänä.*⁷⁸

Kaikissa edellä mainituissa hallitusohjelmakatkkelmissa kilpailukyvyyn käyttötavat näyttävät samansuuntaisilta. Quentin Skinnerin jaottelumallia hyväksikäyttäen voi todeta, että käsitteen suppeat käyttöyhteydet olivat nimenomaan Suomen tai suomalaisen tuotannon ja yritysten kilpailukyky. Käsitteen käytön kriteerit ovat taas luettavissa muotoiluista, jossa puhutaan me-muodossa ”tuotantomme”, ”vientimme” tai ”kansainvälisen kilpailukykyimme” parantamisesta. Käsitteellä haluttiin siis verrata Suomea tai suomalaista tuotantoa suhteessa muihin maihin ja niiden tuotantoon. Mielenkiintoista on myös se, että hallitusten erilaiset kokoonpanot eivät vaikuttaneet käsitteen käyttötapoihin. Esimerkiksi Sitran perustamiseen ajallisesti läheisimmin liittyneet Virolaisen ja Paasion hallitukset olivat koostumukseltaan hyvin erilaisia. Virolaisen (kesk.) porvarihallitus (12.9.1964–27.5.1966) koostui maalaisliitto/keskustapuolueen, kokoomuksen, Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) ja Suomen Kansanpuolueen (KP) ministereistä. Rafael Paasion (sd.) kansanrintamahallitus (27.5.1966–22.3.1968) koostui taas SDP:n, keskustapuolueen, Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) ja Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton (TPSL) ministereistä. Ainoastaan maalaisliitto/keskustapuolue oli edustettuna kummassakin hallituksessa.⁷⁹

Hallitusohjelmien samankaltaiset muotoilut käyvät ilmi entistä selvemmin, kun tarkastellaan kilpailukyvyyn tarkemmin eriteltyjä käyttöyhteyksiä. Kaikissa

⁷⁷ Pääministeri Johannes Virolaisen hallituksen ohjelma 12.9.1964. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/48-paaministeri-johannes-virolaisen-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

⁷⁸ Pääministeri Rafael Paasion hallituksen ohjelma 31.5.1966. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/49-paaministeri-rafael-paasion-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

⁷⁹ Suomen hallitukset aikajärjestyksessä. Valtioneuvosto.
<<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>> (haettu: 20.3.2017).

ohjelmissa kilpailukyky liitettiin tiukasti nimenomaan kohonneeseen hinta- ja kustannustasoon. Esimerkiksi Virolaisen hallituksen ohjelmassa muotoiltiin, että ”hallitus kiinnittää yleistä talouspolitiikkaa koskevissa toimenpiteissään erityistä huomiota hinta- ja palkkatason vakaannuttamiseen sekä elinkustannusten nousun hallitsemiseen”, jotta kansainvälistä kilpailukykyä saataisiin parannettua. Hinta- ja kustannustason hillitseminen ei ole yllättävä käyttöyhteys, kun sitä verrataan siihen, mitä esitin sotienjälkeistä Suomea käsitelleissä taustoitussuoksissa. Euroopan kiihtyvä talousintegraatio asetti suomalaiselle yhteiskunnalle ja varsinkin vientiteollisuudelle ulkoa päin ne raamit, joissa piti toimia.

Näkemyks hinta- ja kustannustason korostuneisuudesta hallitusohjelmien kilpailukyky-havaintojen osalta saa tukea myös aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Kun tarkastellaan lisäksi hallitusohjelmien kilpailukyky-havaintojen arvoväriytyksiä, huomataan, että myös niiden osalta tutkimuskirjallisuus tukee havaintojani. Hallitusohjelmien katkelmissa kilpailukyky esiintyi positiivisessa arvoväriytyksessä. Kilpailukyky ja kilpailukykyisyys olivat ensisijaisia tavoitteita, jopa välttämättömyyksiä, jotta maan talous ja sitä myöten työllisyys ja kansalaisten hyvinvointi saataisiin parantumaan. Fagerholmin hallituksen ohjelmasta löytyi muun muassa muotoilu ”yritysten kilpailukykyyn sallimissa rajoissa”, ja Karjalaisen ohjelmasta taas ”kilpailukykyä (...) vaarantamatta”. Sekä hinta- ja kustannustason korostuneisuuden että arvoväriytyksen osalta on syytä muistuttaa, että Anu Kantolan mukaan hintakilpailukyky oli keskeinen poliittinen imperatiivi Suomessa toisesta maailmansodasta lähtien aina 1970-luvulle asti. Hallitusohjelmien erittelyn ja analyysin perusteella kilpailukyky tosiaan käsitettiin näin 1950- ja 1960-luvuilla. Hinta- ja kustannustasoon liittyneellä kilpailukykyyn käsitteellä perusteltiin toimenpiteitä, ja käsite asetti rajoja politiikalle eli sille, miten katsottiin mahdolliseksi toimia.

3 Kilpailukyky sanoma- ja aikakauslehdissä

3.1 Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston yleisesittely

Quentin Skinnerin mukaan käsitteitä tutkittaessa on syytä kiinnittää huomiota niiden kolmeen eri ulottuvuuteen: käytön kriteereihin, käyttöyhteyteen ja arvovärytykseen. Sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen tarkastelussa tavoitteena on selvittää kilpailukyky-käsitteen semanttinen kenttä eli merkityskenttä. Semanttisella kentällä tarkoitan lähekkäisten käsitteiden muodostamaa, keskenään yhteydessä olevien semanttisten yksikköjen järjestelmää. Selvemmin esitettynä selvitan siis sitä, minkälaisen sanojen yhteydessä kilpailukyky-sana esiintyi, ja minkälaisiin yhteyksiin kilpailukyky näin ollen liitettiin. Semanttisen kentän selvittämisen avulla pystyn paremmin vastaamaan apukysymyksiini: miten kilpailukyky-käsitettä määriteltiin ja arvotettiin vuoden 1967 viimeisten kuukausien aikana?

Käytän alkuperäislähteinäni sanoma- ja aikakauslehtiaineistoja: *Helsingin Sanomien*, *Kauppalehden*, *Suomen Sosialidemokraatin*, *Kansan Uutisten*, *Suomenmaan*, *Uuden Suomen* ja *Suomen Kuvalehden* numeroita ajalta 1.10.–31.12.1967.

Sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen analyysin avulla luon kilpailukyky-käsitteen käytöstä laaja-alaisen kokonaiskuvan, johon voin suhteuttaa Sitran perustamiseen liittyvät havaintoni, jotka käsittelen yksityiskohtaisesti seuraavassa luvussa. Sitran perustaminen tapahtui suppeassa piirissä, lähinnä vuoden 1967 aikana. Perustamisprosessi oli hyvin suoraviivainen, eikä lehdissä kirjoitettu Sitrasta muutamaa yksittäistä juttua enempää kuin vasta joulukuussa 1967, jolloin eduskunta vahvisti juhlarahaston säännöt, ja rahaston toiminta käynnistyi. Edellä mainittujen syiden ja gradutyön laajuuden hallitsemiseksi olen päättänyt rajata sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen tarkastelun kolmen kuukauden mittaiseksi jaksoksi, lokakuun alusta joulukuun loppuun.

Valitulle jaksolle ajoittuvat Suomen markan devalvaatio (12.10.), Suomen vuoden 1968 budjetin käsittely eduskunnassa, Englannin devalvaatio (20.11.), vuoden 1968 presidentinvaaliin liittyvä vaalidebatti (lähinnä Urho Kekkosen ja Matti Virkkusen välillä), Sitran sääntöjen vahvistaminen eduskunnan juhlaistunnossa (5.12.) sekä Suomen itsenäisyyden 50-vuotispäivä (6.12.). Valittu ajanjakso ja sille ajoittuvat

tapahtumat ja keskustelut tarjoavat mielestäni monipuolisen kehyksen, jonka puitteissa pystyn tutkimaan sitä, miten kilpailukyky käsitettiin loppuvuodesta 1967.

Koska valitsemani ajanjakso on kolmen kuukauden mittainen, tarkastelen lehtiaineistoja laajalla otannalla. Mukaan on valittu sitoutumattomien lehtien lisäksi suurimpien puolueiden pää-äänenkannattajalehtiä sekä liike-elämää edustanut *Kauppalehti*. Valituista lehdistä on otettu tarkasteluun mukaan kaikki jutut loka–joulukuun ajalta. Vain mainokset ja urheilusivut on jätetty tarkastelun puolelle, koska kyseisistä jutuista löytyneet havainnot eivät palvelleet gradutyön ongelmanasettelua. Myös työmarkkinaetujärjestöjen äänenkannattajalehdet – esim. SAK:n *Palkkatyöläinen* ja Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) *Työnantaja* – on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, koska etujärjestöjen ääni välittyy selkeästi myös valitussa lehtiaineistossa.

Valituista lehdistä *Helsingin Sanomat* oli 1960-luvulla suhteessa puoluepolitiikkaan virallisesti sitoutumaton lehti. Perinteisesti porvarillisena – edistyspuolueeseen ja liberaaliin kansanpuolueeseen kallellaan olevana –, mutta 1950-luvulta lähtien sitoutumattomana lehtenä *Helsingin Sanomat* vakiinnutti 1960-luvulla paikkansa Suomen suurilevikkisimpänä (vuonna 1967 levikki 265 924 kappaletta) lehtenä, joka ilmestyi seitsemän kertaa viikossa.⁸⁰

Kauppalehti oli 1960-luvulla korostetusti liike- ja talouselämän äänenkannattaja. *Kauppalehti* siirtyi vuonna 1958 Suomen Liikemies -yhdistykseltä *Uuden Suomen* omistukseen. *Kauppalehden* levikki oli 21 847 kappaletta ja lehti ilmestyi viisi kertaa viikossa vuonna 1967.⁸¹

Puoluelehdistä *Suomen Sosialidemokraatti* oli SDP:n pää-äänenkannattajalehti 1960-luvulla. *Suomen Sosialidemokraatin* levikki oli 41 166 kappaletta ja lehti ilmestyi seitsemän kertaa viikossa vuonna 1967.⁸²

---

⁸⁰ Perko, Touko – Tommila, Päiviö (1988): *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila Oy, Kuopio, 154–160; Aalto, Eeva-Liisa – Ekman-Salokangas, Ulla – Salokangas, Raimo – Tommila, Päiviö (1988a): *Suomen Lehdistön Historia 5: Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- Ja Paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila, Kuopio, 130–133.

⁸¹ Perko – Tommila, 178; Aalto – Ekman – Salokangas – Tommila 1988a, 313–315.

⁸² Aalto, Eeva-Liisa – Ekman-Salokangas, Ulla – Salokangas, Raimo – Tommila, Päiviö (1988b): *Suomen Lehdistön Historia 7: Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- Ja Paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila, Kuopio, 61–64.

Kansan Uutiset oli SKDL:n pää-äänenkannattajalehti 1960-luvulla. *Kansan Uutisten* levikki oli noin 50 000 kappaletta ja lehti ilmestyi seitsemän kertaa viikossa vuonna 1967.⁸³

Suomenmaa oli keskustapuolueen pää-äänenkannattajalehti vuodesta 1967 lähtien. *Suomenmaan* levikki oli 33 262 kappaletta ja lehti ilmestyi kuusi kertaa viikossa vuonna 1967.⁸⁴

Uusi Suomi oli kokoomuksen pää-äänenkannattaja 1960-luvulla. *Uuden Suomen* levikki oli vuonna 1967 vajaa 90 000 kappaletta ja lehti ilmestyi seitsemän kertaa viikossa.⁸⁵

Suomen Kuvalehti on tarkasteleman lehtiaineiston ainoa aikakausilehti. *Suomen Kuvalehti* oli 1960-luvulla virallisesti sitoutumaton viikkolehti, mutta lehden tuolloista linjaa on yleisesti pidetty varsin oikeistolaisena ja konservatiivisena.⁸⁶ *Suomen Kuvalehden* levikki oli vuonna 1967 noin 110 000 kappaletta ja lehti ilmestyi kerran viikossa.⁸⁷

3.2 Sanoma- ja aikakausilehtiaineiston keruu ja käsittely

Valittu sanoma- ja aikakausilehtiaineisto on kerätty kahdella eri menetelmällä. *Helsingin Sanomien* lehtiaineisto on kerätty Päivälehden arkiston digitaalista sanahakutoimintoa apuna käyttäen. Hieman lyhennetyllä *kilpailuky*-hakusanalla on etsitty kaikki *Helsingin Sanomien* jutut, joissa esiintyy sana *kilpailuky* tai sen erilaiset taivutusmuodot (esim. *kilpailukyvyn*). Kaikki hakutuloksissa esiintyneet sivut on skannattu tekstin tunnistaviksi pdf-tiedostoiksi.

Muiden lehtien osalta aineiston kerääminen on toteutettu perinteisemmällä menetelmällä. *Suomen Kuvalehteä* lukuun ottamatta kaikki lehdet on luettu Kansalliskirjastossa mikrofilmitallenteina, ja kaikki tutkimusaihetta koskevat sivut on skannattu digitaalisiksi pdf-tiedostoiksi. *Suomen Kuvalehden* tutkimusaihetta

---

⁸³ Aalto – Ekman-Salokangas – Salokangas – Tommila 1988a, 274–276 (huom. hakuteoksessa *Kansan Uutisten* levikkimäärät löytyvät vuosilta 1966 [57 510] ja 1968 [43 544]. Vuoden 1967 levikkimäärä on oma arvioni näiden kahden lukumäärän väliltä.).

⁸⁴ Aalto – Ekman-Salokangas – Salokangas – Tommila 1988b, 50–53.

⁸⁵ Aalto – Ekman-Salokangas – Salokangas – Tommila 1988b, 204–207 (huom. hakuteoksessa *Uuden Suomen* levikkimäärät löytyvät vuosilta 1966 [90 125] ja 1968 [86 010]. Vuoden 1967 levikkimäärä on oma arvioni näiden kahden lukumäärän väliltä.).

⁸⁶ Vares, Vesa – Siltala, Sakari (2016): *Sanan ja kuvan vuosisata. Suomen Kuvalehti 1916–2016*. Otava, Helsinki.

⁸⁷ Tommila, Päiviö – Uino, Ari (1991): *Suomen Lehdistön Historia: 8, Aikakauslehdistön Historia. Yleisaikakauslehdet*. Kustannuskiila, Kuopio, 156–160.

koskevat sivut on tallennettu digitaalisiksi pdf-tiedostoiksi suoraan lehden omilta verkkosivuilta löytyvästä arkistosta. Aineiston keruun jälkeen kaikki valitut sivut – *Helsingin Sanomia* lukuun ottamatta – on muokattu tekstin tunnistaviksi pdf-tiedostoiksi optisen tekstintunnistuksen avulla (*Optical Character Recognition, OCR*).

Tiedostojen esikäsittelyn jälkeen lehtiaineistoon on tehty sanahakuja samaisella *kilpailukyky*-hakusanalla, jolla myös *Helsingin Sanomien* sivuilta on etsitty kaikki *kilpailukyky*-sanon havainnot. Lehtiaineistot on siirretty Atlas.ti-analyysiohjelmaan, jolla sanahaut on suoritettu. Atlas.ti-ohjelma on laajojen laadullisten aineistojen analysointiin kehitetty apuväline, jolla voi suorittaa laadullista sisällönerittelyä esimerkiksi erilaisten koodien avulla. Jokainen *kilpailukyky*-havainto on merkitty Atlaksessa koodilla *Kilpailukyky*. Kuvioon 1 on merkitty, miten yhteensä 513 *kilpailukyky*-havaintoa jakautuvat lehdittäin valitussa aineistossa.

Kilpailukyky-havaintojen määrään vaikuttaa luonnollisesti se, miten usein lehti ilmestyi viikossa ja kuinka monta sivua yksittäisessä lehdessä oli. Esimerkiksi *Uusi Suomi* ilmestyi seitsemän kertaa viikossa, ja lehdissä oli keskimäärin reilut 30 sivua,

viikonpäivästä riippuen. *Suomen Kuvalehdessä* oli vuonna 1967 keskimäärin 64 sivua, mutta lehti ilmestyi vain kerran viikossa. Tästä syystä havaintomäärissä on suuria eroja. On kuitenkin huomionarvoista, että seitsemän kertaa viikossa ilmestyneissä vasemmistolaisissa *Suomen Sosialidemokraatissa* ja *Kansan Uutisissa* kilpailukyky-havaintojen määrä on suppeampi kuin keskusta-oikeistolaisissa lehdissä ja sitoutumattomassa *Helsingin Sanomissa*. Viisi kertaa viikossa ilmestyneestä *Kauppalehdestä* löytyi runsaasti kilpailukyky-havaintoja, minkä selittää pitkälti se, että lehti keskittyi uutisoinnissaan talous- ja liike-elämän asioihin.

3.3 Kilpailukyvyn suppeat käyttöyhteydet ja käytön kriteerit

3.3.1 Lehtiaineistojen koodimerkinnät

Kilpailukyky-havaintojen lehdittäin jakautuvia kappalemääriä kiinnostavampaa on kuitenkin se, oliko lehtien välillä sisällöllistä eroa kilpailukyvystä puhuttaessa. Sisällöllisten erojen kartoittamiseksi kaikkien kilpailukyky-havaintojen semanttinen kenttä on tutkittu Atlas.ti-ohjelman avulla. Quentin Skinnerin esittämän jaottelun mukaisesti kilpailukyky-havainnot on eritelty koodimerkinnöillä niiden suppean käyttöyhteyden perusteella. Suppean käyttöyhteyden erittelyssä on keskitytty siihen, minkä asian kilpailukyvystä kulloinkin puhuttiin. Puhuttiinko kansantalouden, yksittäisen toimialan, yrityksen, tuotteen, valtiota suuremman yksikön, valtiota pienemmän yksikön kilpailukyvystä vai kenties jonkun muun asian kilpailukyvystä. Käyttöyhteyteen liittyviä koodimerkintöjä ei päätetty ennalta, vaan koodit merkittiin havaintojen aiheyhteyden perusteella sitä mukaan, kun erilaiset yhteydet esiintyivät aineistossa. Käytetty menetelmä on siis aineistolähtöinen.

Taulukkoon 1 on koottu kaikki kilpailukyky-havaintojen suppeaan käyttöyhteyteen liittyvät koodimerkinnät. *Kansantalous*-koodit merkitsevät, että suurelta osin puhuttiin Suomen kilpailukyvystä, mutta muutamissa tapauksissa myös esimerkiksi Ruotsin tai Englannin kilpailukyvystä. *Toimiala*-koodin alle on koottu havainnot, jossa puhutaan teollisuuden, maatalouden tai muiden toimialojen kilpailukyvystä. *Yritys*-koodin alla ovat yksittäisen yrityksen ja *Tuote*-koodin alla yksittäisen tuotteen kilpailukykyyn liittyvät havainnot. *Valtio + toimiala* -koodin alle on koottu sellaiset havainnot, joiden osalta ei pysty yksiselitteisesti sanomaan, viitataanko kilpailukyvyllä vain valtioon tai toimialaan. *Hinta*-koodin alle on koottu havainnot, joissa puhutaan esimerkiksi ”kilpailukykyisistä hinnoista” tai ”kilpailukykyisistä

luottoehdoista”. *Pohjoismaat-* ja *Maakunta-*koodit edustavat nimensä mukaisesti havaintoja, joissa puhutaan Pohjoismaiden tai yksittäisen suomalaisen maakunnan kilpailukyvyistä.

Taulukko 1. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston kilpailukyky-havaintojen (n=513) suppeaan käyttöyhteyteen liittyvät koodimerkinnot lehdittäin jaoteltuna 1.10.–31.12.1967

Käyttöyhteys	HS	KL	SSd	KU	Sm	SK	US	Yhteensä
Kansantalous	61	26	23	21	68	5	50	254
Toimiala	26	26	19	9	11	6	47	144
Tuote	8	13	5	3	6	1	7	43
Yritys	5	7	6	2	6	0	6	32
Valtio + toimiala	6	4	1	1	1	3	2	18
Hinta	2	3	1	2	4	2	2	16
Pohjoismaat	2	0	1	0	0	0	0	3
Maakunta	0	0	3	0	0	0	0	3
Yhteismäärä								513

Lehtien lyhenteet: *Helsingin Sanomat* (HS), *Kauppalehti* (KL), *Kansan Uutiset* (KU), *Suomen Kuvalehti* (SK), *Suomenmaa* (Sm), *Suomen Sosialidemokraatti* (SSd) ja *Uusi Suomi* (US).

Taulukosta 1 selviää, että kilpailukyky esiintyi useimmiten (416 kertaa) kansantalouden, yksittäisen toimialan tai näiden kummankin tilannetta tai toimintaa kuvattaessa. Useissa tilanteissa kilpailukyvyn suppean käyttöyhteyden erittely joko kansantalouden tai toimialan välillä on ollut tulkintakysymys. Kilpailukyky-havainnot on luokiteltu *Kansantalous*-koodin alle, jos lehtijutussa on esimerkiksi puhuttu ”Suomen tuotannon kilpailukyvystä” koko maata koskevassa kansantaloudellisessa merkityksessä. Jos lehtijutussa on puhuttu esimerkiksi ”Suomen teollisuuden kilpailukyvystä”, on havainto luokiteltu teollisuus-sanan perusteella *Toimiala*-koodin alle. Luokittelu sisältää siis tapauskohtaista tulkintaa, mutta selvästi sekä kansantaloutta että toimialaa koskevat havainnot on sijoitettu omaksi ryhmäkseen *Kansantalous + toimiala* -koodin alle.

Taulukosta 1 selviää, että kilpailukyvystä puhuttiin samoissa käyttöyhteyksissä lehdestä riippumatta. Kun käyttöyhteyteen liittyvät koodimerkinnot suhteutetaan lehtien kilpailukyky-havaintojen kokonaismääriin, huomataan, että koodien prosentuaalinen esiintymistiheys on suurelta osin samansuuntainen lehdestä riippumatta. Taulukkoon 2 on koottu kilpailukyky-havaintojen käyttöyhteyteen liittyvät koodimerkinnot niiden prosentuaalisen jakauman mukaisesti. Suurin vaihtelu lehtien välillä liittyy siihen, onko kirjoituksissa painotettu enemmän kansantalouden vai toimialan kilpailukykyä. Mutta kuten aikaisemmassa kappaleessa

jo todettiin, kansantalouden ja toimialoista erityisesti teollisuuden välinen erittely on ollut usein tulkintakysymys, mikä osoittaa, että Suomen teollisuus oli keskeinen suppea käyttöyhteys kilpailukyvästä puhuttaessa.

Taulukko 2. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston kilpailukyky-havaintojen (n=513) suppeaan käyttöyhteyteen liittyvät koodimerkinnot lehdittäin jaoteltuna (%) 1.10.–31.12.1967

Käyttöyhteys	HS	KL	SSd	KU	Sm	SK	US
Kansantalous	55 %	33 %	39 %	56 %	71 %	29 %	44 %
Toimiala	24 %	33 %	32 %	24 %	12 %	35 %	41 %
Tuote	7 %	16 %	8 %	8 %	6 %	6 %	6 %
Yritys	5 %	9 %	10 %	5 %	6 %	0 %	5 %
Valtio + toimiala	5 %	5 %	2 %	2 %	1 %	18 %	2 %
Hinta	2 %	4 %	2 %	5 %	4 %	12 %	2 %
Pohjoismaat	2 %	0 %	2 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Maakunta	0 %	0 %	5 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Yhteismäärä (%)	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Lehtien lyhenteet: *Helsingin Sanomat* (HS), *Kauppalehti* (KL), *Kansan Uutiset* (KU), *Suomen Kuvalehti* (SK), *Suomenmaa* (Sm), *Suomen Sosialidemokraatti* (SSd) ja *Uusi Suomi* (US).

3.3.2 Kilpailukyvyn käytön kriteerit ja käsitteiden

Suppean käyttöyhteyden perusteella tehty luokittelu tarjoaa välineet arvioida, mitkä olivat kilpailukyvyn käytön kriteerit tarkastellulla ajanjaksolla. Yleispiirteiltään voidaan sanoa, että kilpailukyky oli pohjimmiltaan tapa vertailla samankaltaisten asioiden tai toimijoiden ominaisuuksia tietyllä aikavälillä. Kaavamaisesti voidaan esittää, että kilpailukyky tarkoitti asian tai toimijan A kykyä pärjätä kilpailussa asian tai toimijan B, C, D kanssa asioissa X, Y, Z aikavälillä N. Kun kilpailukyvyn käytön kriteerit ymmärretään näin kaavamaisesti, voidaan todeta, ettei käytön kriteereissä ollut suurta vaihtelua lehtien välillä. Maita verrattiin kilpailijamaihin, toimialoja toisen maan toimialoihin, yrityksiä toisten maiden yrityksiin ja kotimaisia tuotteita ulkomaisiin tuotteisiin. Mielenkiintoisia poikkeuksia ovat yksittäiset kirjoitukset, joissa puhuttiin Pohjoismaiden⁸⁸ tai Keski-Suomen⁸⁹ kilpailukyvystä. Näitä poikkeuksia lukuun ottamatta kilpailukykyä käytettiin kansallisessa mielessä: Suomen, suomalaisen teollisuuden, tuotteiden, yritysten ja tuotteiden kilpailukyvynä suhteessa kansainväliseen toimintaympäristöön.

⁸⁸ *Helsingin Sanomat* (HS) 26.11.1967, 32.

⁸⁹ *Suomen Sosialidemokraatti* (SSd) 2.10.1967, 1.

Kilpailukyvyyn kaavamaisesti esitetyt käytön kriteerit muistuttavat pitkälti tapaa, jolla historian tutkija Jouni-Matti Kuukkanen on tarkastellut käsitteellistä muutosta. Kuukkasen mukaan käsitteistä on löydettävissä käsiteydin ja -kuori. Esimerkiksi käsitteen yhteiskunta ydin voidaan ilmaista seuraavasti: ”ihmisistä koostunut kokonaisuus, järjestynyt ja toiminnan sfääri”.⁹⁰ Mikäli nämä ytimen ominaisuudet eivät käy ilmi käsitteen yhteydestä, ei voida enää puhua samasta käsitteestä, vaan käsitteen korvautumisesta.⁹¹ Miellän kaavamaisesti esitetyt käytön kriteerit Kuukkasen termein kilpailukyvyyn käsiteytymiseksi. Mikäli kilpailuasetelma tai asioiden ja toimijoiden ominaisuuksien vertailu eivät esiintyisi käsitteen yhteydessä, olisi mahdotonta puhua kilpailukyvyistä samanlaisena käsitteenä kuin jona se esiintyi lehtiaineistossa.

3.4 Kilpailukyvyyn tarkemmin eritelty käyttöyhteydet

3.4.1 lehtiaineiston koodimerkinnät

Suppean käyttöyhteyden lisäksi kilpailukyky-havaintojen tarkemmat käyttöyhteydet on eritelty eriävillä koodimerkinnöillä. Kilpailukyky-havaintojen yhteydessä esiintyneet sanat tai yksittäisiä sanoja laajemmat huomiot on merkitty eriävillä koodeilla Atlakseen. Erittelykoodeja ei päätetty ennalta, vaan sanat ja sanoja laajemmat huomiot on merkitty koodeilla sitä mukaan, kun sana tai huomio esiintyi aineistossa. Käytetty menetelmä on siis aineistolähtöinen. Koodauksen ulkopuolelle on jätetty erisnimet ja suomen kieleen kuuluvat täytesanat (ja, kun, mutta tms.). Koodauksessa on keskitytty kilpailukyky-havainnon lähimpään kielelliseen yhteyteen eli lauseeseen, virkkeeseen ja kappaleeseen, jossa havainto esiintyy. Kirjoituksen laajempi konteksti on kuitenkin huomioitu, mikäli sillä on merkitystä kilpailukyky-havainnon merkityssisältöön. Tällainen harkinta on suoritettu tapauskohtaisesti.

Vaikka sanoma- ja aikakauslehtiaineiston koodaaminen on toteutettu aineistolähtöisesti, selviää koodien määrästä ja laadusta se, että kilpailukyvyistä puhuttiin varsin vakiintuneissa yhteyksissä ja vakiintuneilla tavoilla. Taulukkoon 3

---

⁹⁰ Kuukkanen, Jouni-Matti (2006): Minkä historiaa käsitehistoria on? *Ennen ja nyt*, 1/2006. <http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/kuukkanen.html#_ednref40> (haettu 10.5.2017); yhteiskunnan käsitteestä ks. myös Kettunen, Pauli (2003): Yhteiskunta. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurumäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 167–212.

⁹¹ Kuukkanen, Jouni-Matti (2008): Making Sense of Conceptual Change. *History and Theory* 47:3, 351–372.

on koottu kaikki sellaiset koodimerkinnät, jotka ovat kilpailukykyyn läheisesti liittyviä sanoja tai sanoja laajempia huomioita. Sanoihin tai laajempiin huomioihin liittyviä koodimerkintöjä tuli lehtiaineistoon yhteensä 2 198 kappaletta. Osa koodimerkintöjen sanoista on esiintynyt liitteeseen merkityssä muodossa myös aineistossa, kuten esimerkiksi koodit *Teollisuus*, *Vientimaksut*, *Devalvaatio* ja *Maksutase*. Osassa koodimerkintöjä on laajempaa asiasisältöä tiivistetty yksittäiseen sanaan tai lauseeseen, joiden keskeinen sisältö on esiintynyt myös aineistossa. Tällaisia koodimerkintöjä ovat esimerkiksi *Vertaus muihin maihin ja maailmanmarkkinoihin*; *Aluepolitiikka*; *Euroopan talousintegraatio* sekä *Verotus*. Aineistossa esiintyneitä yksittäisiä sanoja laajemmat koodimerkinnät on merkitty Taulukon 3 luetteloon tähtimerkillä (*).

Taulukkoon 3 on lisäksi koottu sanoma- ja aikakauslehtiaineiston kilpailukykyhavaintoihin liittyvien sanojen ja sanoja laajempien huomioiden jakautuminen lehdittäin loka–joulukuussa 1967. Taulukon 3 sisällön tiivistäen voi sanoa, että kilpailukykyyn mekaanisesti tarkasteltu semanttinen kenttä on hyvin yhteneväinen lehdestä riippumatta. Yksittäisen lehden koodimerkintöjen määrät tulee suhteuttaa lehden kilpailukykyhavaintojen kokonaismäärän kanssa. Suhteuttamalla kappalemäärät huomataan, että kaikki lehdet käyttivät kilpailukyky-käsitettä samanlaisten sanojen ja aiheiden yhteydessä kuin muut lehdet. On kuitenkin syytä painottaa, että kyseessä on vasta kilpailukyky-käsitteen määrällisesti tarkasteltu semanttinen kenttä. Se, että sekä *Kansan Uutiset* että *Kauppalehti* ovat käyttäneet kilpailukykyyn käsitettä esimerkiksi verotuksen ja palkkatason yhteydessä, ei vielä tarkoita, että käsitteelle on annettu tismalleen samanlaisia merkityksiä.

Taulukko 3. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston kilpailukyky-havaintoihin liittyvien sanojen ja sanoja laajempien huomioiden (*) määrä ja jakautuminen lehdittäin 1.10.–31.12.1967

Kilpailukykyyn liittyvä sana tai huomio	HS	KL	KU	SK	Sm	SSd	US	Yhteensä
Kustannus-, hinta- ja/tai palkkataso	62	40	14	7	47	11	61	242
Vertaus muihin maihin tai maailmanmarkkinoihin*	50	39	14	10	36	14	50	213
Devalvaatio	48	29	13	0	50	11	41	192
Vienti ja ulkomaankauppa	32	37	12	8	25	14	46	174
Teollisuus	32	26	7	6	16	23	49	159
Tuote ja tavara	33	36	7	1	20	6	28	131
Tuotanto	23	15	6	1	24	14	38	121
Kansainvälinen	20	7	6	1	28	12	18	92
Työmarkkinat	21	8	3	1	8	3	14	58
Metsäteollisuus	14	5	5	3	9	5	14	55
Verotus*	15	9	8	3	2	3	11	51
Tutkimus- ja kehitystoiminta	10	11	2	0	6	5	14	48
Kotimainen	7	10	5	0	14	4	7	47
Työllisyys ja työttömyys	12	10	0	1	8	3	13	47
Rationalisointi	10	6	1	3	4	8	14	46
Maksutase	8	10	5	0	9	2	11	45
Vientimaksu	18	14	0	0	4	1	5	42
Yritykset	7	15	2	0	6	3	7	40
Tuonti	5	8	3	1	8	1	14	40
Euroopan talousintegraatio*	7	5	2	2	9	1	14	40
Tuottavuus	9	4	0	0	6	2	12	33
Metalli- ja konepajateollisuus	2	5	3	0	8	4	8	30
Pääoma	8	5	0	1	2	2	9	27
Maatalous	5	1	0	0	7	0	13	26
Kasvu- ja kehityspaketti	6	7	2	0	4	0	5	24
Kilpailijamaat	7	3	1	0	3	1	8	23
Maamme	9	2	3	0	4	2	2	22
Aluepolitiikka*	7	2	0	0	0	5	6	20
Ulkomainen	7	3	0	0	5	1	3	19
Kilpailuasema	6	0	2	0	4	0	4	16
Tullit	2	8	0	1	2	0	2	15
Talouselämä	6	2	0	0	0	1	3	12
Elinkeinoelämä	2	1	1	0	1	0	7	12
Suomen	2	0	2	1	4	2	0	11
Investointi	6	0	0	0	0	0	0	6
Kilpailuetu	0	1	0	0	2	0	3	6
Laatu	3	2	0	0	0	0	0	5
Kilpailuedellytykset	1	2	1	0	0	1	0	5
Toimintaedellytykset	0	1	0	0	1	1	0	3
Yhteismäärä	2198							

Lehtien lyhenteet: Helsingin Sanomat (HS), Kauppalehti (KL), Kansan Uutiset (KU), Suomen Kuvalehti (SK), Suomenmaa (Sm), Suomen Sosialidemokraatti (SSd) ja Uusi Suomi (US).

3.4.2 Kustannuskilpailukyky kiristyvässä maailmantaloudessa

Sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa kilpailukyky esiintyi selvästi useimmiten kustannus-, hinta- tai palkkatason kanssa yhdessä. Ensinnäkin on tarpeen huomauttaa, että kilpailukyky ei kertaakaan esiintynyt valitussa lehtiaineistossa yhdyssanamuodoissa *kustannuskilpailukyky* tai *hintakilpailukyky*, kuten 2010-luvun lehtikirjoituksissa on ollut yleisenä tapana.⁹² Lehtiaineiston kirjoituksissa kilpailukyky kuitenkin liitettiin tiiviisti erilaisiksi kustannuksiksi luettaviin tekijöihin. Tämän nyanssieron menneen ja nykyisyyden välillä huomioiden käytän jatkossa – tietoisien anakronistisesti – yleistävää yhdyssanaa kustannuskilpailukyky kuvatessani kilpailukyvyn käyttöyhteyksiä, jotka liittyivät kustannus-, hinta- ja palkkatasoon.

Lehtiaineistossa esiintyi erittäin hallitseva tapa puhua Suomen asemasta kansainvälisessä ympäristössä ja maailmanmarkkinoilla. Hallitsevassa puhetavassa Suomi nähtiin pienenä kansantaloutena, jonka ainoana keinona selviytyä kiristyvässä maailmantaloudessa pidettiin viennin ja erityisesti vientiteollisuuden pärjäämistä maailmanmarkkinoilla. Suomen talouden kasvaessa 1960-luvun alussa suomalaiset intoutuivat ostamaan ulkomaisia tuontihyödykkeitä, joiden markkamääräinen volyymi ylitti vientituotteista saadut tulot. Suomen ulkomaankaupan epäsuhta synnytti 1960-luvun puolivälissä maksutaseongelman, jota vielä pahensi se, että Suomessa myytävien tuotteiden hintataso ja suomalaisten keskimääräinen tulotaso kohosivat nopeammin muihin maihin verrattuna. *Suomenmaassa* lokakuun alussa julkaistussa uutisessa kiteytyivät kaikki nämä tekijät.

*Maksutaseemme tasapainottamista ovat vaikeuttaneet viennin kasvua jarruttanut suhdannetaantuma, ulkomaankauppamme vaihtotaseen heikentyminen, kustannus- ja hintatason sekä nimellistulojen nopeampi nousu Suomessa kuin tärkeimmissä kilpailijamaissamme.*⁹³

Muutama kappale myöhemmin samaisessa etusivun uutisessa Suomen talouden ongelmat liitettiin ajankohtaisena käyneeseen eduskunnan välikysymyskeskusteluun sekä kilpailukykyyn. Kokoomuksen esittämässä välikysymyksessä Rafael Paasion johtamalta hallitukselta kysyttiin, mitä se on aikonut tehdä taloudellisen kasvun nopeuttamiseksi, hintojen ja kustannusten nousun pysäyttämiseksi ja kansainvälisen kilpailukykymme parantamiseksi. Hallitusta puolustaneen keskustalaisen

⁹² Komonen, Hannu-Pekka (2014): *Kilpailukykyinen kansakunta. Diskurssit ja asiantuntijavalta Suomen kilpailukykyistä käydyssä keskustelussa Helsingin Sanomissa 2012–2013*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki, 29, 69–72.

⁹³ *Suomenmaa* (Sm) 6.10.1967, 1.

Suomenmaan vastauksessa kokoomuksen välikysymykseen näkyi selkeä yhteys palkka- ja kustannustason sekä kilpailukyvyyn välillä.

Hallitusta vastaan tehty välikysymys olisi pikemminkin ollut osoitettava työmarkkinajärjestöille, joiden tekemät tulopoliittiset ratkaisut ovat olleet suurena syynä kustannustason nousun aiheuttamaan kilpailukykyimme heikentymiseen ja siitä johtuvaan työttömyyteen.⁹⁴

Kuten Suomenmaan uutisen ensimmäisen katkelmasta selviää, Suomen kustannustason perusteella määräytyvän kilpailukyvyyn tasoa verrattiin pitkälti muihin maihin ja maailmanmarkkinoihin. On syytä muistaa, ettei Suomen ulkomaankauppa ollut samanlaista kaikkien maiden kanssa. Neuvostoliiton ja muiden sosialistimaiden kanssa harjoitettiin bilateraaliakauppaa, joka perustui valtioiden kahdenvälisiin sopimuksiin. Muiden, etenkin Länsi-Euroopan markkinatalousmaiden kauppa perustui pitkälti markkinatalouden periaatteille. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on mielenkiintoista havaita, että yhtä poikkeusta⁹⁵ lukuun ottamatta kaikki kilpailukyky-havaintojen yhteydessä esiintyvät vertaukset muihin maihin, muiden maiden toimialoihin tai maailmanmarkkinoihin viittaavat nimenomaan Länsi-Euroopan suuntaan. Kiristynyt kansainvälinen kilpailu nähtiin pitkälti länsieurooppalaisiin maihin ja yleisemmin kapitalistiseen maailmaan kuuluvana ilmiönä. SDP:n kansanedustajan ja Suomen Pankin pankkivaltuusmiesten puheenjohtajan Veikko Kokkolan puheenvuoro samaisessa välikysymyskeskustelussa kuvasti tiivistetysti näkemystä, jossa kansainvälinen kilpailu nähtiin kapitalistiseen maailmankauppaan liittyväksi ilmiöksi:

Suomen maksutaseongelmaa on lisäksi kärjistänyt tärkeissä vientimaissamme vuosina 1966–1967 esiintynyt vakava suhdannetaantuma, joka yhdessä nopeasti kohonneen kustannustasomme kanssa on ollut johtamassa kilpailukykyimme heikkenemiseen ja länsivientimme kasvun merkittävään hidastumiseen.⁹⁶

Suomen talouden ulkoisen tasapainon kannalta keskeinen tapahtuma oli maan valuutan kansainvälisen perusarvon muuttaminen eli Suomen markan devalvointi 11. lokakuuta. Devalvaatiolla tarkoitetaan kotimaan valuutan tarkoituksellista heikentämistä suhteessa ulkomaisiin valuuttoihin. Devalvaatiohetkeen liittyvien spekulatiivimahdollisuuksien minimoimiseksi muutosta valmisteltiin hyvin suppeassa piirissä, jonka keskeisiä jäseniä olivat valtiovarainministeri Mauno

---

⁹⁴ Sama.

⁹⁵ Yksittäinen poikkeus liittyi Neuvostoliiton ja sen metalliteollisuusosaamisen ja -tuotteiden kilpailukykyyn. *Kansan Uutiset* (KU) 16.11.1967, 10.

⁹⁶ SSd 6.10.1967, 9.

Koivisto, Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris sekä Suomen Pankin johtava virkamiehistö. Elokuusta lähtien valmisteltu ”Operaatio Esteri” huipentui myöhäiseen keskiviikkoiltaan 11. lokakuuta. Päätös Suomen markan devalvoinnista julkistettiin tarkoituksella keskiviikon ja torstain välisenä yönä, jotta valuuttakurssimuutos astuisi voimaan samaan aikaan joka puolella Suomea.⁹⁷ Useimmissa lehdissä uutinen markan devalvoinnista ehdittiin painaa vasta torstaiamun toisen painokseen. Valtioneuvoston tiedonanto devalvaation johdosta alkoi ytimekkäästi.

Suomen kansantaloudessa vallinneen perustavaa laatua olevan ulkoisen tasapainohäiriön korjaamiseksi, työllisyysnäkökymien parantamiseksi ja edellytysten luomiseksi tehokkaan kasvu- ja kehityspolitiikan harjoittamiselle valtioneuvosto on tänään ylimääräisessä istunnossaan päättänyt Suomen Pankin esityksestä ja Kansainvälisen Valuuttarahaston suostumuksella muuttaa Suomen markan kansainvälistä perusarvoa.⁹⁸

Päätös Suomen markan devalvoinnista sekä devalvaation ”jälkihoitoon” liittyvistä toimenpiteistä vaikutti laajasti keskusteluun maan taloudesta koko loppuvuoden ajan. Devalvaatiopäätöksen yhteydessä Suomen hallitus päätti vientimaksulaista, jonka turvin vientiyrityksiltä oli tarkoitus kerätä 14 prosentin ”vientivero” kaikista tuotteista, jotka vietiin Suomen ulkopuolelle. Vientimaksuista kerätyistä varoista hallitus kaavaili 600 miljoonan markan ”kasvupakettia”, jonka tarkoituksena oli tukea valtionyhtiöitä, infrastruktuuria, voimataloutta sekä pieniä ja keskikokoisia yrityksiä. Koiviston ja Wariksen sanoin devalvaation ja ”kasvupaketin” tarkoituksena oli muuttaa Suomen talouspolitiikan linja kontraktiivisesta ekspansiiviseen suuntaan eli valtion menoja kasvattamalla tarjota edellytykset Suomen talouden kasvulle ja kehitykselle.⁹⁹

Devalvaatiopäätöstä kritisoitiin tuoreeltaan lähes kaikissa lehtiaineiston kirjoituksissa. Suomen Pankin kommunistiset pankkivaltuutetut Aarne Saarinen ja Oiva Lehto olivat vastustaneet devalvaatiota jo pankkivaltuuston kokouksessa, koska heidän mielestään devalvaatio kiihdyttäisi hintojen ja elinkustannusten nousua, mikä kohdistuisi erityisesti vähävaraisiin kansalaisiin. Heidän mielestään kauppataase olisi pitänyt tasapainottaa tuontisääntelyllä sekä lisäämällä kauppaa sellaisten maiden kanssa, joiden kanssa kauppa- ja maksutase on suurin piirtein tasapainoinen – eli

---

⁹⁷ Kuusterä – Tarkka, 270–275.

⁹⁸ *Uusi Suomi* (US) 12.10.1967, 1.

⁹⁹ KU 13.10.1967, 11.

sosialistimaiden, joiden Suomen-kauppa perustui bilateraalisopimuksiin.¹⁰⁰ *Kansan Uutisten* sivuilla devalvaatiota kritisoitiin tuoreeltaan Saarisen ja Lehdon esittämien argumenttien pohjalta¹⁰¹, mutta devalvaatiopäätökseen tyydyttiin nopeasti, ja kirjoituksissa alettiin keskittyä niin sanottuun ”jälkihoitoon” liittyviin teemoihin.

Devalvaatio paransi Suomen kilpailukykyä kustannusten osalta suhteessa muihin maihin. Jotta kustannustaso ei lähtisi uudelleen inflaation seurauksena kohoamaan, hallitus päätti marraskuun alussa nimittää valtakunnansovittelija Keijo Liinamaan selvittämään tulo- ja hintapoliittista ratkaisua. Liinamaalle annettu tehtäväkenttä ilmaistiin hyvin selvästi:

*Kansainvälisen kilpailukykyimme säilyttämiseksi on kustannustason nousua pystyttävä hillitsemään ja saattamaan nimellistulojen kasvu sopusointuun reaalityulojen kasvun ja tuottavuuden kehityksen kanssa.*¹⁰²

Liinamaan tehtävä oli toisin sanoen kättilöidä tulopoliittinen kokonaisratkaisu, jonka puitteissa palkat eivät nousisi kustannustasoa haittaavalla tavalla. Palkansaajakeskusjärjestöjen mielestä devalvaatio yhdessä matalan palkankorotuslinjan kanssa oli erityisen raskas palkansaajille, vähävaraisille lapsiperheille ja eläkeläisille. Toisaalta samat keskusjärjestöt olivat sitä mieltä, että devalvaation tuoma hyöty tulisi käyttää ”maamme tuotantoelämän elvyttämiseksi ja kansainvälisen kilpailukykyimme parantamiseksi”.¹⁰³ Liinamaa aloitti tällaisissa ristiriitaisissa tunnelmissa neuvottelut Suomen nelikannan – valtiovallan, työnantajajärjestöjen, ammatillisten keskusjärjestöjen ja maataloustuottajien järjestöjen – kanssa. Suomen ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu – Liinamaa 1 – solmittiin järjestöjen välillä reilu neljä kuukautta myöhemmin, 27. maaliskuuta 1968.¹⁰⁴

Historiantutkija Tapio Bergholm on esittänyt, että ensimmäinen tupo-ratkaisu osoitti tärkeimpien keskusjärjestöjen, työnantajien STK:n ja palkansaajien SAK:n, löytäneen uudenlaisen yhteisen pohjan, jonka ”syvimmän olemuksen muodosti pyrkimys taloudelliseen kasvuun, tuottavuuden nousuun, sosiaaliturvan parantamiseen ja tuloerojen vähittäiseen supistumiseen”.¹⁰⁵ Ainoa ryhmä, joka ei hyväksynyt keskitettyjä tulopoliittisia sopimuksia oli Suomen Kommunistisen

¹⁰⁰ Kuusterä – Tarkka, 274–275.

¹⁰¹ KU 12.10.1967, Devalvaatio on tapahtunut (pääkirjoitus (pk)).

¹⁰² SSd 7.11.1967, 1,7.

¹⁰³ HS 15.10.1967, 19.

¹⁰⁴ Bergholm, 395–423.

¹⁰⁵ Sama, 442.

Puolueen (SKP) vähemmistöryhmä, jonka mielestä sopimus tarkoitti alistumista porvarillisen talouspolitiikan edessä. Heidän mielestään tupo-ratkaisu oli luokkataistelupuolueelle ajatuksena vieras.¹⁰⁶ Käsitteellisestä näkökulmasta on mielenkiintoista, että uusi yhteinen pohja syntyi devalvaation ja sitä seuranneen Liinamaan neuvottelukierroksen tuloksena. Sekä devalvaatiota että Liinamaan neuvottelukierrosta puoltaneet keskeiset puolustusargumentit oli rakennettu kilpailukyky-käsitteen ympärille.¹⁰⁷

3.4.3 Kilpailukyky tulevaisuudessa – tutkimus ja henkinen pääoma

Valtiovarainministeri Mauno Koiviston ja Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Wariksen tavoitteena devalvaation suhteen ei ollut ainoastaan kustannusten kertaluonteinen madaltaminen suhteessa kilpailijamaihin. Kuten jo aikaisemmin on tuotu ilmi, Koivisto ja Waris korostivat edellytysten luomista kasvu- ja kehityspolitiikalle sekä sellaisille rakennemuutoksille, joita Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen vaativat.¹⁰⁸ Lauri Kajanojan esittämän jaottelun mukaisesti devalvaatiossa ja sen ”jälkihoidossa” esiintyivät siis sekä lyhemmän aikajänteen kustannuskilpailukyky että pidemmän aikavälin kasvukilpailukyky. Loppuvuoden 1967 keskustelu pidemmän aikavälin kilpailukyvystä kietoutui tiiviisti devalvaation ”jälkihoitoon” liittyvien vientimaksulain ja ”kasvupaketin” ympärille.

Hallituksen esityksen mukaan vientimaksuista kerätyistä noin 600 miljoonasta markasta muodostettiin ”kasvupaketti”, jonka varoista noin kolmannes suunnattiin sijoituksiin valtioenemmistöisiin yhtiöihin sekä valtionrautateiden ja posti- ja lennätinlaitoksen sijoitusmenoihin. Kolmannes suunnattiin voimatalouden ja polttoainevarastojen kehittämiseen ja viimeinen kolmannes pienten ja keskisuurten yritysten vienti- ja investointiluottojen rahoittamiseen.¹⁰⁹

Suurinta näree 14 prosentin suuruiseksi kaavailtu vientimaksu herätti vientiteollisuuden ja porvaripuolueiden keskuudessa. Näissä piireissä devalvaatiota kutsuttiin vientimaksulain herättämissä tunnelmissa ”sosialistiseksi devalvaatioksi”, jonka turvin heidän mielestään valtio pyrki ohjailemaan pääomavirtoja haluamiinsa kohteisiin. Suurimpana epäkohtana nähtiin se, että yksityissektorilta kerätyistä vientimaksuvaroista suurin osa suunnattiin valtionyhtiöihin ja voimatalouteen, josta

---

¹⁰⁶ Sama, 423–425.

¹⁰⁷ SSd 7.11.1967, 1,7; HS 15.10.1967, 19.

¹⁰⁸ KU 13.10.1967, 11.

¹⁰⁹ Sama.

valtio omisti leijonanosan.¹¹⁰ Toisena epäkohtana teollisuuden piirissä nähtiin se, että yritykset, jotka käyttivät tuontituotteita ja -raaka-aineita vientituotteidensa valmistamiseen eivät hyötäneet vientimaksun seurauksena devalvaatiosta. Tällaiset yritykset joutuivat edelleen ostamaan tuonti-tuotteita ja -raaka-aineita ulkomaisella valuutalla, joka devalvaation seurauksena kallistui suomalaisten osalta. Teollisuuspiirit ja porvaripuolueet vaativat yrityksen tuotannon laatuun perustuvaa alenevaa porrastusta vientimaksuihin.¹¹¹ Kun Englanti devalvoi puntansa marraskuun puolivälissä, etenkin puunjalostusteollisuuden piiristä vaadittiin, että vientimaksuissa tulisi antaa huojennuksia yhtiöille ja tuotteille, joiden keskeinen vientimaa Englanti oli.¹¹²

Keskustalaisessa *Suomenmaassa* devalvaatio ja siihen liittyvä vientimaksulaki nähtiin oikeansuuntaisena liikkeenä, mutta ”kasvupaketin” varojen suuntaamisessa esitettiin oma puolue- ja aluepoliittinen toivomus. *Suomenmaan* pääkirjoituksessa esitettiin, että ”tärkeätä olisi, että nimenomaan Pohjois-Suomen vaikeuksissa kamppailevat valtioenemmistöiset puutavarayhtiöt pääsevät näistä varoista osallisiksi”.¹¹³ Pohjois-Suomi oli vankkaa keskustapuolueen kannatusaluetta.

SDP:ssä puheet sosialistisesta devalvaatiosta ja pääomavirtojen kanavoimisesta erityisesti valtionyhtiöihin kiellettiin jyrkästi Mauno Koiviston toimesta. Toisaalta pääministeri Rafael Paasio puki sanoiksi vasemmistolehdistäkin esiintyneen yleisen näkökannan: keskuspankin tasolla oli viimein mahdollista toteuttaa työväen rahapolitiikkaa.¹¹⁴ Samoin valtion toimesta oli mahdollista toteuttaa sellaista kasvu- ja rakennepolitiikkaa, jota erityisesti SDP oli ajanut hallituksessa.¹¹⁵

SKDL:n ja sen lehden *Kansan Uutisten* sivulla nähtiin, että yksityissektorilta kerättävät vientimaksut ja niistä koottavan ”kasvupaketin” olevan keskeinen osa, jotta devalvaatiota voitiin pitää työtätekevän kansanosan kannalta mielekkäänä ratkaisuna. *Kansan Uutisten* sivuilla suhtauduttiin kielteisesti erilaisiin vientimaksun porrastusehdotukseen, joita teollisuuden ja porvaripuolueiden tahoilta esitettiin tuotannon laadun ja Englannin punnan marraskuisen devalvaation seurauksena.

---

¹¹⁰ *Kauppalehti* (KL) 13.10.1967, 2, Sosialistinen devalvaatio (pk); US 13.10.1967, 2, Jatko ratkaisee (pk).

¹¹¹ US 13.10.1967, 18.

¹¹² HS 20.11.1967, 4, Punnalle pelastusrengas (pk).

¹¹³ Sm 13.10.1967, 2, Ekspansiiviseen kasvupolitiikkaan? (pk).

¹¹⁴ Särkikoski, 42.

¹¹⁵ Sm 13.10.1967, 2.

SKDL:n ja *Kansan Uutisten* piirissä pääomavirtojen ohjaamiseen valtionyhtiöille suhtauduttiin myös myönteisemmin kuin SDP:n Mauno Koivisto. Sosialismi ei ollut kirosana, ja ”kasvupaketin” tuoma vahvistus valtionyhtiöille nähtiin pikemmin oikeana suuntana kohti tulevaisuutta.¹¹⁶

Mielenkiintoista kaikissa näissä vientimaksulakiin ja ”kasvupakettiin” liittyvissä kirjoituksissa on se, että niissä esitettiin omat intressit sillä perusteella, että ne olisivat Suomen tai suomalaisen vientiteollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyn parantamisen kannalta myönteisiä ratkaisuja. Pidemmän aikavälin kilpailukykykäsityksiä tarkastelemalla huomataan, että se, mikä puolueissa ja puoluelehdissä nähtiin kilpailukyvyn kannalta myönteisenä, liittyi vahvasti puolueiden omiin pitkän aikavälin tavoitteisiin.

Suomen hallituksen ja Suomen Pankin keskeisten henkilöiden hahmottelema uudenlainen kasvu- ja kehityspolitiikka perustui pitkälti ajatukseen, että Suomen taloutta ja erityisesti teollisuuden rakennetta tuli kehittää monipuolisemmaksi, jotta sillä olisi kykyä kilpailla kiristyvillä maailmanmarkkinoilla. Dominoivassa asemassa olleen puunjalostusteollisuuden rinnalle kaivattiin esimerkiksi erikoisoloihin tarkoitettuja jäänmurtajia ja muotiteollisuutta, joilla olisi kykyä kilpailla ulkomaisten tuotteiden kanssa. Hallituksen ”kasvupaketista” kolmannes suunnattiin yrityksille, joilla nähtiin olevan kykyä uudenlaisen viennin toteuttamisessa.

Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris muotoili uudenlaisen kasvupolitiikan piirteet puhuessaan Stuttgartissa Suomen 50-vuotisjuhlallisuuksissa joulukuun alussa. Wariksen puheen aihe oli Suomen talouden saavutukset ja tulevaisuuden ongelmat, jotka hän liitti tiiviisti osaksi Euroopan taloudellista yhdentymistä:

*Selviö kuitenkin on, että EFTA:n sisäisen kaupan kehittämisessä on rajansa ja että ne ovat ahtaammat kuin EEC:n piirissä. Sangen selvästi tämä kuvastuu yhä useampien EFTA-maiden pyrkimyksissä päästä muodossa tai toisessa EEC:n jäseniksi. Tällä hetkellä näyttää siltä, että ovelle kolkuttajien annetaan odottaa — mutta jos ovi rupeaa raoittumaan, ei Suomikaan tietysti voi jäädä syrjään kehityksestä, vaan sen on myös muuttuvissa oloissa varmistettava osallistumisensa integraatioon. Olen varma siltä, että kun se ajankohta tulee, löytyy sopivia muotojakin. (...) Perimmältään menestys [yhdentyvässä Euroopassa – T.H.] kuitenkin edellyttää, että pystymme keskittämään rajalliset, taloudelliset ja henkiset voimavaramme juuri sellaisiin kohteisiin, joissa pienelläkin maalla on luontaista kilpailukykyä.*¹¹⁷

¹¹⁶ KU 13.12.1967, Kilpailukyky (pk); Juorkunan Jussi (Kerttu Kauniskangas-Salonen) (1967): Jos (pakina). KU 24.11.1967.

¹¹⁷ HS 4.12.1967, 14; US 4.12.1967, 6.

Waris painotti puheessaan, että Suomen kaltaisen pienen maan tulee erikoistua ja keskittyä sellaisten keksintöjen, innovaatioiden ja sovellutusten hyödyntämiseen, joissa sillä on luontaista kilpailukykyä. Mielenkiintoista Wariksen puheen ja devalvaation synnyttämän uudenlaisen kasvupolitiikan rinnalla on se, että Suomessa perustettiin loppuvuodesta 1967 kaksi instituutiota, joiden tehtävänä oli nimenomaan tuotteiden ja innovaatioiden kehittäminen ja rakennemuutoksen edistäminen suomalaisessa taloudessa: Sponsor Oy ja Sitra. Huomionarvoista on, että sekä teollisuuden kehitysyhtiö Sponsor Oy:n että juhlarahasto Sitran tulevien tehtävien tärkeyttä perusteltiin nimenomaan kilpailukyvyn parantamisella.¹¹⁸ Tässä yhteydessä tarkasteltuna varsinkaan Sitra ei näyttäydy ainoastaan Klaus Wariksen henkilökohtaisena ideana, joka päätettiin toteuttaa juhlavuoden kunniaksi ja koska Suomen Pankilla oli ylimääräistä varallisuutta. Vuoden 1967 aineistojen perusteella Sitran ja Sponsor Oy:n perustamiset näyttävätkin liittyvän suurempaan talouspolitiikan linjan muutokseen, jonka saavuttamiseksi kehitysyhtiö ja juhlarahasto nähtiin toimivina apuvälineinä. *Suomenmaa* tiivistä pääkirjoituksessa tuoreen juhlarahaston merkityksen Suomelle:

*Meiltä on puuttunut tähän asti instanssia, joka oli paneutunut rahan arvon, taloudellisen kasvun nopeuttamisen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantamisen ongelmiin niin, että tehtävissä ratkaisuissa olisi voitu nojata riittävästi tutkimuksiin eikä tehty, kuten varsin monesti tähän asti sormituntumalla. Suomen itsenäisyyden 1967 rahaston perustamisella on poistettu tämä puute.*¹¹⁹

Tutkimus- ja kehitystoiminnan lisäksi lehtiaineistossa esiintyi myös kirjoituksia, joissa painotettiin suomalaisten koulutuksen ja henkisen pääoman merkitystä maamme pidemmän aikavälin kilpailukyvyllä. Mielenkiintoista on, että sekä istuva presidentti Urho Kekkonen että hänen haastajansa kokoomuksen Matti Virkkunen puhuivat näistä asioista omissa vaalipuheissaan joulukuussa, noin kuukausi ennen tulevia presidentinvaaleja:

*Kekkonen: Koulutuksen merkitys yhteiskunnan kehittämiseksi on muodostunut entistä keskeisemmäksi. Taloustieteilijät korostavat yhä useammin koulutuksen ja tutkimuksen merkitystä tuotannon kasvulle, maan kilpailukyvyllä ja sitä tietä yhteiskunnan hyvinvoinnille.*¹²⁰

Virkkunen: Korkeamman opetuksen alueella vaivaa meitä myös eräänlainen vanhahtavuus. Kuitenkin kansainvälisen kilpailukykyämme säilyttäminen ja

---

¹¹⁸ US 27.10.1967, 13; HS 6.12.1967, 26.

¹¹⁹ Sm 8.12.1967, 2, Itsenäisyyden juhlavuoden 1967 rahasto (pk).

¹²⁰ HS 18.12.1967, 12.

*parantaminen on mitä suurimmassa määrin riippuvainen korkeimmin koulutetusta henkisestä pääomastamme.*¹²¹

Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että kustannuksiin liittyvä lyhemmän aikavälin kilpailukyky oli tutkittuna aikana enemmän esillä lehdissä, suurelta osin devalvaation ajoituksesta johtuen. Kilpailukykyyn liitettiin kuitenkin runsaasti tutkimus- ja kehitystoimintaan, henkiseen pääomaan ja koulutukseen liittyviä teemoja. Lauri Kajanojan termein ilmaistuna sekä kustannuskilpailukykyyn että kasvukilpailukykyyn liittyvät erilaiset käyttöyhteydet olivat läsnä tutkitussa lehtiaineistossa. Tulkinat ja painotukset kuitenkin vaihtelivat runsaasti sen mukaan, mikä oli kulloisenkin puolueen ja lehden oma intressi suhteessa käsiteltävään asiaan.

3.5 Kilpailukyvyyn arvovärietykset

3.5.1 Lehtiaineiston koodimerkinnät

Quentin Skinnerin esittämien kriteerien mukaisesti kilpailukyvyyn käytön kriteerien ja käyttöyhteyksien lisäksi on tutkittava käsitteelle annettuja arvovärietyksiä. Arvolatauksella tai arvovärietyksellä Skinner tarkoittaa sitä, miten käsitteeseen suhtaudutaan. Yksinkertaisimmillaan: mielletäänkö käsite positiivisena, negatiivisena vai kenties neutraalina. Arvovärietykseen liittyvänä havainnollistavana esimerkkinä voi mainita vallankumous-käsitteen käytön Suomessa vuoden 1918 sisällissodan jälkeen. Vallankumous miellettiin 1900-luvun alussa valtiollisena ja yhteiskunnallisena vapautumisena suhteessa Venäjään. Vuoden 1905 suurlakon ja viimeistään vuosien 1917 ja 1918 seurauksena vallankumouksen perusjännite muuttui suomalaistoimijoiden väliseksi kamppailuksi. Venäjän lokakuun vallankumous tuli lopulta Ranskan vallankumouksen sijalle uudeksi perspektiiviksi, johon vallankumous-käsite myös Suomessa vertautui. Sisällissodan jakamassa maassa sekä porvarilliset piirit että työväenliike käyttivät samaa vallankumouksen käsitettä, mutta porvarilliset piirit liittivät käsitteeseen negatiivisen arvovärietyksen, kun taas työväenliikkeessä vallankumoukseen liitettiin enemmän positiivista arvovärietystä.¹²²

Kilpailukyky-käsitteelle annettujen arvovärietysten selvittämisessä on lehtijuttujen yleisen kontekstin lisäksi keskitytty erityisesti verbeihin ja verbijohdannaisiin, jotka

---

¹²¹ HS 10.12.1967, 19.

¹²² Alapuro, Risto (2003): Vallankumous. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 520, 560–561.

tarjoavat mahdollisuuden tarkastella sitä, minkälaisia toimintatavoitteita kilpailukykyyn liitettiin vuonna 1967. Sanoma- ja aikakauslehtiaineistosta löytyneiden kilpailukyky-havaintojen läheisyydestä on merkitty koodilla sellaiset verbit ja verbijohdannaiset, jotka liittyvät suoraan kilpailukyky-sanaan. Taulukkoon 4 on koottu kaikki verbeihin ja verbijohdannaisiin liittyvät koodimerkinnot. Tällaisia koodimerkintöjä on tehty lehtiaineistoon yhteensä 281 kappaletta. Yhteensä 513 kilpailukyky-havainnosta reiluun puoleen liittyi siis myös verbi tai verbijohdannainen, koska verbeihin liittyviä koodimerkintöjä oli vain yksi yhtä kilpailukyky-havaintoa kohden. Yksittäisen koodimerkinnot alle on koottu kaikki sellaiset maininnat, jossa tietty verbi, sen erilaiset taivutusmuodot tai kyseisestä verbistä johdettu muunnos esiintyivät. Esimerkkinä voi mainita esiintyneimmän verbikoodimerkinnot *Parantua*. Parantua-verbi esiintyy aineistossa sellaisenaan, mutta myös esimerkiksi taivutusmuodossaan parantaa sekä johdannaisena parantaminen. Nämä kaikki esiintymismuodot on koottu *Parantua*-koodimerkinnot alle.

Taulukkoon 4 on koottu lisäksi kilpailukyky-havaintoihin liittyvien verbien ja verbijohdannaisten jakautuminen lehdittäin loka–joulukuussa 1967. Taulukosta 4 selviää, että parantua, heikentyä, säilyä ja lisätä olivat yleisimmät verbit, joita käytettiin kilpailukyvyn yhteydessä lehdestä riippumatta. Muita aineistossa esiintyneitä verbejä tai niiden johdannaista käytettiin satunnaisemmin kilpailukyvyn yhteydessä.

Taulukko 4. Sanoma- ja aikakauslehtiaineiston kilpailukyky-havaintoihin liittyvien verbien ja verbijohdannaisten määrä ja jakautuminen lehdittäin 1.10.–31.12.1967

Kilpailukykyyn liittyvä

verbi	HS	KL	KU	SK	Sm	SSd	US	Yhteensä
Parantua	29	15	10	0	31	12	18	115
Heikentyä	6	7	6	3	7	3	12	44
Säilyä	10	4	0	0	3	4	8	29
Lisätä	5	4	7	0	4	1	5	26
Turvata	2	1	0	0	1	0	2	6
Pysyä [ennallaan]	2	1	0	0	0	1	2	6
Huonontua	3	0	1	0	0	0	1	5
Elpyä	2	2	0	0	1	0	0	5
Ylläpitää	1	1	1	0	0	0	1	4
Kasvaa	2	1	0	0	0	1	0	4
Vahvistua	2	2	0	0	0	0	0	4
Menettää	1	0	1	0	0	0	2	4
Palautua	0	1	0	1	1	0	0	3
Vähentyä	2	0	0	1	0	0	0	3
jääda [jälkeen]	1	0	0	0	0	1	1	3
Kehittyä	1	0	0	1	0	1	0	3
Edistyä	1	0	0	0	0	1	0	2
Voimistua	0	0	0	0	0	2	0	2
Vaarantua	1	1	0	0	0	0	0	2
Taata	0	0	0	0	0	1	0	1
Puuttua	0	1	0	0	0	0	0	1
Tehostua	1	0	0	0	0	0	0	1
Rasittua	1	0	0	0	0	0	0	1
Kaventua	0	0	0	0	0	0	1	1
Kohentua	1	0	0	0	0	0	0	1
Tukea	1	0	0	0	0	0	0	1
Keventyä	0	0	0	0	0	1	0	1
Korjata	0	0	0	0	1	0	0	1
Varmistua	0	0	0	0	0	0	1	1
Vaikeutua	0	0	0	0	0	0	1	1
Supistua	0	1	0	0	0	0	0	1
Laajentua	1	0	0	0	0	0	0	1
Kestää	1	0	0	0	0	0	0	1
kärsiä	1	0	0	0	0	0	0	1
Yhteismäärä								285

Lehtien lyhenteet: *Helsingin Sanomat* (HS), *Kauppalehti* (KL), *Kansan Uutiset* (KU), *Suomen Kuvalehti* (SK), *Suomenmaa* (Sm), *Suomen Sosialidemokraatti* (SSd) ja *Uusi Suomi* (US).

3.5.2 Kansainvälistä kilpailukykyä parantamassa

Yhteistä kaikille Taulukon 2 koodimerkinnöille on se, että ne verbeinä osoittavat toimintatavoitteita, jotka liitettiin kilpailukykyyn. Kilpailukyky nähtiin mittarina tai asiantilana, joka kontekstista riippuen parantuu, heikentyy, lisääntyy, säilyy – toisin sanoen, asiantila joko muuttuu paremmaksi, huonommaksi tai säilyy ennallaan. Kuten kilpailukyvyn käytön kriteerien kohdalla esitin, kilpailukyky oli pohjimmiltaan tapa vertailla luonteeltaan samankaltaisia yksiköitä toisiinsa. Maita verrattiin kilpailijamaihin, toimialoja toisen maan toimialoihin, yrityksiä toisten maiden yrityksiin ja kotimaisia tuotteita ulkomaisiin tuotteisiin. Verbien ja verbijohdannaisien perusteella neutraalina tarkastelumittarina pidetty kilpailukyky näyttäytyy pikemminkin positiivisena tavoitetilana, jonka saavuttamiseksi erilaisten toimenpiteiden toteuttaminen esitettiin välttämättömänä.

Lokakuisen devalvaatiopäätöksen yhteydessä antamassaan lausunnossaan Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris esitti kilpailukyvyn positiivisena tavoitetilana, jonka saavuttamiseksi devalvaatio ja sen ”jälkihoitoon” liittyvät toimenpiteet oli suoritettava:

*Suoritetun devalvoinnin tarkoituksena on luoda edellytykset taloudelliselle kasvu- ja kehityspolitiikalle ja sellaisten rakennemuutosten toteuttamiselle, joita tuotannon tehostaminen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen vaativat.*¹²³

Valtiovarainministeri Mauno Koiviston lausunnossa samaisella sivulla kilpailukyky esiintyi samanlaisena, haluttuna tavoitetilana:

*[Devalvaation – T.H.] tavoitteita ei saavuteta, ellei jatkossakin olla pidättyviä: ellei budjettipolitiikka ole tiukkaa ja johdonmukaista ja ellei tulopolitiikassa päästä sellaisiin nimellistuloja koskeviin ratkaisuihin, että tuotantomme kilpailukyky ei jatkuvasti heikkene, kuten tapahtui 1960-luvun alkupuoliskolla.*¹²⁴

Eduskunnan puhemiehen, keskustapuolueen Johannes Virolaisen puheessa Suomalaisen Työn Viikon pääjuhlassa – Suomen 50-vuotisjuhlaviikolla – kilpailukyky näyttäytyi erityisen selvästi tavoitetilana, jonka saavuttamiseksi koko kansan on puhallettava yhteen hiileen:

Taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen muodostavat taloutemme pääongelman. Tämän ongelman ratkaiseminen on se suuri johtoajatus, joka on Suomen kansalle nyt esitettävä.

---

¹²³ KU 13.10.1967, 11.

¹²⁴ Sama.

*En näe nyt ja lähitulevaisuudessa mitään muuta ongelmaa, joka olisi Suomen kansalle niin elintärkeä kuin tämä.*¹²⁵

Edellä esitettyjen katkelmien tavoin lähes kaikissa lehtiaineistossa esiintyneissä havainnoissa kilpailukyky näyttäytyi haluttuna tavoitetilana, jonka arvoväritys oli lähtökohtaisesti positiivinen. Kilpailukyky-käsitteellä ei löydy eri sanasta muodostuvaa vastakäsittettä, johon olisi projisoitu negatiiviset arvovärietykset. Sen sijaan kilpailukykyinen-adjektiivin vastakäsitteenä esiintyi sana kilpailukyvytön, joka esiintyi aineistossa erilaisine taivutusmuotoineen yhteensä viisi kertaa. Kilpailukykyisyys nähtiin positiivisena ja kilpailukyvyttömyys negatiivisena asiantilana.

Kriittisempiä näkemyksiä esitettiin ainoastaan SKDL:n riveistä *Kansan Uutisten* sivuilla.

*Sanaa kilpailukyky on käytetty viime aikoina sangen hämäävästi selitettäessä vientimme nykyhetken ja tulevaisuuden asemaa maailman markkinoilla. Näin on tapahtunut erityisesti puunjalostusteollisuuden vientituotteista puhuttaessa. Maamme kilpailukyky paranisi, jos markka devalvoitaisiin, sanottiin, mutta kun punta devalvoitiin runsas kuukausi myöhemmin kuin markka, niin kilpailukykyämme on jälleen huonontunut.*¹²⁶

Kansan Uutisten pääkirjoituksessa esitettiin, että kilpailukykyä käytettiin etenkin puunjalostusteollisuuden piirissä hämäävästi, kun puhuttiin vientituotteiden hinnoista. Pääkirjoituksessa oikaistiin, että puunjalostustuotteiden hinnat määräytyivät maailmanmarkkinoilla, joten devalvaatiolla ei suoraan pystytty vaikuttamaan hintoihin. Kilpailukykyä – haluttua tavoitetilaa – ei sinänsä kritisoiu. SKP:n vähemmistösiipeen kuuluneen Erkki Tuomisen kirjoittamassa artikkelissa yleiskriittinen sävy ulottui pidemmälle – vaatimuksiin teollisuuden kilpailukyyn lisäämisestä:

*Työväestöväestöpiirien vallitsevaa tyytymättömyyttä on ollut omiaan lisäämään se, että hallitus on varonut kaventamasta suurpääoman taloudellisia etuja. Kansainvälisen kilpailun kiristyminen ja vaatimukset teollisuutemme kilpailukyyn lisäämisestä ovat päinvastoin aiheuttaneet sen, että hallituksessa on oltu taipuvaisia harkitsemaan ja esittämäänkin toimenpiteitä, jotka välittömästi ja välillisesti parantavat myös suurpääoman taloudellisia etuja.*¹²⁷

---

¹²⁵ Virolainen, Johannes (1967): Nyt on aika osoittaa kansallista kypsyyttä talouspolitiikassa. Sm 3.12.1967, 4.

¹²⁶ KU 13.12.1967, 4, Kilpailukyky (pk).

¹²⁷ Tuominen, Erkki (1967): Talouspoliittiset näkymät tänään. KU 12.12.1967, 4.

SKP:n vähemmistösiipeen kuulunut Taisto Sinisalo oli Tuomisen kanssa samoilla linjoilla:

*SKDL:n ryhmä on useissa yhteyksissä esittänyt pieniin omaisuuksiin kohdistuvan verotuksen poistamista tai helpottamista, mutta samalla suuriin omaisuuksiin kohdistuvan verotuksen kiristämistä. Sen vuoksi kansandemokraatit eivät pidä oikeana esitystä yhtiöiden omaisuusveron poistamisesta, vaan vastustavat sitä (...) Ed. Sinisalo huomautti, että suuryhtiöiden verohelpotuksia on aina perusteltu kilpailukyvyn parantamisella ja tällöin on päädytty näiden verojen suorastaan markkamääräiseen alenemiseen.*¹²⁸

Kansan Uutisten sivuilla esiintyneissä kriittisissä kilpailukyky-havainnoissa yleisenä piirteenä oli se, ettei Suomen ja suomalaisen teollisuuden kilpailukykyä kritisoitu itsessään. Kritiikkiä herätti lähinnä se, että kirjoittajien mielestä kilpailukyvyn nimissä tehtiin sellaisia toimenpiteitä, jotka olivat heidän näkemyksensä mukaan haitallisia työtätekeville suomalaisille. Tiivistetysti voisi sanoa, että SKDL:n – ja erityisesti SKP:n vähemmistösiiven – riveistä kuuluneissa kriittisissä puheenvuoroissa pidettiin Suomen kilpailukykyä tavoiteltavana tilana, muttei niin, että teollisuus saisi yksin nauttia kaikista hyödyistä. *Kansan Uutisten* vakiopakinoitsija Kerttu Kauniskangas-Salonen tiivisti tämän näkemyksen omassa marraskuisessa pakinassaan:

*Ilman vientimaksuja, joista kasvupaketti koostuu, devalvaation hyöty olisi jäänyt vientiteollisuudelle kokonaan. Nyt siitä osa siirtyy valtion käyttöön. Sitä aiotaan käyttää työtilaisuuksien luomiseen. Devalvaation pitäisi parantaa kotimaisen teollisuuden kilpailukykyä ulkomaisen rinnalla. Tämä mahdollisuus menetetään, jos kotimaiset hinnat nousevat.*¹²⁹

Anu Kantola on tarkastellut kilpailukykyä eräänlaisena valtastrategiana, jolla ”oikeutetaan poliittista vallankäyttöä ja pyritään hallitsemaan valtiota globalisoituvassa maailmantaloudessa”.¹³⁰ Kantolan mukaan vallankäyttöön liittyvän strategisen toiminnan keskeinen piirre on se, että eri toimijat pyrkivät määrittelemään omat intressinsä kilpailukyvyn kautta. Kantola kuvaa, että toisen maailmansodan jälkeisessä Bretton Woods -talousjärjestelmässä kilpailukyky tarkoitti pitkälti kansallisen teollisuuden vientituotteiden hintakilpailukykyä maailmanmarkkinoilla. Kilpailukyvyistä muodostui Kantolan mukaan varsinainen kansallisen vallankäytön ”järki ja kattokäsite” vasta 1980-luvulta lähtien ja viimeistään 1990-luvun laman seurauksena. Kilpailukyvyistä muodostui hänen

---

¹²⁸ KU 17.12.1967, 10.

¹²⁹ Juorkunan Jussi (Kerttu Kauniskangas-Salonen) (1967): Jos (pakina). KU 24.11.1967.

¹³⁰ Kantola 2010, 97.

mukaansa globalisaation haasteisiin vastaavan valtion käsite, joka loi valtiolle yhteisen ”järjen”, josta voitiin johtaa ja oikeuttaa erilaisia toimenpidesuosituksia.¹³¹

Loppuvuoteen 1967 ajoittuvat maininnat kilpailukyvyistä sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa ovat mielestäni luonteeltaan hyvin samanlaisia kuin Kantolan esittämät havainnot 1980–2000-lukujen Suomesta. Kilpailukyky esiintyi arvovärykseltään useimmiten positiivisena tavoitetilana, eräänlaisena kattokäsitteenä, jonka kautta erilaiset toimenpiteet esitettiin välttämättöminä Suomen kansantalouden, toimialojen, yritysten tai tuotteiden menestymisen kannalta. Kilpailukyvyn kattokäsitteen luonnetta korostaa lisäksi se, että kilpailukyky esiintyi lehdissä lähes päivittäin, ja kilpailukykyä käyttivät puheissaan ja kirjoituksissaan erityisesti yhteiskunnan päätöksistä vastuussa olevat henkilöt. Hallitus- ja oppositiopoliitikot, työmarkkinaetujärjestöjen johtajat, yritysten johtajat ja valtionhallinnon johtavat virkamiehet käyttivät kaikki kilpailukykyä perusteena sille, että heidän esittämänsä toimenpiteet tulisi suorittaa. Merkille pantavaa on lisäksi se, että kaikki kilpailukykyä puheissaan tai kirjoituksissaan käyttäneet henkilöt – lehtien naistoimittajia lukuun ottamatta – olivat miehiä. Ainoa poikkeus oli *Kansan Uutisten* pakinoitsija Kerttu Kauniskangas-Salonen, joka toisaalta kirjoitti miehisen Juorkunan Jussi -nimimerkkinsä suojissa.

3.5.3 Kattokäsite ja kansallinen ”järki”

Kilpailukyvyn kattokäsiteläluonteessa erottuu lisäksi kansallisen ”järjen” idea, jolla pyritään vastaamaan globalisaation haasteeseen. 1960-luvun yhteydessä ei voi vielä puhua samanlaisesta globalisaatiosta, joka voimistui 1980-luvulla rahamarkkinoiden sääntelyn purkautuessa ja koko maailmantalouden yhdyntyessä. Kiristynvä maailmankauppa, tuontisäännöstelyn ja tullien purkaminen ja erityisesti Länsi-Euroopan talousintegraatio nähtiin kuitenkin vääjäämättömänä kehityskulkuna, johon myös Suomen tuli sopeutua. Tässä mielessä ilmiöissä on paljon yhtymäkohtia. Kiristynvä maailmankauppa, Länsi-Euroopan talousintegraatio ja Suomen kilpailukyky kytkeytyivät tiukasti toisiinsa ulkoministeri Ahti Karjalainen marraskuussa puheessa:

Kaikkien kansalaispiirien olisi elintärkeä oivaltaa, että nyt kansainvälisen kilpailukykymme osalta hankittua ja Englannin punnan devalvoinnin jälkeenkin olevaa liikkumatilaa olisi yritystoiminnan ymmärrettävä ja saatava käyttää kilpailuasemamme siihen tekniseen ja taloudelliseen sisäiseen

---

¹³¹ Sama, 99–118.

*vahvistamiseen, jota etenkin eurooppalainen yhdentymiskehitys meiltä edellyttää.*¹³²

Karjalainen tarkoitti edellä esitetystä katkelmasta sitä, että kaikkien suomalaisten tulisi suhtautua maltillisesti palkankorotustoiveisiin, jotta devalvaation avulla hankittua kilpailukykyä ei heti menetettäisi suhteessa eurooppalaisiin kilpailijamaihin. Karjalaisen kanssa samoilla linjoilla oli Klaus Waris (ks. sivu 47) sekä Suomen Teollisuusliiton toimitusjohtaja Sakari T. Lehto, joka näki Suomen osallistumisen EFTA:aa laajempaan taloudelliseen integraatioon myönteisenä asiana. Lehto kuitenkin näki, että Euroopan taloudellinen integraatio onnistuisi parhaiten, mikäli osallistuvat maat olisivat suurin piirtein samassa taloudellisen kehityksen vaiheessa.

*Tämän vuoksi ja tulevaisuutta silmällä pitäen tuotantoamme on pyrittävä kehittämään ja varustamaan samoilla kilpailusta selviämisen edellytyksistä kuin Euroopan johtavilla teollisuusmailla. Menestyksellinen osallistuminen nykyistä laajempaan taloudelliseen integraatioon vaatiikin teollisuutemme kilpailukykyyn lisäämistä, toim. johtaja Leino sanoi.*¹³³

Yleisin tapa tarkastella Suomea tai suomalaisen teollisuuden asemaa osana kiristyvää maailmantaloutta ja yhdentyvää Länsi-Eurooppaa oli kansallinen, kuten edeltävät lehtikatkelmat osoittavat. Tarkasteltiin, miten Suomi pärjää suhteessa muihin maihin, suomalainen teollisuus suhteessa muiden maiden teollisuuteen tai suomalaiset yritykset ja tuotteet suhteessa ulkomaisiin verrokkeihin. Selvistä kansallisesta pohjavireestä kertoo lisäksi se, että 513 kilpailukyky-havainnosta 99:ssä käytettiin -mme-päätettä eli hyödynnettiin me-muotoa (esim. kilpailukykyimme ja kilpailukyvyllämme). Kilpailukykyyn liittyvän me-muodon lisäksi puhuttiin myös ”maamme kilpailukykyvyydestä”¹³⁴ tai kilpailuasemastamme suhteessa muihin kilpailijamaihin¹³⁵.

Lehtiaineistossa esiintynyt tapa tarkastella Suomea osana maailmantaloutta muistuttaa hyvin paljon Pauli Kettusen esittämää ajatusta, jonka mukaan globalisaatio on tulkittu ja tulkitaan ennen kaikkea kansalliseksi haasteeksi.¹³⁶ Kettusen mukaan globalisaatio ja etenkin globaali talouskilpailu luo edellytyksiä nationalismille eli tämän gradun kohdalla sen käsitteelliselle ulottuvuudelle kilpailukyvyille. Kilpailukykyyn ympärille rakentuva ”kansallinen katse” ja globaali

---

¹³² HS 21.11.1967, 20.

¹³³ KL 16.11.1967, 10.

¹³⁴ Ks. esim. KU 13.10.1967, 11.

¹³⁵ Ks. esim. US 4.11.1967, 21.

¹³⁶ Kettunen 2008, 11–12, 223–228.

talouskilpailu muodostavat itseään vahvistavan kehän, josta muodostuu se ”järki”, jonka pohjalta esimerkiksi Ahti Karjalainen, Klaus Waris ja Sakari T. Lehto tarkastelivat Suomen asemaa Euroopan yhdentyessä.

Edellä esitetyn jälkeen ei ole yllättävää, että devalvaatiota, tupo-sopimusta ja vientimaksujen porrastusta vastustanut SKDL ja erityisesti SKP:n vähemmistöryhmä suhtautuivat Euroopan taloudelliseen yhdentymiseen jyrkän kielteisesti. Kovasanaisinakin näkemys tuli esiin jouluaattona, kun *Kansan Uutiset* kommentoi pääkirjoituksessaan Klaus Wariksen Stuttgartin-puhetta, jossa hän sanoi, ettei Suomi voi jäädä Euroopan taloudellisen yhdentymisen ulkopuolelle.

Suomen Pankin muutaman päivän kuluttua entinen pääjohtaja piti Suomen itsenäisyyspäiväjuhlassa Stuttgartissa Länsi-Saksassa esitelmän, jossa hän kehuskeli Suomea ja Länsi-Saksaa, mutta ei puhunut halaistua sanaa maittemme välisestä, vuosikausia jatkuneesta mammuttimaisesta kauppataaseen vajauksesta. On edesvastuutonta, että hän puhuu Suomen liittymisestä EEC:hen ja että kun ovi rupeaa raottumaan, ei muka Suomikaan voi jäädä ”syrjään kehityksestä”. Hänellä ei ole enää mitään valtuuksia puhua keskuspankin pääjohtajana ja Suomen valtion korkeinta johtoa edustavana henkilönä. Englannin EEC:hen liittymistä kannattavat piirit Suomessa eivät ajattele niinkään Englantia kuin sitä, että Suomi saisi tästä ponnahduslaudan omille liittymispyrkimyksilleen.¹³⁷

SKDL:n ja varsinkin sen kommunistijäsenten piirissä länsi-integraation vastustaminen perustui muista puolueista eriävään näkemykseen maailmankaupan ja talouden luonteesta. SKP:n puheenjohtajan Aarne Saarisen puhe syyskuulta 1967 on tässä mielessä havainnollistava. Hänen mukaansa maailmantalouden ja Suomen talouden heikko tila johtui porvarien harjoittamasta ei-marxilaisesta talouspolitiikasta. Talouden tilanne olisi hänen mielestään ollut entistä huonompi, ellei Suomi olisi harjoittanut kauppaa sosialististen maiden kanssa. Saarisen mukaan marxilainen talouspolitiikka ja lisääntyvä ulkomaankauppa sosialististen maiden kanssa olisivat olleet parempi vaihtoehto Suomelle kuin talouden kehittäminen länsi-integraation ehdoilla.¹³⁸

Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että kilpailukyky esiintyi lehtiaineistossa arvovärytykseltään positiivisena tavoitetilana. Ainoastaan SKDL:n edustajien *Kansan Uutisten* sivuilla esittämät puheenvuorot kritisoivat kilpailukyyn nimissä

¹³⁷ KU 24.12.1967, 4, EEC, Englanti ja Suomi (pk).

¹³⁸ Saarinen, Aarne (1973): *Yhteistyön viitat ja karikot. Puheita vuosilta 1966–1973*. Kansankulttuuri Oy, Helsinki, 24–25.

suoritettuja toimenpiteitä sekä itse käsitteen hegemonista luonnetta, jota voidaan Anu Kantolan tavoin kuvailla kattokäsitteeksi tai kansalliseksi ”järjeksi”.

3.6 Yhteenveto – kilpailukyky lehtiaineiston valossa

Tässä luvussa on tutkittu sanoma- ja aikakauslehtiaineistossa esiintyneiden kilpailukyky-havaintojen käytön kriteerejä, käyttöyhteyksiä sekä arvoväriytyksiä. Kilpailukyvyn käytön kriteerien osalta ei esiintynyt suurta vaihtelua lehtien välillä siinä, miten käsitettä käytettiin. Suurimmassa osassa lehtikirjoituksia käsitteellä viitattiin joko kansantalouden tai yksittäisen toimialan kilpailukykyyn, mutta yleisestä oli myös viitata yksittäisen yrityksen tai tuotteen kilpailukykyyn. Yleinen tapa oli myös puhua sekä kansantalouden että toimialan – yleensä vientiteollisuuden – kilpailukyvystä yhtä aikaa, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että Suomea pidettiin pienenä, viennistä riippuvaisena maana.

Käyttöyhteyksien osalta kilpailukykyyn liitettiin sekä lyhemmän että pidemmän aikavälin perspektiivissä omia intressejä, jotka kuitenkin pyrittiin oikeuttamaan samaisella kilpailukyvyn käsitteellä. Lehdistä löytyi suuria eroja sekä kustannuskilpailukyvyn että kasvukilpailukyvyn osalta siitä, miten erilaisiin toimenpide-ehdotuksiin suhtauduttiin. Kaikki kannattivat kilpailukykyistä Suomea, mutta keskustalaisille se tarkoitti painotuksena aluepolitiikkaa, teollisuuspiireille ja oikeistopoliitikoille yritysten toimintaedellytysten parantamista ja vasemmistopuolueille valtionyhtiöitä ja erityisesti SKP:n edustajille suurempaa kauppaa Neuvostoliiton ja muiden sosialistimaiden kanssa.

Arvoväriytysten osalta selvisi verbejä ja verbijohdannaisia tutkimalla se, että kilpailukyky miellettiin pitkälti haluttuna tavoitetilana, ja käsitteeseen liitettiin selvästi positiivinen arvoväriyty. Haluttuna tavoitetilana nähty kilpailukykyisyys esiintyi sellaisena käsitteenä, jota voidaan Anu Kantolan sanoin pitää kattokäsitteenä ja jopa suomalaisen talouspolitiikan kansallisena ”järkenä”, jonka turvin esitettiin erilaisia toimenpiteitä välttämättöminä toteuttaa. Kuvaavaa on, että ainoastaan *Kansan Uutisten* sivuilla kritisoitiin tällaista hegemonista asemaa. Aineiston perusteella voidaan esittää valistunut näkemys, että myös SKDL:n piirissä kilpailukyky liitettiin vahvasti Suomen teollisuuden ja pääomapiirien menestymiseen kuuluvaksi käsitteeksi, minkä vuoksi käsite ei tuntunut omimmalta käyttää. Ehkä

tässä on syy, miksi kilpailukyky-havaintoja esiintyi selvästi vähiten *Kansan Uutisissa*, joka kuitenkin ilmestyi seitsemän kertaa viikossa.

Seuraavaa lukua ajatellen keskeinen havainto on kuitenkin se, että Sitran perustaminen voidaan nähdä liittyneen suurempaan talouspolitiikan linjan muutoksen, jota oli valmisteltu Suomen hallituksen ja Suomen Pankin toimesta jo pidemmän aikaa. Perinteisesti Suomen talouden kivijalkana toimineen puu- ja metalliteollisuuden rakennetta haluttiin monipuolistaa ja tukea uusia vientialoja nousuun. Lokakuussa toteutettu devalvaatio loi tilanteen, jossa uudenlainen kasvu- ja kehityspolitiikka pystyttiin uskottavasti aloittamaan. Talouden rakennemuutoksen, innovaatioiden ja tuotekehityksen uudeksi moottoriksi perustettiin Sitra. Devalvaatio, uudenlainen kasvu- ja kehityspolitiikka sekä Sitra esitettiin toimenpiteinä, joita Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen vaativat.

4 Kilpailukyky Sitran perustamisvaiheessa

4.1 Sitran suoraviivainen perustamisprosessi

Ajatus Sitrasta kehitettiin pienessä piirissä ja nopealla aikataululla. Käytännössä kaikki Sitraan liittyvät esitykset ideoitiin ja valmisteltiin Suomen Pankin johtokunnassa. Esitystä Sitrasta käsiteltiin kuitenkin Suomen Pankin suppeassa ja laajemmassa pankkivaltuustossa, eduskunnan suuressa valiokunnassa ja pankkivaliokunnassa sekä eduskunnan täysistunnoissa. Minkälaisena käsitteenä kilpailukyky esitettiin ja ymmärrettiin Sitran vain reilun vuoden kestäneen perustamisprosessin aikana? Käytän Quentin Skinnerin esittämää jaottelua aineiston analysoinnin apukehikkona, kuten luvun 3 lehtiaineiston yhteydessä. Koska Sitran perustamiseen liittyvää aineistoa on huomattavasti vähemmän kuin aikaisemmin esiteltyä lehtiaineistoa, en ole koodannut aineistoa ja tulkinnut sitä määrällisesti kuten lehtiaineistoa aikaisemmassa luvussa. Sitran perustamiseen liittyvässä aineistossa keskityn tutkimusongelmani kannalta olennaisimpiin aineistoihin ja niissä mainittuihin kilpailukyky-havaintoihin.

Idea Suomen itsenäisyyden juhluvuoden johdosta perustettavasta rahastosta esiteltiin Suomen Pankin laajemmalle pankkivaltuustolle ensimmäistä kertaa 26. lokakuuta 1966. Suomen Pankin pääjohtaja Klaus Waris kertoi ”johtokunnassa viritetyn ajatuksen”, että 100 miljoonan markan arvoisilla obligaatioilla varustettavan rahaston tuottoja voitaisiin käyttää 7–8 miljoonaa markkaa ”Suomen taloudellisen kasvun nopeuttamista edistäviin tarkoituksiin”. Wariksen ehdotuksessa tällaisia taloudellisen kasvun nopeuttamista edistäviä tarkoituksia olivat esimerkiksi kustannuksia säästävien uusien menetelmien käyttöön ottamisen avustaminen ja lainoittaminen, valtion varojen käytön tehostamisen selvittäminen sekä sen selvittäminen, millä aloilla kehityksen edistäminen ja vanhentuneiden instituutioiden uusiminen olisi kiireellisintä ja millä tavoin tällaista muutosta oli tavoiteltava.¹³⁹

Ensiesittelyn jälkeen rahaston perustamista käsiteltiin joulukuussa samaisessa laajemmassa pankkivaltuustossa, mutta tällä kertaa pankin johtokunta oli valmistellut tarkemman hahmotelman rahaston tarkoituksesta ja toimintatavasta. Johtokunnan esityksessä rahaston keskeiseksi tehtäväksi määriteltiin

---

¹³⁹ Laajemman pankkivaltuuston kokous (N:o 15) 26.10.1966, Eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja kirjeet 1966, Suomen Pankin arkisto (SPA).

elinkeinotoiminnan ja hallinnon tehostaminen. Olennaiseksi tekijäksi tehokkuuden edistämässä nähtiin kustannus- ja hintatason madaltaminen kansainvälisen tason mukaiseksi. Kustannus- ja hintatason madaltamiseksi rahaston tuli johtokunnan mielestä selvittää, miten tuottavuutta pystyttäisiin parantamaan, hallintokoneistoa tehostamaan ja elinkeinotoiminnan rakennemuutoksia edistämään. Käytännössä tämä tarkoitti johtokunnan esityksen mukaan sitä, että rahaston tuli tulevaisuudessa esimerkiksi auttaa ”teknologian viimeisten ulkomaisten edistysaskeleiden nopeata omaksumista Suomessa” sekä rahoittaa selvityksiä ja tavoitetutkimuksia, joiden tarkoituksena oli uusien keksintöjen ja menetelmien ”sisäänajo” sekä yksityisellä että julkisella sektorilla.¹⁴⁰ Huomionarvoista on, ettei loka- ja joulukuun pankkivaltuuston kokousten pöytäkirjoissa kertaakaan esiintynyt sana kilpailukyky, vaikka kaikki johtokunnan esittämät tavoitteet – kuten kustannus- ja hintatason madaltaminen ja tutkimustoiminta – liitettiin aikaisemman luvun lehtiaineistossa tiiviisti nimenomaan kilpailukyvyn parantamiseen.

Sitran nopeasta ja suoraviivaisesta perustamisprosessista kertoo paljon se, että pankkivaltuusmiehet antoivat esityksen rahaston perustamisesta omassa vuosikertomuksessaan, joka annettiin maaliskuussa 1967 eduskunnan pankkivaliokunnan käsiteltäväksi. Pankkivaltuusmiehet ehdottivat, että hyväksyessään Suomen Pankin vuosikertomuksen eduskunnan pankkivaliokunta ja lopulta täysistunnossa koko eduskunta hyväksyisivät 100 miljoonan arvoisen obligaatiovarannon siirtämisen eli käytännössä rahaston perustamisen. Pankkivaltuusmiehet ehdottivat lisäksi, että hyväksytty päätös lähetettäisiin takaisin pankkivaliokunnalle, joka valmistelisi rahaston lopulliset säännöt myöhemmin yhdessä Suomen Pankin kanssa.¹⁴¹ Suoraviivaisuudestaan ja yksimielisyydestään huolimatta pankkivaltuusmiesten vuosikertomus on gradututkielman ongelmanasettelun kannalta mielenkiintoinen, koska siinä rahaston tehtävien perusteluissa esiintyi ensimmäisen kerran argumentti kilpailukyvyn parantamisesta. Vuosikertomuksessa rahaston tulevia tuottoja esitettiin käytettäväksi

---

¹⁴⁰ Muistion liite 47c, Laajemman pankkivaltuuston kokous (N:o 17) 13.12.1966, Eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja kirjeet 1966 (SPA).

¹⁴¹ Eduskunnan pankkivaltuusmiesten kertomus vuodelta 1966 eduskunnan pankkivaliokunnalle 1.3.1967. Valtiopäivät 1967. Asiakirjat IV. Helsinki 1967 (VP 1967 asiakirjat IV).

*sellaisten toimenpiteiden rahoittamiseen, jotka tukien rahan arvon vakautumista tähtäävät maamme taloudellisen kasvun nopeuttamiseen ja kansainvälisen kilpailukykyyn parantamiseen.*¹⁴²

Kilpailukyky-argumentin jälkeiset tarkennukset vuosikertomuksessa noudattelivat samaa linjaa kuin Suomen Pankin laajemman pankkivaltuuston kokouksissa loka- ja joulukuussa 1966: kustannus- ja hintatason madaltaminen, elinkeinojen ja hallinnan tehostaminen, rakennemuutosten edistäminen sekä tuotteiden ja valmistusmenetelmien kehittäminen. Mielenkiintoista on, että kilpailukykyä puhuttaessa käytettiin vielä täsmennystä kansainvälinen kilpailukyky. Kilpailukykyyn kansainvälistä luonnetta alleviivattiin vuosikertomuksessa korostamalla, että rahaston tulee suorittaa vertailuja muiden maiden oloihin, seurata hintatasoa suhteessa ulkomaihin, edistää rakennemuutosta aloilla, joilla jälkeenjääneisyys suhteessa muihin maihin on ilmeinen sekä helpottaa Suomelle sopivien teknologian ulkomaisten edistysaskeleiden nopeata omaksumista.¹⁴³

Pankkivaltuusmiesten vuosikertomusta käsiteltiin eduskunnan pankkivaliokunnassa huhti–toukokuussa 1967. Idea juhlavuoden rahastosta sai pankkivaliokunnan jäsenten parissa yksimielisesti myönteisen vastaanoton, ja keskustelua herättivät ainoastaan rahaston perustamiseen liittyvät tekniset ja muodolliset kysymykset. Mielenkiintoinen yksityiskohta pankkivaliokunnan kokouksista on se, että valiokunnassa asiantuntijana esiintynyt Klaus Waris käytti sanoja innovaatio ja riski selvittäessään valiokunnan jäsenille ajatuksiaan rahastosta. Hänen mukaansa tuleva rahasto voisi rahoittaa avustuksin ja lainoin teollisuuden ja elinkeinoelämän innovaatioita ja harrastaa innovaatioiden riskirahoitusta, kuten Ruotsissa ja Norjassa oli hänen mukaansa tapana.¹⁴⁴

Toukokuun lopussa valmistuneessa mietinnössään pankkivaliokunta hyväksyi yksimielisesti pankkivaltuusmiesten vuosikertomuksen ja samalla rahaston perustamisen. Mietinnössään valiokunta piti tärkeänä, että rahaston tehtäväksi asetettiin erityisesti rahan arvon vakautuminen, taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja kansainvälisen kilpailukykyimme parantaminen.¹⁴⁵ Eduskunta hyväksyi

---

¹⁴² Sama.

¹⁴³ Sama.

¹⁴⁴ Pöytäkirja eduskunnan pankkivaliokunnan kokouksesta Suomen Pankissa (N:o 5) 11.5.1967, Pankkivaliokunnan pöytäkirjat, Eduskunnan arkisto (EA).

¹⁴⁵ Pankkivaliokunnan mietintö N:o 2 Suomen Pankin hallintoa ja tilaa vuonna 1966 koskevan tarkastuksen johdosta 30.5.1967, VP 1967 asiakirjat IV.

pankkivaliokunnan mietinnön juhlarahastoa koskeneet osat sellaisenaan 2. kesäkuuta järjestetyssä täysistunnossa.¹⁴⁶

Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahasto perustettiin siis tosiasiallisesti kesäkuussa 1967. Asian jatkokäsittelyssä pankkivaliokunnan tehtäväksi asetettiin rahaston sääntöjen muotoileminen, joskin valiokunta päätti hyväksyä Suomen Pankin johtokunnassa kirjoitetun sääntöluonnoksen lähes muuttumattomassa muodossaan. Tiivistetysti voi sanoa, että rahaston ydintavoitteet – markan arvon vakauttaminen, taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen – säilyivät muuttumattomina pankkivaliokunnan, suuren valiokunnan ja lopulta eduskunnan täysistunnon käsittelyissä. Suomen Pankin johtokunnassa kirjoitettuun sääntöluonnokseen lisättiin ainoastaan teknisiä lisäyksiä ja rahaston nimeen vuosiluku 1967. Rahaston säännöt vahvistettiin eduskunnan juhlaistunnossa 5. joulukuuta, ja säännöt julkaistiin eduskunnan asetuskokoelmassa joulukuun lopussa.¹⁴⁷ Wariksen Ruotsista omaksuttu idea juhlarahastosta läpäisi valtiollisen päätöksentekokoneiston alle vuodessa ja lähes juurikaan sisällöllisiä keskusteluja herättämättä.

Kun Sitran keskeiset tavoitteet säilyivät muuttumattomina lähes alusta saakka, on tarpeellista tarkastella lähemmin Suomen Pankin johtokunnassa laadittua toimintasuunnitelmaa, jossa hahmoteltiin, mitä markan arvon vakauttaminen, taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen tarkoittivat käytännön toimenpiteiden tasolla. Gradutyön ongelmanasettelun kannalta toimintasuunnitelman mielenkiintoisinta antia on sen ensimmäinen kohta, jossa selostetaan mitä selvittely- ja tutkimustöitä on suunniteltava ja pantava käyntiin ensi sijassa. 1a-kohta on otsikoitu ”Suomen teollisuuden kansainväliseen kilpailukykyyn vaikuttavat tekijät”:

---

¹⁴⁶ Valtiopäivät 1967. Pöytäkirjat I. Helsinki 1967 (VP 1967 ptk. I), 2.6.1967, 799, 841, 843–846; Eduskunnan kirjelmä eduskunnan pankkivaltuusmiehille Suomen Pankin hallintoa ja tilaa vuonna 1966 koskevan tarkistuksen johdosta 2.6.1967, VP 1967 asiakirjat IV.

¹⁴⁷ Pöytäkirjat eduskunnan pankkivaliokunnan kokouksista (N:o 13) 26.9.1967, (N:o 14) 3.10.1967 ja (N:o 15) 17.10.1967, Pankkivaliokunnan pöytäkirjat (EA); Pankkivaliokunnan mietintö N:o 3 sääntöjen vahvistamisesta Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahastolle 17.10.1967, VP 1967 asiakirjat IV; Pöytäkirja suuren valiokunnan kokouksesta 8.11.1967, Suuren valiokunnan pöytäkirjat (EA); Suuren valiokunnan mietintö N:o 96 sääntöjen vahvistamisesta Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahastolle 8.11.1967, VP 1967 asiakirjat IV; Valtiopäivät 1967. Pöytäkirjat II. Helsinki 1967 (VP 1967 ptk. II), 5.12.1967, 1855–1862; Valtioneuvoston päätös N:o 596 Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston sääntöjen julkaisemisesta asetuskokoelmassa 21.12.1967, Valtiopäivät 1967. Asetuskokoelma. Helsinki 1967 (VP 1967 asetuskokoelma), 1243–1244.

*Tutkimuksen tulee kohdistua teollisuuden kustannusrakenteen tärkeimpiin eriin, työpanoksen tehokkuuteen, raaka-aineiden hintoihin, pääomakustannuksiin, käyttövoiman ja kuljetusten suhteelliseen osuuteen, verotuksen vaikutukseen ym. kilpailuedellytyksiin.*¹⁴⁸

Toimintasuunnitelman ensimmäisessä kohdassa painotettiin, että tulevilla tutkimuksissa kyse oli Suomen *teollisuuden* kansainväliseen kilpailukykyyn vaikuttavista tekijöistä. Edellä lainatusta katkelmasta saa kuvan siitä, että teollisuuden kansainvälinen kilpailukyky samaistettiin pitkälti kilpailuedellytyksiksi, jotka muodostuivat ”kustannusrakenteen tärkeimmistä eristä”. Toimintasuunnitelmasta ei kuitenkaan ole luettavissa niin yksinkertaista ajatusta, että Suomen kansainvälinen kilpailukyky tarkoitti aikalaisille ainoastaan teollisuuden kansainvälistä kilpailukykyä, joka taas olisi tiivistettävissä kustannuskilpailukyvyksi. Tulevien selvitys- ja tutkimustöiden aiheiksi oli nimittäin lisäksi määritelty ”teollisuuden sijainnin optimointi Suomen oloissa” sekä ”teknisen informaation käsittely ja levitys”.¹⁴⁹

Teollisuuden sijainti -tutkimusten tarkoituksena oli selvittää, ”missä määrin ja millä keinoin voidaan estää tuotannon liiallista alueellista keskittymistä ja edistää kehitysalueiden taloudellisia mahdollisuuksia”. Informaatio-tutkimusten tarkoituksena oli selvittää, miten nimenomaan ulkomailta tapahtuvan nopean teknologisen kehityksen seuraamista voitaisiin tehostaa ja saattaa kerätty informaatioaineisto suomalaisten yritysten käyttöön riittävän helposti. Omien selvittely- ja tutkimustöiden lisäksi rahaston keskeiseksi tehtäväksi asetettiin yritysten, yhteisöjen ja laitosten toteuttamien tutkimus- ja kehitystöiden rahoittaminen. Toimintasuunnitelmassa määriteltiin, että etusija tuli antaa sellaisille projekteille, joiden tuloksena syntyy uusia tuotteita ja menetelmiä, jotka ovat heti kaupallisesti hyödynnettävissä.¹⁵⁰

Kun Sitran ensimmäistä toimintasuunnitelmaa tarkastelee kokonaisuutena, voi siitä lukea samanlaisen jaottelun kustannus- ja kasvukilpailukykyyn välillä kuin Lauri Kajanojan esityksissä. Kustannuskilpailukykyyn luettavat asiat liitettiin teollisuuden välittömiksi kilpailuedellytyksiksi, ja koko maahan, tuotteisiin ja menetelmiin liittyvät innovaatiot taas pidemmän aikavälin kasvukilpailukykyyn liittyviksi

---

¹⁴⁸ Liite 70d – Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahaston toimintasuunnitelma, laajemman pankkivaltuuston kokous (N:o 22) 13.12.1967, Eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja kirjeet 1967 (SPA).

¹⁴⁹ Sama.

¹⁵⁰ Sama.

tekijöiksi, joiden avulla Suomen oli mahdollista kuroa umpeen eroa suhteessa kansainväliseen toimintaympäristöönsä pidemmällä aikavälillä.

Suomen Pankin johtokunnan ideoimista ja edellä kuvattujen päätöksentekoelementtien läpikäyneistä esityksistä ja ensimmäisestä toimintasuunnitelmasta hahmottuu Quentin Skinnerin esittämän jaottelun mukaisesti selvästi ne käytön kriteerit, käyttöyhteydet ja arvovärytykset, joita kilpailukykyyn liitettiin Sitran perustamisprosessin aikana. Aikaisemman luvun lehtiaineiston tapaan kilpailukykyä käytettiin kansantalouden, toimialojen, yritysten ja yksittäisten tuotteiden yhteydessä. Kilpailukyky-käsitteen käytön välttämättömät kriteerit olivat myös samansuuntaisia kuin lehtiaineistossa: kilpailukykyä puhuttaessa vertailtiin vähintään kahden toimijan ominaisuuksia tietyllä aikavälillä. Sitran yhteydessä voidaan käsitteen käytön välttämättömiin kriteereihin lisätä se, että toinen toimijoista oli Suomi tai suomalainen ja toinen ulkomainen vastinpari – olihan kyse eksplisiittisesti ilmaistuna kansainvälisestä kilpailukykyvyydestä. Lehtiaineiston valtavirran tapaan kilpailukykyyn liitettiin Sitran varhaisessa perustamisvaiheessa myönteisiä arvovärytyksiä. Kilpailukyky näyttäytyi myönteisenä tavoitetilana ja käsitteenä, jonka ympärille rakennettiin tulevan rahaston tehtävät ja niiden perustelut.

4.2 Rahastoidean isä – Klaus Wariksen kehityspolitiikka

Sekä aikaisemman tutkimuskirjallisuuden että käytettyjen alkuperäislähteiden perusteella muodostuu eheä kuva siitä, että Sitran idea muotoiltiin Suomen Pankin johtokunnassa, ja muotoiluprosessin aikana kynän varressa oli lähes poikkeuksetta pankin pääjohtaja Klaus Waris. Koska Sitran perustamiseen liittyvissä asia- ja pöytäkirjoissa ei esiinny mainittavasti keskustelua tai perusteluja kilpailukykyyn liittyvästä ajattelusta, syvennän tätä näkökulmaa tarkastelemalla Wariksen ajattelua kilpailukykyyn liittyen. Tukeudun tarkastelussa aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, mutta erityisesti alkuperäislähteisiin, joiden keskeisen osan muodostavat Wariksen puheet ja esitelmät vuodelta 1967.

Avaindokumentti, joka sitoo Sitran perustamisen Wariksen laajempaan ajatteluun, on hänen maaliskuussa 1967 Kuopiossa pitämä esitelmänsä ”Kehityspolitiikan

aktivoiminen”.¹⁵¹ Maaliskuinen esitelmä on kahdesta syystä erityisen mielenkiintoinen. Waris selvensi siinä aktiivisen kehityspolitiikan merkitystä Suomelle sekä paljasti suurelle yleisölle ensimmäistä kertaa, että Suomen Pankin yhteyteen oltiin perustamassa itsenäisyyden juhluvuoden rahastoa.

Wariksen taloudellisessa ajattelussa kehitys oli keskeisessä asemassa. Esitelmässään Waris tarkasteli Suomen taloudellista kehitystä menneisyyden näkökulmasta. Hänen mukaansa raaka-aineiden hyödyntämiseen perustunut puunjalostusteollisuus oli ollut tärkein tekijä maan ”kehitysblokissa” eli tuotannossa, joka sysäsi myös muiden toimialojen kehittymistä eteenpäin. Wariksen mukaan 1800-luvun loppupuolella toteutunut elinkeinovapaus antoi alkusyökäksen puunjalostusteollisuuden kehitykselle, minkä seurauksena koko maa oli sata vuotta myöhemmin teollisuuden näkökulmasta tarkasteltuna aivan kansainvälisen kärjen tuntumassa.¹⁵²

Wariksen kuvaus muistuttaa pitkälti 1940-luvulla yleistynyttä paradigmaa, jonka mukaan Suomen talouden modernisaatio käynnistyi ja eteni puunjalostusteollisuuden voimalla. Historiantutkija Matti Peltonen on kritisoinut tätä ns. metsäsektoriselitystä, koska sen tarjoama kuva Suomen talouden modernisaatiosta on yksinkertaistettu ja osittain virheellinen. Mielenkiintoista kuitenkin on, että Peltosen mukaan metsäsektoriselityksen avulla Suomi sidottiin kahdella tavalla länteen: lännestä tuli liberalismiin aate, joka sysäsi talouskehityksen käyntiin ja suomalaisia metsävientituotteita vietiin ennen kaikkea länsimarkkinoille. Peltosen mukaan metsäsektoriselitys oli samaan aikaan sekä kuvaus menneisyydestä että halutunlaisesta tulevaisuudesta. Hänen mukaansa metsäsektoriselityksellä voitiin kertoa, että Suomi on ollut ja tulee olemaan pohjimmiltaan länsieurooppalainen maa.¹⁵³

Wariksen mukaan metsien hyödyntämiseen – ”eksploatoimiseen” – perustuva talouskasvu ja kehitysvaihe olivat kuitenkin lähellä päättymistään. Jos Suomi mieli pärjätä yhdyntävän Euroopan kiristyvillä markkinoilla, ainoa selviytymismahdollisuus oli hänen mukaansa uudenlaiset keksinnöt ja

---

¹⁵¹ Waris, Klaus (1967a): ”Kehityspolitiikan aktivoiminen”. Esitelmä Kuopion kauppakamarissa 18.3.1967, Klaus Wariksen puheita, lausuntoja ym. kirjoituksia 1952–1968 (kotelo 12), Klaus Wariksen arkisto (SPA).

¹⁵² Sama, 2–3.

¹⁵³ Matti Peltonen (1990): Metsä, kasvu ja kriisi. Teoksessa Ahtiainen, Pekka (toim.): *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY, Porvoo, 121–127.

menettelytavat, joilla Suomen oli mahdollista erikoistua ja sopeutua suurten teollisuusvaltioiden joukkoon.

*Meidän on nähtävä oma kehityksemme ja edistettävä sitä nimenomaan kansainvälistä taloudellista yhdentymistä silmällä pitäen. (...) Mutta riittävätkö meidän taloudelliset ja henkiset voimavaramme kilpailukyiseen yhdentymiseen?*¹⁵⁴

Wariksen mukaan Suomen osa ei ollut tuottaa sellaisia tuotteita, joissa suuret valmistusvolyymit, kookkaat kotimarkkinat tai runsaat raaka-ainevarat takasivat menestyksen. Hänen mukaansa tuli pikemminkin erikoistua sellaisiin ”huomispäivän artikkeleihin”, joiden valmistamiseen Suomen kaltaisella pienellä maalla oli hyvät edellytykset. Wariksen käytännön esimerkin mukaan suurten laivanrakennusmaiden tavoitteena oli kilpailla suurten tankkialusten valmistamisessa, mutta Suomen telakoiden mahdollisuus oli erikoistua esimerkiksi jäänmurtajiin, joiden valmistusvolyymi oli suhteessa pienempi ja suomalaisten ”suhteellinen kilpailukyky” maailman huippua.¹⁵⁵

Wariksen ajattelussa kehityspolitiikka tarkoitti tietoista, julkista toimintaa, joka perustui suunnitteluun, eri vaihtoehtojen kriittiseen punnintaan, järkevään valintaan ja epäkypsien ideoiden karsimiseen. Hänen mielestään Suomessa tuli päästä eroon ”varsinkin improvisaatiosta, sattumanvaraisista, tunneperäisistä tai sormituntumalla tehdyistä ratkaisuista” ja keskittää resurssit sellaiseen toimintaan, jossa maalla oli tulevaisuudessa mahdollisuus menestyä. Esitelmän lopussa esitelty tuleva juhlarahasto edusti kaikkea sitä, mitä Waris piti keskeisenä kehityspolitiikan aktivoimisessa: suunnittelua, kriittistä tutkimus- ja kehitystyötä, järkevien hankkeiden edistämistä ja epäkypsien ideoiden karsimista.¹⁵⁶

Sitra, kehityspolitiikka, kilpailukyky ja kansainvälinen taloudellinen yhdentyminen linkittyivät kaikki toisiinsa Wariksen ajattelussa. Sitra edisti ja rahoitti tutkimus- ja kehitystyötä, joka oli keskeinen osa kehityspolitiikan aktivoimista. Suunnitelmallisella kehityspolitiikalla taas pyrittiin parantamaan Suomen kilpailukykyä, mikä oli elinehto, mikäli Suomi mieli selviytyä ja menestyä maailman – ja erityisesti Länsi-Euroopan – yhdentyvillä markkinoilla.

---

¹⁵⁴ Waris 1967a, 3.

¹⁵⁵ Sama, 3–4.

¹⁵⁶ Sama, 4–11.

Edellä esitelty kuvaus Klaus Wariksen ajattelusta saa tukea myös Tuomo Särkikosken teoksesta. Särkikoski mainitsee, että ”kehityspolitiikka ilmestyi Wariksen terminologiaan pian sen jälkeen, kun Euroopan vapaakauppaliitto EFTA ja OECD oli perustettu vuonna 1960 ja Suomesta oli tullut EFTA:n liittäjäjäsenen seuraavana vuonna”.¹⁵⁷ Särkikosken mukaan Suomen Pankissa oli koko 1960-luvun ajan korostettu sitä, että Suomen kilpailukykyä tulisi parantaa, jotta pienellä maalla olisi eväät menestyä kansainvälisen integraation paineessa. Kilpailukykyyn parantaminen tarkoitti Suomen Pankin piirissä kustannusten alentamisen lisäksi vientituotevalikoiman monipuolistamista sekä taloudellisten voimavarojen tehokkaampaa hyväksikäyttöä.¹⁵⁸

Lisäpontta 1960-luvun alussa virinneille ajatuksilleen Waris sai ruotsalaiselta taloustieteilijältä Erik Dahménilta, jonka teos Suomen talouden kehittymismahdollisuuksista ilmestyi vuonna 1963. Dahmén kirjoitti analyysinsä Wariksen pyynnöstä, joten ei ole ihme, että heidän näkemyksensä Suomen talouden ongelmista olivat hyvin yhtenäiset. Kummatkin näkivät, että Suomen talouden rakennetta tulisi monipuolistaa, jotta koko yhteiskunta ei seisoisi yhden alan, metsäteollisuuden, suhdannevaihteluiden armoilla. He kummatkin näkivät, että talouden rakenne ei monipuolistuisi itsestään, vaan julkisen vallan ja erityisesti keskuspankin tehtävänä oli rahoittaa talouden uusia avauksia – kuten muissa kilpailijamaissa jo tehtiin.¹⁵⁹

Wariksen esitelmän perusasetelma muistuttaa paljon sitä tapaa, jolla Anu Kantola on hahmottanut kilpailukyky-käsitteen merkityskerrostumat Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Kantolan mukaan suomalaisten yritysten kustannuskilpailukyky kansainvälisillä markkinoilla muodosti keskeisen poliittisen imperatiivin Suomessa 1940–1980-luvuilla, mutta ensimmäisiä enteitä uudesta kasvukilpailukykyvyydestä oli nähtävissä esimerkiksi Sitran toiminnassa 1960-luvulla. Aikaisemman luvun lehtiaineistosta sekä varsinkin Sitran perustamisasiakirjojen ja Klaus Wariksen esitelmän perusteella voi huomata, että kustannuskilpailukykyyn parantaminen oli voimakas pohjavire, jonka rinnalla myös kasvukilpailukykyajattelu esiintyi 1960-luvun Suomessa.

---

¹⁵⁷ Särkikoski, 77.

¹⁵⁸ Sama, 77–78.

¹⁵⁹ Kuusterä – Tarkka, 336–337; Dahmén, Erik (1963): *Suomen taloudellinen kehitys ja talouspolitiikka: vuoden 1949–1962 sekä tulevaisuuden näkymiä*. Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos, Helsinki.

4.3 Devalvaatio, Sitra ja Suomen talouden suunnanmuutos

Kuten lehtiaineistoluvussa ja Klaus Wariksen talousajattelua käsitelleessä alaluvussa jo esitin, kehityspolitiikan ja uudenlaisen – innovaatioita ja teknologiaa painottaneen – kilpailukykyajattelun merkitys alkoi kasvaa Suomessa Länsi-Euroopan taloudellisen integraation seurauksena viimeistään 1960-luvun alusta lähtien. Kuitenkin vasta lokakuussa 1967 toteutettu markan devalvaatio loi otollisen tilaisuuden talouden suunnanmuutokselle. Myös Tuomo Särkikosken mukaan Sitran perustaminen ja vuoden 1967 devalvaatio liittyivät tiivisti toisiinsa: rahaston perustaminen ja devalvaatio toteutuivat samoihin aikoihin ja toimenpiteiden asialliset sisällöt liittyivät keskeisesti samaan aiheeseen – uuden kasvu- ja kehityspolitiikan aloittamiseen.¹⁶⁰

Akuuteissa maksutaseongelmissa painineessa Suomessa devalvaation mahdollisuutta oli väläytelty jo alkukeväästä 1967. Suomen Pankin Klaus Waris ja valtiovarainministeri Mauno Koivisto olivat kuitenkin julkisesti hyvin vastahankaisia devalvaation suhteen. Heidän mielestään oikea lääke maan pitkäaikaisiin ongelmiin ei ollut devalvaatio, joka olisi tuonut talouteen lyhytaikaisen kasvusysäyksen, mutta samalla luonut inflaatiokierteen, joka purkautuisi taas uuden devalvaation muodossa muutaman vuoden kuluttua. Vuoden kuluessa devalvaatiomielipiteet alkoivat kuitenkin muuttua talousasiantuntijoiden ja johtavien poliitikkojen piirissä.¹⁶¹

Mielialojen muutos liittyi siihen, ettei siihen asti toteutetun kontraktiivisen eli pidättyväisen talouspolitiikan nähty auttavan tarpeeksi tehokkaasti maan taloudellisiin ongelmiin. Valuuttavarantojen ehtyminen, työttömyyden kasvu, inflaation kiihtyminen ja laajemmin Euroopan integraation aiheuttama talouden rakennemuutos nähtiin syinä, johon tuli vastata tehokkaammin. Tiivistetyn kuvan maan talousongelmista tarjosivat Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen johtaja Timo Helelä ja tutkija Jouko Paunio, jotka kirjoittivat Suomen Pankin pankkivaltuuston kesäkuun kokousta varten katsauksen Suomen kansantalouden sopeutumisongelmista. Vaikka Helelä ja Paunio eivät suositelleet devalvaatiota ratkaisuksi, he esittivät seikkaperäisen kuvauksen maan taloudellisista ongelmista.

Euroopan taloudellisen yhdentymisen laajetessa herää kysymys, mitä mahdollisuuksia on puoliteollistuneella ja viennin kannalta yhden pääraaka-aineen käyttöön nojautuneella maalla välttää joutumasta tilanteeseen, jossa

---

¹⁶⁰ Särkikoski, 32–33.

¹⁶¹ Sama, 33–39.

*tulokuilu sen ja teollistuneiden maiden välillä levenee Suomen vahingoksi. Jääkö Suomi Euroopan uuden työnjaon seurauksena pysyvästi maaksi, jossa on työvoiman liikatarjontaa ja joka tuottaa pääasiassa raaka-aineita ja puolivalmisteita?*¹⁶²

Timo Helelä ja Suomen Pankin Jouko J. Voutilainen hahmottelivat Suomen kasvu- ja kehityspolitiikan mahdollisuuksia vielä konkreettisemmin elokuuisessa muistiossaan, jossa Suomen talouden ongelmat nähtiin hyvin samansuuntaisina kuin Helelän ja Paunio kesäkuuisessa katsauksessa. Helelän ja Voutilaisen ”Operaatio Esteri” -muistiossa esitettiin, että Suomen talouden rakenne- ja maksutaseongelmat olisivat ratkaistavissa joko devalvaatiopolitiikan tai tuontisäännöstelyn avulla. Heidän mielestään tuontisäännöstely tarkoitti kuitenkin sellaisten olosuhteiden luomista, jotka myöhemmin purkautuisivat pakkodevalvaation muodossa. Ainoa toimiva vaihtoehto oli heidän mielestään siis devalvaatio.

*Toimintavaihtoehdon tulisi olla sellainen, joka antaa kasvupolitiikan kannalta riittävän liikkumatilan maksutaseessa ja joka on omiaan myötävaikuttamaan rakennemuutosten nopeutumiseen ja kansantalouden kilpailukyvyyn riittävään paranemiseen.*¹⁶³

Myös Mauno Koivisto ja Klaus Waris siirtyivät devalvaatioratkaisun kannalle kesän aikana. He näkivät, että pelkästään taloutta rajoittava politiikka oli riittämätön keino kasvu- ja kehityspolitiikan käynnistämiseksi. Heidän mielestään tarvittiin valtion aktiivista otetta, jolla taloutta pystyttäisiin laajentamaan ja kehittämään. Kesän aikana he kokivat Suomen Pankin virkamiesten tavoin, että devalvaatio on ainoa keino toteuttaa talouspolitiikan linjanmuutos. Koivisto puki linjanmuutoksen runolliseen muotoon: talouspolitiikassa valittiin ainaisen kitinän sijasta ”kertarutina”. Waris taas muotoili, että kasvu- ja kehityspolitiikan käynnistäminen päätettiin aloittaa nopeasti kulkemalla ”devalvaation portin kautta”.¹⁶⁴ Devalvaatiopäätöksen aattona Waris selvensi ajatuksiaan vielä pankkivaltuusmiehille, joiden tehtävänä oli hyväksyä päätös, mutta jotka oli pidetty pimennossa¹⁶⁵ elokuussa käynnistetyistä devalvaatiosuunnitelmista.

---

¹⁶² Helelä, Timo – Paunio, Jouko (1967): *Suomen kansantalouden sopeutumisongelmista*. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A:30, Uudenmaan kirjapaino O.Y., Helsinki, 7.

¹⁶³ Helelä, Timo – Jouko J. Voutilainen (1967): Operaatio Esteri -muistio, 12.8.1967. Devalvaatio, Operaatio Esteri ym. (kotelo 37), Heikki Valvanteen arkisto (SPA).

¹⁶⁴ Särkikoski, 40–41.

¹⁶⁵ Pankkivaltuusmiesten roolista devalvaatiopäätöksessä ks. esim. Junnila, Tuure (1970): *Devalvaatiosta devalvaatioon. Vuosikymmen 1957–1967 suomalaista talouspolitiikkaa*. WSOY, Porvoo, 162–168.

Tosiasia on, että nykyisin valuuttakurssein emme vielä pitkään aikaan voi vakavissamme kuvitella mitään todella ekspansiivista politiikkaa (...) Kuluu ilmeisesti vuosia, ennen kuin pidätyväisyydellä pääsemme uudestaan tasapainoon. Jos sen sijaan halutaan pyrkiä nopeasti tasapainoon ja muuttamaan myös työllisyysnäkyviä, ei markan ulkomaisen arvon alentamiselta taas voida välttyä. Muuten ei voida parantaa teollisuuden kannattavuutta niin, että todella syntyisi uutta halua investointeihin ja muutenkin tuotannon laajentamiseen. Tällöin on kuitenkin kotimaisten kustannusten kehitys pystyttävä tarpeeksi hyvin hallitsemaan kansainvälistä kilpailukykyämme ajatellen.¹⁶⁶

Kuten edellisessä devalvaatiopäätöksen taustan erittelyssä ja lehtiaineiston analyysissä esitin, devalvaatiolla ja sen ”jälkihoitoon” liittyneillä toimenpiteillä oli tarkoitus parantaa – Lauri Kajanojan termein – lyhytaikaista kustannuskilpailukykyä sekä pitempiaikaista kasvukilpailukykyä. Valuuttakurssin muutos auttoi välittömästi kustannuskilpailukykyyn ja Suomen maksutaseen tasapainoon, mikä yhdessä ”jälkihoidon” toimenpiteiden kanssa loivat liikkumavaran maan rakenteellisille uudistuksille ja pitempiaikaisen kasvukilpailukykyyn parantamiselle. Tässä mielessä Sitran – etenkin rahaston ensimmäisessä toimintasuunnitelmassa määritelty – tehtäväkenttä on huomattavan samansuuntainen. Tutkimus- ja selvitystöiden tarkoituksena oli löytää ratkaisuja, joiden avulla Suomen ja suomalaisen teollisuuden kustannuksiin perustuvat kilpailuedellytykset parantuisivat suhteessa ulkomaisiin kilpailijoihin. Toisaalta rahaston tuli tukea innovaatioiden ja teknologian tutkimuksia, joiden tuloksena syntyisi nopeasti kaupallistettavia tuotteita ja menetelmiä.

Devalvaatiopäätöksessä, ”jälkihoidon” toimenpiteissä, kasvu- ja kehityspolitiikan käynnistämisessä ja Sitran perustamisessa oli esillä sekä lyhytaikaiseen kustannuskilpailukykyyn että pitempiaikaiseen kasvukilpailukykyyn liittyneitä piirteitä. Kun toimenpiteet suhteutetaan Klaus Wariksen edellä esiteltyyn ajattelutapaan, voi havaita, että kaikki asiat liittyivät samaan perusongelmaan, jonka hän muotoili joulukuisessa Stuttgartin-puheessaan:

Perimmältään menestys [yhdentyvässä Euroopassa – T.H.] kuitenkin edellyttää, että pystymme keskittämään rajalliset, taloudelliset ja henkiset

---

¹⁶⁶ Waris Klaus (1967b): Eduskunnan pankkivaltuusmiehille työllisyydestä ja rahapolitiikasta, 10.10.1967. Klaus Wariksen muistiot 1955–1972 (kotelo 13), Klaus Wariksen arkisto (SPA).

*voimavaramme juuri sellaisiin kohteisiin, joissa pienelläkin maalla on luontaista kilpailukykyä.*¹⁶⁷

4.4 Kattokäsité vai sittenkin vain välineellinen tavoite?

Tutkielmani aikaisemmissa osissa olen esittänyt Anu Kantolan tulkintaan tukeutuen, että kilpailukyky käsitettiin 1960-luvun Suomessa eräänlaisena kattokäsitteenä ja tavoitetilana, johon nojautuen perusteltiin erilaisten toimenpiteiden välttämättömyys. Eduskunnan juhlaistunto, jossa Sitran säännöt hyväksyttiin, asettaa kuitenkin edellä mainitun tulkinnan osittain kyseenalaiseksi. Joulukuun 5. päivänä pidetyssä juhlaistunnossa ainoana käsiteltävänä aiheena oli uuden juhlarahaston sääntöjen vahvistaminen. Istunnon ajoittuminen vain päivää ennen Suomen 50. itsenäisyyspäivää toi kuitenkin täysistuntosalin keskusteluun sävyjä, joissa uuden rahaston tehtävät sidottiin tiukasti koko maan tulevaisuuteen liittyviin kysymyksiin. Juhlaistunnon puheenvuorot tarjoavat mielestäni oivallisen tirkistysaukon siihen, mikä oikeastaan oli suomalaisen yhteiskunnan kattokäsite, ja miten kilpailukyky ja Sitra suhteutuivat siihen.

Edellä mainittujen teemojen kannalta juhlaistunnon mielenkiintoisin ja selventävin puheenvuoro oli eduskunnan puhemies Johannes Virolaisen avauspuhe, jossa hän esitteli istunnon päiväjärjestyksen ja samalla eritteli oman näkemyksensä uudesta juhlarahastosta.

*Rahaston tuotolla tuetaan toimenpiteitä, jotka tähtäävät taloudellisen kasvun lisäämiseen ja kansainvälisen kilpailukykymme parantamiseen. (...) Tämän ratkaisun suorittaminen symboloi Suomen kansan lujaa pyrkimystä menestyä jatkuvasti kansojen välisessä taloudellisessa kilpailussa. Vain onnistumalla tässä pyrkimyksessään Suomi säilyy nykyaikaisena hyvinvointivaltiona ja voi tarjota kaikille kansalaisilleen edellytykset ihmisen arvoiseen elämään.*¹⁶⁸

Virolaisen puheenvuorossa Sitran keskeiset päämäärät, eli talouden kasvu ja kansainvälinen kilpailukyky, näyttäytyivät välttämättöminä ehtoina, jotta Suomi menestyisi kansainvälisessä talouskilpailussa. Vain menestyminen kansainvälisessä kilpailussa takasi hänen mielestään sen, että maa säilyisi tulevaisuudessakin nykyaikaisena hyvinvointivaltiona, joka tarjoaa kansalaisilleen edellytykset

---

¹⁶⁷ Waris, Klaus (1967c): Suomen taloudelliset saavutukset ja tulevaisuuden ongelmat, 3.12.1967. Klaus Wariksen puheita, lausuntoja ja ym. kirjoituksia 1952–1968 (kotelo 12), Klaus Wariksen arkisto (SPA).

¹⁶⁸ VP 1967 ptk. II, 5.12.1967, 1856, puhemies Johannes Virolainen (kesk).

ihmisarvoiseen elämään. Virolaisen puheessa nykyaikainen hyvinvointivaltio ja kansalaisten ihmisarvoinen elämä näyttäytyivätkin perimmäisinä tavoitteina talouskasvun ja kilpailukyvyn sijaan. Tässä valossa kansakunnan hyvinvoinnin voidaan nähdä olleen suomalaisen yhteiskunnan kattokäsite, ja talouskasvu sekä kilpailukyky sen toteutumisen välttämättömiä ehtoja.

Virolaisen avauspuheen jälkeen kaikki eduskuntaryhmät pitivät ryhmäpuheenvuorot, joissa käsiteltiin juhlarahastoa ja itsenäisyyden juhluvuotta. Huomattavaa on, että kaikki eduskuntaryhmät tukivat yksimielisesti juhlarahaston sääntöjen vahvistamista. Kattokäsite-teesini kannalta on mielenkiintoista, että myös muissa puheenvuoroissa juhlarahaston perimmäisenä tavoitteena nähtiin nimenomaan hyvinvoinnin turvaaminen. Kansanedustaja V. J. Sukselainen tiivistä Keskustapuolueen kannan omassa puheessaan:

*olemme mielihyvin myös tukemassa sitä esitystä, joka tämän istunnon esityslistalla vertauskuvallisesti edustaa pyrkimystä parempaan tulevaisuuteen ja hyvinvointiin.*¹⁶⁹

Juhlaistunnon puheenvuoroissa esiintyi viljalti näkemys, jonka mukaan Sitran tehtäväksi nähtiin nimenomaan Suomen kilpailukyvyn parantaminen ja suomalaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin turvaaminen. Muutama poikkeus mahtui kuitenkin joukkoon. Esimerkiksi Rkp:n kansanedustaja Grels Teir esitti, että taloudellisen kasvun ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen olivat oikeat tavoitteet uudelle rahastolle, mikäli Suomi haluttaisiin edelleen säilyttää hyvinvointivaltiona, jonka rakentamisessa oli päästy hänen mukaansa jo pitkälle. Hänen mukaansa hyvinvointivaltion rakentamistavoitteesta ja ajankohtaisista talousvaikeuksista huolimatta Suomi ei saanut unohtaa velvoitteitaan maailman köyhiä maita kohtaan.¹⁷⁰ TPSL:n kansanedustaja Tyyne Leivo-Larsson esitti samanlaisen maailmanlaajuisen sanoman omassa ryhmäpuheessaan:

*Voimme toivoa, että rahastosta muodostuu sen rahoittaman tutkimuksen avulla tienviitta vakautettuun hyvinvointiin. Rahaston avulla voidaan edistää maamme tiedollisen älyn ja ammatillisen taidon parhaimmiston mahdollisuuksia käytännön työssä antaa panoksensa koko kansan taloudellisen hyvinvoinnin valmistamiseksi. Oman kansamme hyödyn ohella heijastuvat uusien keksintöjen, työmenetelmien ja tiedon vaikutukset koko ihmiskunnan hyväksi.*¹⁷¹

¹⁶⁹ VP 1967 ptk. II, 5.12.1967, 1858, ed. Vieno Johannes Sukselainen (kesk.).

¹⁷⁰ VP 1967 ptk. II, 5.12.1967, 1859, ed. Grels Teir (r.).

¹⁷¹ VP 1967 ptk. II, 5.12.1967, 1861, ed. Tyyne Leivo-Larsson (tpsl.).

Kansallinen ja muutamissa tapauksissa jopa maailmanlaajuinen hyvinvointi esiintyivät juhlaistunnon puheenvuoroissa perimmäisinä tavoitteina, joiden saavuttamiseksi Sitran kilpailukykyyn liittyvät tehtävät nähtiin välttämättöminä. Hyvinvointiin liittyvän kattokäsite-teesini perusteella voi myös esittää, että lehtiaineiston kilpailukyky-havaintojen yhteydessä yhteiskunnan hyvinvointi oli perimmäinen tavoite, jonka saavuttamisen välttämättömänä ehtona nähtiin kilpailukykyisyys maailmanmarkkinoilla. Kuten Urho Kekkonen ilmaisi asian *Helsingin Sanomien* haastattelussa: ”taloustieteilijät korostavat yhä useammin koulutuksen ja tutkimuksen merkitystä tuotannon kasvulle, maan kilpailukyvyille ja sitä tietä yhteiskunnan hyvinvoinnille”.¹⁷²

Yhteiskunnan hyvinvointiin liittyvä kattokäsite-teesini saa tukea myös tutkimuskirjallisuudesta. 1960- ja 1970-lukujen työmarkkinasuhteisiin liittyneitä käsitekamppailuja tutkineen Ilkka Kärriylän mukaan Suomessa talouskasvu ja kilpailukyky on nähty ensisijaisina tavoitteina, jopa välttämättömyyksinä yhteiskunnan hyvinvoinnin parantamisen kannalta. Perimmäinen tavoite on kuitenkin ollut yhteiskunnan hyvinvointi. Kansantaloudellisen yhteishyvän, talouskasvun ja kilpailukyvyyn hegemoninen asema hyvinvoinnin ensisijaisina määrittelijöinä on vaikuttanut siihen, että yhteiskunnan muut intressit ovat jääneet esimerkiksi työmarkkinapolitiikassa häviäjän rooliin. Kärriylän mukaan kansallinen tai kansantaloudellinen etu oli 1960- ja 1970-luvuilla kulttuurinen normi, joka määritteli rajat keskustelulle yhteiskunnan hyvinvoinnista, ja jota oli lähes mahdotonta muilla argumenteilla kyseenalaistaa.¹⁷³

Kattokäsite-teesini tuo lisää selvyyttä keskusteluun kilpailukyvyyn merkityskerrostumista. Johdannossa esitelty ajatus 1980-luvulta voimistuneesta kilpailuvaltiosta tai kilpailukyky-yhteiskunnasta, jossa kilpailukyky ja hyvinvointi sekä kilpailuvaltio ja hyvinvointivaltio nähdään toistensa vastakäsitteinä, ei mielestäni ole kestävä ajatusrakennelma. Sekä lehtiaineistosta että etenkin eduskunnan juhlaistuntoon liittyvissä katkelmista käy selvästi ilmi, että kilpailukyky ja hyvinvointi eivät olleet toisiaan poissulkevia käsitteitä. Mainitsivatpa puhemies

---

¹⁷² HS 18.12.1967, 12.

¹⁷³ Kärriylä 2012, 11–12; Kärriylä, Ilkka (2016): Kansallinen etu demokratian rajoituksena. Suomalaisten työnantajien retoriikka 1960- ja 1970-lukujen yritysdemokratiakeskustelussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 114:4, 456–457.

Virolainen ja kansanedustaja Teir, että kilpailukyky ja menestyminen maailmanmarkkinoilla on ainoa keino säilyttää Suomi hyvinvointivaltiona.

Yhteenveto

Kilpailukykykeskustelun erittely ja analyysi osoittavat, että kilpailukyvyn käsitteellä oli keskeinen asema Sitran perustamisvaiheessa ja yleisemmin suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa vuonna 1967. Eduskunnan puhemies Johannes Virolaisen lausunto, jonka mukaan ”Taloudellisen kasvun nopeuttaminen ja kansainvälisen kilpailukyvyn parantaminen muodostavat taloutemme pääongelman”, kuvaa hyvin sitä keskeistä asemaa, joka käsitteelle annettiin.

Tarkastellun sanoma- ja aikakauslehtiaineiston perusteella voidaan sanoa, ettei kilpailukyvyn käsite ollut staattisen muuttumaton eivätkä sen merkitykset olleet yksiselitteiset ja kaikkien yhteisesti jakamat. Quentin Skinnerin jaottelun mukaisesti voidaan sanoa, että kilpailukyvyn käytön kriteereistä, käyttöyhteyksistä ja arvoväryksistä ei aina oltu samaa mieltä. Käsitettä määriteltiin ja arvoitettiin omien retoristen ja poliittisten tarpeiden mukaisesti.

Kilpailukyvyn käytön kriteerit olivat vähiten kiistelty osa-alue käsitteen määrittelyssä. Kilpailukyky oli ja on edelleen pohjimmiltaan tapa vertailla samankaltaisten asioiden tai toimijoiden ominaisuuksia tietyllä aikavälillä. Kilpailukyvyn käsiteydin rakentui yleisen kilpailuasetelman ja siinä toimivien asioiden tai toimijoiden ominaisuuksien vertailun ympärille. Yhdessäkään lehtiaineiston kilpailukyky-havainnossa ei käsitteen käytön kriteerejä määriteltä toisella tavalla.

Myös suppeiden käyttöyhteyksien tarkastelu tukee edellä mainittua havaintoa. Lehtiaineistossa yleisimmin esiintyneitä toimijoita tai asioita, joiden ominaisuuksia verrattiin, olivat kansantaloudet, toimialat, yritykset, hinnat ja tuotteet. Maakuntia ja Pohjoismaita käsitelleitä yksittäisiä huomioita lukuun ottamatta kilpailukyvyllä viitattiin nimenomaan kansallisiin toimijoihin ja asioihin. Erityisen yleistä oli puhua Suomen teollisuuden kilpailukyvyistä, mikä osoittaa sen, että kilpailukyvyn käytön keskeinen konteksti oli teollisuus, kuten esimerkiksi Anu Kantola on aikaisemmissa tutkimuksissaan esittänyt. Lehtien välillä ei ollut suuria eroja suppeiden käyttöyhteyksien suhteen, joten voidaan esittää, että kilpailukykyä käytettiin verrattain vakiintuneissa käyttöyhteyksissä.

Huomattavimmat erot käsitteen määrittelytavoissa esiintyivät käsitteen tarkemmin eriteltujen käyttöyhteyksien kohdalla. Tarkemmin eritellyt käyttöyhteydet paljastavat sen, minkä konkreettisten asioiden yhteydessä puhujat käyttivät kilpailukyvyyn käsitettä. Kaikki kannattivat kilpailukykyistä Suomea, mutta toimenpide-ehdotukset saivat erilaisia painotuksia puhujasta riippuen: keskustalaisille kilpailukyky tarkoitti aluepolitiikka, teollisuuspiireille ja oikeistopoliitikoille yritysten toimintaedellytysten parantamista ja vasemmistopuolueille valtionyhtiöitä. Tarkemmin eritellyt käyttöyhteydet osoittavat, että kilpailukyvyyn näennäisen neutraalin ulkokuoren alle oli jo 1960-luvulla kerääntynyt suuri määrä poliittisesti latautuneita merkityksiä.

Lehtiaineiston perusteella kilpailukyky miellettiin pitkälti positiiviseksi tavoitetilaksi, ja käsitteeseen liitettiin positiivinen arvoväritys. Haluttuna tavoitetilana nähty kilpailukykyisyys esiintyi käsitteenä, jota voidaan pitää suomalaisen talouspolitiikan keskeisenä tavoitteena ja jopa kansallisena ”järkenä”, jonka turvin erilaisten toimenpiteiden toteuttaminen esitettiin välttämättömänä. Kuvaavaa on, että ainoastaan *Kansan Uutisten* sivuilla kritisoitiin tällaista hegemonista asemaa. Aineiston perusteella voidaan esittää valistunut näkemys, että SKDL:n ja erityisesti SKP:n vähemmistöryhmän piirissä kilpailukyky liitettiin vahvasti Suomen teollisuuden ja pääomapiirien menestymiseen kuuluvaksi käsitteeksi, minkä vuoksi käsite ei tuntunut omimmalta käyttä.

Lehtiaineistossa esiintyneiden kilpailukyky-havaintojen määrittämis- ja arvottamistapoja tarkastelemalla voidaan myös esittää, että kilpailukyky oli vuonna 1967 vahvasti tulevaisuuteen suuntautunut liikekäsite. Reinhart Koselleckin termein esitettynä kilpailukykyyn projisoitiin merkityksiä erilaisista odotushorisonteista. Yleisimmässä odotushorisontissa Suomen tulevaisuuden vaikeudet ja mahdollisuudet liitettiin tulevaisuuskuvaan yhdentyvistä Länsi-Euroopasta, mikä taas vaikutti paljon siihen, että kilpailukyky käsitettiin eri tavoin eri ryhmissä. Suurin osa mielsi kilpailukyvyyn parantamisen välttämättömäksi tavoitteeksi, jotta Suomi pärjäisi yhdentyvän Länsi-Euroopan ja kiristyvien maailmanmarkkinoiden ristipaineessa. Vähemmistöön jääneiden kommunistien mielestä talouden olosuhteiden muokkaaminen länsi-integraation ehdoilla oli väärää politiikkaa. Toimivampi vaihtoehto olisi heidän mielestään ollut lisätä kauppaa ja yhteyksiä Neuvostoliiton suuntaan. Erilaiset odotushorisontit vaikuttivat siihen, miten kilpailukyky käsitettiin.

Kilpailukyvyn liikekäsitelunne ja Länsi-Euroopan taloudellinen integraatio ovat mielestäni keskeiset tekijät, jotka liittävät Sitran perustamisen osaksi laajempaa keskustelua kilpailukyvyn luonteesta. Sitran perustamisen keskeisenä hahmona toimineen Klaus Wariksen ajattelussa Sitra, kehityspolitiikka, kilpailukyky ja kansainvälinen taloudellinen yhdentymisen linkittyvät kaikki toisiinsa. Sitra edisti ja rahoitti tutkimus- ja kehitystyötä, joka oli keskeinen osa kehityspolitiikan aktivoimista. Suunnitelmallisella kehityspolitiikalla taas pyrittiin parantamaan Suomen kilpailukykyä, mikä oli elinehto, mikäli Suomi mieli selviytyä ja menestyä maailman – ja erityisesti Länsi-Euroopan – yhdentyvillä markkinoilla. Tutkielmani tulokset tukevat aikaisemman tutkimuskirjallisuuden näkemystä, jonka mukaan Länsi-Euroopan talousintegraatio ja erityisesti Suomen EFTA-liitännäisjäsenyys olivat tekijöitä, joiden johdosta kilpailukyvyn käyttö käsitteenä lisääntyi 1960-luvulla.

Sitran perustamisesta ja Klaus Wariksen ajattelusta on nähtävissä myös mielenkiintoinen näkemys konvergenssista eli toimijoiden samankaltaistumisesta ja divergenssistä eli toimijoiden erilaistumisesta. Wariksen näkemyksen mukaan yhdentyvässä maailmantaloudessa Suomen ainoa mahdollisuus selviytyä oli erikoistua sellaisiin ”huomispäivän tuotteisiin”, joiden valmistamiseen pieneltä maalta löytyi luontaista kilpailukykyä. Tällaisen erikoistumisen – kooltaan maltilliseksi, mutta symbolisesti merkittäväksi – moottoriksi perustettiin Sitra, jonka tehtävänä oli rahoittaa, tutkia ja kehittää hankkeita, jotka olisivat nopeasti muutettavissa kaupallisesti hyödynnettäviksi tuotteiksi.

Tutkielman havaintojen perusteella on oikeutettua esittää, että Sitra edusti osittain pitkän aikavälin kasvukilpailukykyajattelua jo 1960-luvulla. Uudet teknologiset edistysaskeleet, innovaatiot sekä tutkimus- ja kehitystyöt olivat näyttävästi esillä kun rahastosta puhuttiin tai rahaston tulevaa toimintaa suunniteltiin. Käyttipä Klaus Waris jopa sanoja innovaatio ja riskirahoitus kuvatessaan rahaston tulevaa toimintaa – sanoja, jotka on useimmiten esitetty kasvukilpailukykyajattelun kulmakiviksi. Tässä mielessä on myös perusteltua esittää, että Sitra oli yrittäjähenkisen valtion varhainen instituutio, jonka tehtävänä oli nimenomaan rahoittaa sellaisia kohteita, joita muuten ei olisi rahoitettu. Yrittäjähenkisen valtion instituution kuvaukseen sopii myös hyvin se, että pyrkimys oli suurempaan suunnitelmallisuuteen ja ohjaukseen eli pois mallista, jonka mukaan päätöksiä tehtiin sormituntumalla ja pakon edessä.

On hyvä täsmentää, että Sitra edusti mielestäni vain osittain kasvukilpailukykyajattelua. Sekä Sitran perustamiseen liittyvissä asiakirjoissa että laajempaa keskustelua kuvaavassa lehtiaineistossa esiintyi voimakkaana ajatus lyhyen aikavälin kustannuskilpailukyvyistä, jonka mukaan erityisesti vientiteollisuuden hinta- ja kustannustasoon liittyvä kilpailukyky oli maan menestymisen kannalta keskeistä. Kustannuksiin ja hintoihin liittyvä kilpailukyky esiintyi hegemonisena ajatusrakennelmana myös taustoitusluvussa käsitellyissä hallitusohjelmissa, mikä korostaa sitä, että kustannuskilpailukyvyn parantaminen oli Suomessa pitkäaikainen pohjavire, joka määritteli talouspolitiikan reunaehdot.

Onkin täsmällisempää puhua kahdesta eri merkityskerrostumasta, joista kustannuskilpailukykyajattelu edusti voimakasta pohjakerrostumaa ja innovaatioihin ja teknologiaan painottunut kasvukilpailukykyajattelu uutta pintakerrostumaa. Kasvukilpailukykyyn liittyneitä ajatuksia esiintyi Suomessa jo 1960-luvun alusta lähtien. Mielestäni ajatus kasvukilpailukyvyistä tiivistyi selvimmin Klaus Wariksen kehityspoliittisissa ulostuloissa, joissa hän totesi uusien innovaatioiden ja teknologioiden olevan Suomen keskeinen tapa erikoistua ja löytää paikkansa taloudellisesti yhdentyvässä Euroopassa. Sitra ei siis ollut tämän pintakerrostuman ensimmäinen ilmentymä, mutta symbolisesti merkittävä ja konkreettinen instituutio, jolle aikalaiset antoivat suuren merkityksen.

Tutkielman perusteella ei ole kuitenkaan perusteltua esittää, että Sitran perustamisvaiheessa olisi esiintynyt eriäviä käsityksiä kilpailukyvyistä, joita voi Pauli Kettusen tavoin kutsua kansainväliseksi ja kansalliseksi kilpailukyvyksi. Tutkimuksen analyysin perusteella voidaan sanoa, että 1960-luvulla kilpailukyky käsitettiin poikkeuksetta ”meidän yritystemme kyvyksi menestyä maailmanmarkkinoilla”, kuten Kettunen on asian muotoillut. Talouden ulkoinen toimintaympäristö oli kansainvälinen, mutta toiminnan puitteet kireän sääntelyn takia kansalliset. Kansallinen katse oli suunnattu ulospäin kansainvälisille markkinoille. Huomiot koulutuksen ja tutkimuksen merkityksestä voitaisiin tulkita varhaisiksi osoituksiksi kansallisesta kilpailukyvyistä, mutta mielestäni niissä oli enemmän kyse suomalaisten yritysten kilpailukyvyn parantamisesta koulutetumman työvoiman ja parempien tuotteiden muodossa. Suomea ei ajateltu kilpailukykyisenä sijaintipaikkana kansainväliselle yritystoiminnalle. Kansallinen katse ei siis kääntynyt sisäänpäin vielä 1960-luvulla.

Viimeistään nyt on aika hylätä aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esiintynyt näkemys, jonka mukaan kilpailukyky käsitteenä ”vaelsi” yritys- ja talouselämän piiristä poliittiseen kieleen 1980-luvun aikana. Kuten Anu Kantola on uudemmissa tutkimuksissaan esittänyt, hintakilpailukyky oli voimakas poliittinen imperatiivi toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Maailmantalouden yhdentymisen ja teknologisen kehityksen seurauksena hintakilpailukyvyn paradigma heikentyi ja rinnalle tuli taloustieteilijä Joseph Schumpeterin innoittamana ajatus kasvukilpailukyvystä, jonka mukaan innovaatiot, uudenlainen teknologia ja kilpailu olivat taloudellisen kasvun moottoreita.

Poliittisen imperatiivin luonne on kuitenkin ollut ja säilynyt koko ajan. Taloudelliseen yhteiseen etuun ja sen käsitteelliseen ulottuvuuteen eli kilpailukykyyn vedoten on Suomessa esitetty koko yhteiskuntaa koskevia toimenpide-ehdotuksia tutkimukseni perusteella ainakin toisesta maailmansodasta lähtien. Yhteiskunnan hyvinvoinnin tavoittelussa kansantaloudellinen etu ja kilpailukyky ovat olleet niin voimakkaita kulttuurisia normeja ja osoituksia ”kansallisesta järjestä”, ettei ole kovinkaan yllättävää, että kilpailukyvyn määrittämis- ja arvottamiskamppailussa esiintyi vain pieni kommunistien muodostama vähemmistö, joka suhtautui käsitteeseen nuivasti. Kilpailukyvyn pitkäaikaisesta hegemonisesta asemasta kertovat myös hallitusohjelmien muotoilut, joissa erilaisia toimenpiteitä ehdotettiin ”yritysten kilpailukyvyn sallimissa rajoissa” ja ”kilpailukykyä vaarantamatta”. Kilpailukyky selvästi määritti sotienjälkeisessä Suomessa ja Sitran perustamisvaiheessa talouspoliittisen keskustelun reunaehdot ja rajasi poliittisen alaa eli sitä, miten oli mahdollista toimia.

Tutkimustulosteni perusteella kansallisen ja kansantaloudellisen yhteisedun käsitteellinen solmukohta kilpailukyky oli vahva legitimaatiokäsite 1960-luvun Suomessa. Tällainen johtopäätös tarjoaa mielestäni runsaasti erilaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. Mielenkiintoisin jatkotutkimusaihe olisi mielestäni tutkia tarkemmin sitä, miten ja mistä uudenlainen innovaatioihin ja teknologiaan keskittynyt kilpailukykyajattelu rantautui Suomeen. Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudesta ja tutkielmani aineistoista saa alustavan kuvan, että uudet ajatukset rantautuivat Suomeen kansainvälisten virtausten mukana, pääosin ruotsalaisten ekonomistien ja OECD:n välityksellä. Sopiva tutkimuksellinen konteksti olisikin vertailla Sitran ja Ruotsin Riksbankens Jubileumsfondin eroja sen

suhteen, miten kilpailukyky käsitettiin juhlarahastojen toiminnassa ja minkälaisia käytännön toimenpide-ehdotuksia käsitteen nimissä esitettiin.

Tällainen jatkotutkimus tarjoaisi keinon tarkastella sitä, miten transnationaaliset eli kansallisvaltiollisen tason ylittävät, alittavat ja läpäisevät maailmanlaajuiset käsitteet muokkautuvat käytännön tason politiikaksi erilaisissa konteksteissa. Tällainen vertailuasetelma tarjoaisi lisäselvyyttä myös suomalaisen poliittisen kulttuurin osalta. Onko niin – kuten totesin johdannossa suomalaisesta poliittisesta käsitteistöstä –, että Suomessa yhteiskunnallisten ristiriitojen tunnustaminen on ollut vaikeaa ja yhteisen edun korostaminen pitkän linjan maan tapa? Oliko Ruotsissakin kilpailukyvyllä vastaava hegemoninen asema kuin Suomessa, vai käytettiinkö Pohjanlahden länsipuolella jotain toista käsitettä yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja hyvinvointivaltion legitimaatiokäsitteenä?

Tutkimustulosteni ja aikaisemman tutkimuskirjallisuuden perusteella voidaan esittää, että kilpailukyky on ollut vahvasti esillä suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa ainakin toisesta maailmansodasta lähtien nykypäivään asti. Asioiden ja toimijoiden ominaisuuksien vertailuun ja kilpailuasetelmaan kiinnittyvä käsitydin on kilpailukyvyyn osalta pysynyt mielestäni koko tämän ajan pysynyt muuttumattomana, mutta käsitteen käyttöyhteydet ovat nähdäkseni moninaistuneet globalisaation seurauksena. Pauli Kettusen tavoin näen, että kun erilaiset sääntelymuodot vähenevät ja kansallisvaltiollisesti määritellyt rajat madaltuvat, globaali talous määrittää entistä enemmän niitä ehtoja ja olosuhteita, joihin yhteiskuntien tulee sopeutua. Hieman paradoksaalisesti globaalin talouden haasteisiin vastataan nimenomaan kansallisilla keinoilla.

Globaali talouskilpailu ja kansallinen katse synnyttävät näin ollen itseään vahvistavan kehän, jonka keskeisin legitimaatiokäsite on kilpailukyky. Tämän kehän seurauksena yhä useampia poliittisia tavoitteita aletaan perustella sillä, että ne parantavat Suomen kilpailukykyä. Sen sijaan, että esimerkiksi tasa-arvo, demokratia tai täystyöllisyys määriteltäisiin itsessään arvokkaiksi päämääriksi, ne alistetaankin keinoiksi parantaa kilpailukykyä, mikä rajaa niiden toteutumismahdollisuuksia. Tutkielmani perusteella tällaisen kehän murtaminen ja kilpailukyvyyn korvaaminen esimerkiksi tasa-arvon tai demokratian käsitteillä näyttää olleen 1960-luvulla – kuten nykyään – vaikeaa ellei jopa mahdotonta.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Eduskunnan arkisto (EA), Helsinki

Pankkivaliokunnan pöytäkirjat 1967

Suuren valiokunnan pöytäkirjat 1967

Suomen Pankin arkisto (SPA), Helsinki

Eduskunnan pankkivaltuusmiesten pöytäkirjat ja kirjeet 1966–1967

Heikki Valvanteen arkisto

Devalvaatio, Operaatio Esteri 1967

Klaus Wariksen arkisto

Klaus Wariksen muistiot 1955–1972

Klaus Wariksen puheita, lausuntoja ym. kirjoituksia 1952–1968

Julkaistut lähteet

Aikalaiskirjallisuus

DAHMÉN, ERIK (1963): *Suomen taloudellinen kehitys ja talouspolitiikka: vuoden 1949–1962 sekä tulevaisuuden näkymiä*. Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos, Helsinki.

HELELÄ, TIMO – PAUNIO, JOUKO (1967): *Suomen kansantalouden sopeutumisongelmista*. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A:30, Uudenmaan kirjapaino O.Y., Helsinki.

JUNNILA, TUURE (1970): *Devalvaatiosta devalvaatioon. Vuosikymmen 1957–1967 suomalaista talouspolitiikkaa*. WSOY, Porvoo.

SAARINEN, AARNE (1973): *Yhteistyön viitat ja karikot. Puheita vuosilta 1966–1973*. Kansankulttuuri Oy, Helsinki.

Sanoma- ja aikakauslehdet

(Kaikki lehdet 1.10.–31.12.1967)

Helsingin Sanomat (HS)

Kauppalehti (KL)

Kansan Uutiset (KU)

Suomen Sosialidemokraatti (Ssd)

Suomenmaa (Sm)

Uusi Suomi (US)

Suomen Kuvalehti (SK)

Virallisjulkaisut

Valtiopäivät 1967. Pöytäkirjat. Helsinki 1967 (VP 1967 ptk).

Valtiopäivät 1967. Asiakirjat. Helsinki 1967 (VP 1967 asiakirjat).

Valtiopäivät 1967. Asetuskokoelma. Helsinki 1967 (VP 1967 asetuskokoelma).

Verkkolähteet

Hallitusohjelmat

Pääministeri Urho Kekkosen IV hallituksen ohjelma 10.7.1953. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/36-paaministeri-urho-kekkosen-iv-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Pääministeri V. J. Sukselaisen hallituksen ohjelma 2.9.1957. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/41-paaministeri-v-j-sukselaisen-hallituksen-ohjelma> (haettu 20.3.2017).

Pääministeri K. A. Fagerholmin III hallituksen ohjelma 29.8.1958. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/44-paaministeri-karl-august-fagerholmin-iii-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Pääministeri Ahti Karjalaisen hallituksen ohjelma 13.4.1962. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/53-paaministeri-ahti-karjalaisen-ii-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Pääministeri Reino Lehdon hallituksen ohjelma 19.12.1963. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/47-paaministeri-reino-lehdon-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Pääministeri Johannes Virolaisen hallituksen ohjelma 12.9.1964. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/48-paaministeri-johannes-virolaisen-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Pääministeri Rafael Paasion hallituksen ohjelma 31.5.1966. Valtioneuvosto.
<http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/49-paaministeri-rafael-paasion-hallituksen-ohjelma> (haettu 25.7.2017).

Muut lähteet

Kirjallisuus

AALTO, EEVA-LIISA – EKMAN-SALOKANGAS, ULLA – SALOKANGAS, RAIMO – TOMMILA, PÄIVIÖ (1988a): *Suomen Lehdistön Historia 5: Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

AALTO, EEVA-LIISA – EKMAN-SALOKANGAS, ULLA – SALOKANGAS, RAIMO – TOMMILA, PÄIVIÖ (1988b): *Suomen Lehdistön Historia 7: Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

ALAJA, ANTTI (2014): *Valtionyhtiöistä yrittäjähenkiseen valtioon*. Kalevi Sorsa - säätiö, Helsinki.

ALAJA, ANTTI (2016): *Yrittäjähentinen valtio. Uusi avaus innovaatiopolitiikkaan*. Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki.

ALAPURO, RISTO (2003): Vallankumous. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 519–568.

ALASUUTARI, PERTTI (1996): *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino, Tampere.

ALASUUTARI, PERTTI (2006): Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen. Teoksessa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Gaudeamus, Helsinki, 43–64.

AUNESLUOMA, JUHANA (2011): *Vapaakaupan tiellä: Suomen kauppaja integraatiopolitiikka maailmansodista EU-aikaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.

AUSTIN, JOHN L. (2016)[1962]: *Näin tehdään sanoilla. Harvardissa 1955 pidetyt William James -luennot*. Niin & näin, Tampere.

- BERGHOLM, TAPIO (2007): *Sopimusyhteiskunnan synty: 2, Hajaannuksesta tulopolitiikkaan. SAK 1956–1969*. Otava, Helsinki.
- HEISKALA, RISTO – LUHTAKALLIO, EEVA (toim.) (2006): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.
- HYRKKÄNEN, MARKKU (2002): *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.
- HYVÄRINEN, MATTI – KURUNMÄKI, JUSSI – PALONEN, KARI – PULKKINEN, TUIJA – STENIUS, HENRIK (toim.) (2003): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere.
- HÄRNQVIST, KJELL – SVENSSON, NILS-ERIC (1990): *Forskning i ett föränderligt samhälle: Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond 1965–1990*. Gidlund, Hedemora.
- KALELA, JORMA (2002): *Historiantutkimus ja historia* (toinen painos). Gaudeamus, Helsinki.
- KALELA, JORMA (2012): *Making History: The Historian and Uses of the Past*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- KAJANOJA, LAURI (2012): Suomen kilpailukyky ja sen mittaaminen. *Euro & Talous* 13.12.2012.
<<https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/13158/172194.pdf?sequence=1>> (haettu 6.4.2017).
- KAJANOJA, LAURI (2017): Kustannuskilpailukyvyn mittaaminen Suomessa. *Euro & Talous* 16.3.2017.
<<http://www.eurojatalous.fi/fi/2017/artikkelit/kustannuskilpailukyvyn-mittaaminen-suomessa/>> (haettu 6.4.2017).
- KANTOLA, ANU (2006): Suomea trimmaamassa: Suomalaisen kilpailuvaltion sanastot. Teoksessa Heiskala, Risto – Luhtakallio, Eeva (toim.): *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki, 156–178.
- KANTOLA, ANU (2010): Kilpailukyky politiikan valtastrategiana. Teoksessa Kaisto, Jani – Pyykkönen, Miikka (toim.): *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus, Helsinki, 97–118.
- KANTOLA, ANU (2013): Unholy Alliances. Competitiveness as a Domestic Power Strategy. Teoksessa Alasuutari, Pertti – Qadir, Ali (toim.): *National Policy-Making: Domestication of Global Trends*. Routledge, London, 44–60.
- KANTOLA, ANU – KANANEN, JOHANNES (2013): Seize the Moment. Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy* 18:6, 811–826.
- KANTOLA, ANU – SEECK, HANNELE (2010): Dissemination of Management into Politics: Michael Porter and the Political Uses of Management Consulting. *Management Learning* 42:1, 25–47.
- KETTUNEN, PAULI (2003): Poliittisen historia poliittisessä historiassa. *Ennen ja nyt. Historian Tietosanomat*, 3/2003.

- KETTUNEN, PAULI (2003): Yhteiskunta. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 167–212.
- KETTUNEN, PAULI (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere.
- KIANDER, JAAKKO (2013): Talous, työllisyys ja kilpailukyky. Teoksessa Raunio, Tapio & Saari, Juho (toim.): *Euroopan paras maa? Suomen muuttuva asema Euroopan unionissa*. Gaudeamus, Helsinki, 40–61.
- KOIKKALAINEN, PETRI – KORVELA, PAUL-ERIK (2012): Poliitiikka ja sen teoria. Teoksessa Koikkalainen, Petri – Korvela, Paul-Erik (toim.): *Klassiset poliittiset ajattelijat*. Vastapaino, Tampere, 7–24.
- KOMONEN, HANNU-PEKKA (2014): *Kilpailukykyinen kansakunta. Diskurssit ja asiantuntijavalta Suomen kilpailuvyöstä käydyssä keskustelussa Helsingin Sanomissa 2012–2013*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- KOSELLECK, REINHART (1985)[1979]: *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. MIT Press, Cambridge & Massachusetts.
- KOSONEN, PEKKA (1998): *Pohjoismaiset mallit murroksessa*. Vastapaino, Tampere.
- KRUGMAN, PAUL (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs* 73:2, 28–44.
- KURUNMÄKI, JUSSI (2001): Käsitehistoria. Näkökulmia historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen. *Politiikka* 43:2, 142–155.
- KUUKKANEN, JOUNI-MATTI (2006): Minkä historiaa käsitehistoria on? *Ennen ja nyt*, 1/2006. <http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/kuukkanen.html#_ednref40> (haettu 10.5.2017).
- KUUKKANEN, JOUNI-MATTI (2008): Making Sense of Conceptual Change. *History and Theory* 47:3, 351–372.
- KUUSTERÄ, ANTTI – TARKKA, JUHA (2012): *Suomen Pankki 200 vuotta. II, Parlamentin pankki*. Otava, Helsinki.
- KYNTÄJÄ, TIMO (1993): *Tulopolitiikka Suomessa. Tulopolitiikan diskurssi ja instituutiot 1960-luvulta 1990-luvun kynnykselle*. Gaudeamus, Helsinki.
- KÄRRYLÄ, ILKKA (2012): *Yritysdemokratia vai yhteistoiminta? Kamppailu työelämän demokratisoinnin käsitteistä 1960- ja 1970-lukujen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- KÄRRYLÄ, ILKKA (2016): Kansallinen etu demokratian rajoituksena. Suomalaisten työnantajien retoriikka 1960- ja 1970-lukujen yritysdemokratiakeskustelussa. *Historiallinen Aikakauskirja* 114:4, 445–457.
- LEMOLA, TARMO (2001): *Tiedettä, teknologiaa ja innovaatioita kansakunnan parhaaksi. Katsaus Suomen tiede- ja teknologiapolitiikan lähihistoriaan*. Työpapereita 57, Teknologian tutkimuksen ryhmä, VTT, Espoo.

- LEMOLA, TARMO (2004): Tiede- ja teknologiapolitiikan muutostarpeet. Teoksessa Lemola, Tarmo – Honkanen, Petri (toim.): *Innovaatiopolitiikka – Kenen hyväksi, keiden ehdoilla*. Gaudeamus, Helsinki, 290–303.
- MANSNER, MARKKU (1990): *Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen Työnantajain Keskusliitto 1956–1982*. Teollisuuden Kustannus Oy, Helsinki.
- MAZZUCATO, MARIANA (2012): *The Entrepreneurial State. Debunking Public vs. Private Sector Myths*. Anthem Press, London & New York.
- PAAVONEN, TAPANI (1998): *Suomalaisen protektionismin viimeinen vaihe. Suomen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikka 1945–1961*. Suomen Historiallinen Seura (SHS), Helsinki.
- PAAVONEN, TAPANI (2008): *Vapaakauppaintegraation kausi. Suomen suhde Länsi-Euroopan integraatioon FINN-EFTAsta EC-vapaakauppaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki.
- PALONEN, KARI (2003): Eurooppalaiset poliittiset käsitteet suomalaisissa pelitiloissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 569–587.
- PEKKARINEN, JUKKA – VARTIAINEN, JUHANA (1995): *Suomen talouspolitiikan pitkä linja* (toinen painos). WSOY, Helsinki.
- PELTONEN, MATTI (1990): Metsä, kasvu ja kriisi. Taloushistoria toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Ahtiainen, Pekka (toim.): *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historian tutkimuksesta*. WSOY, Porvoo, 119–140.
- PERKO, TOUKO – TOMMILA, PÄIVIÖ (1988): *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- PULKKINEN, TUIJA (2003): Valtio. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 213–255.
- REUNANEN, ESA (2017): Kiristystä vai kilpailukykyä? Auktoriteettipereformanssit ja strategiset kertomukset neuvotteluissa ”yhteiskuntasopimuksesta”. *Politiikka* 59:2, 96–113.
- SAASTAMOINEN, KARI (2003): Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa. Teoksessa Hyvärinen, Matti – Kurunmäki, Jussi – Palonen, Kari – Pulkkinen, Tuija – Stenius, Henrik (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere, 19–61.
- SKINNER, QUENTIN (1989): Language and Political Change. Teoksessa Ball, Terence – Farr, James – Hanson, Russell L. (toim.): *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge University Press, Cambridge, 6–23.
- SKINNER, QUENTIN (2002): *Visions of Politics I: Regarding Method*. Cambridge University Press, Cambridge.

STUBB, ALEXANDER (2014): Ilmastonmuutosta pitää hillitä teollisuutta ja työpaikkoja tarpeettomasti vaarantamatta (HS-vieraskynäkirjoitus). *Helsingin Sanomat* 22.10.2014.

SÄRKIKOSKI, TUOMO (2007): *Sitra. Tulevaisuus tehtävänä*. Edita, Helsinki.

TOMMILA, PÄIVIÖ – UINO, ARI (1991): *Suomen Lehdistön Historia: 8, Aikakauslehistön Historia. Yleisaikakauslehdet*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

VARES, VESA – SILTALA, SAKARI (2016): *Sanan ja kuvan vuosisata. Suomen Kuvalehti 1916–2016*. Otava, Helsinki.

WARIS, KLAUS (1977): *SITRAn syntyvaiheet. Kertomus Suomen itsenäisyyden juhlavuoden 1967 rahaston, SITRAn toiminnasta vuonna 1977*. Sitra, Helsinki.

WARIS, KLAUS (1992): SITRAn syntyvaiheet. Teoksessa Routti, Jorma – Eskelinen, Vilma – Ahtinen, Tuula (toim.): *SITRA 25 vuotta. Tutkimuksen ja talouden sillanrakentaja – Suomen itsenäisyyden juhlarahasto 1967–1992*. Sitra, Helsinki, 6–7.

Verkkolähteet

Sitran verkkosivuilla esitelty kuvaus rahaston toiminnasta ja tehtävistä.

<<http://www.sitra.fi/sitra/sitran-toiminta>> (haettu 18.11.2016).

Suomen hallitukset aikajärjestyksessä. Valtioneuvosto.

<<http://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>> (haettu: 20.3.2017).

Wikipedia-verkkosanakirjan määritelmä kilpailukyvyistä.

<<https://fi.wikipedia.org/wiki/Kilpailukyky>> (haettu 18.3.2016).

World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2015–2016.

<<http://www.globalstrat.org/wef-global-competitiveness-rep/>> (haettu 21.7.2017).